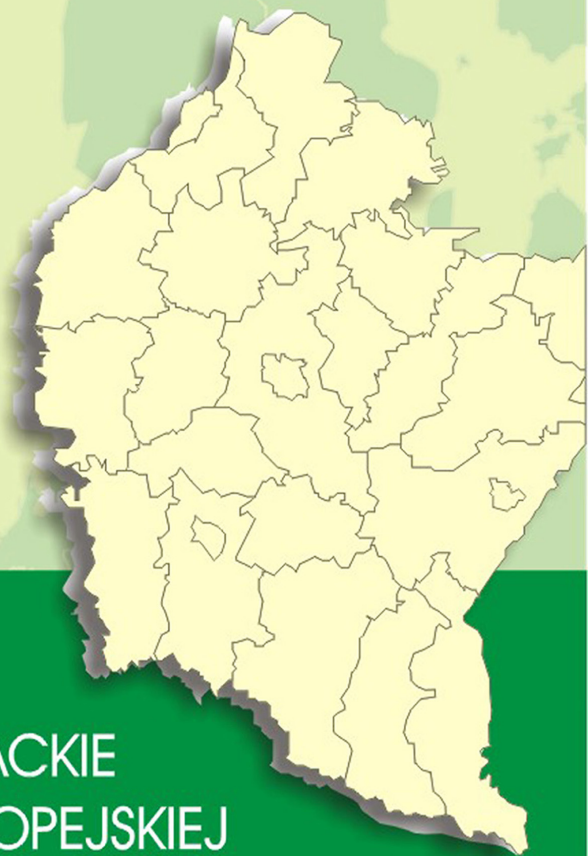

Urząd Statystyczny w Rzeszowie

WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE NA TLE REGIONÓW UNII EUROPEJSKIEJ W LATACH 2009-2013

ANALIZY
STATYSTYCZNE

RZESZÓW 2015

URZĄD STATYSTYCZNY W RZESZOWIE

WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE
NA TLE REGIONÓW UNII EUROPEJSKIEJ
W LATACH 2009-2013

Analizy statystyczne

RZESZÓW 2015

Autorzy:

Barbara Błachut, Marek Cierpień-Wolan, Daniel Koprowicz

Opracowanie merytoryczne i graficzne:

Agnieszka Skarbowska, Elżbieta Bożek, Wojciech Inglot, Andrzej Korab,
Mirośław Koszela, Rajmund Litkowiec, Irena Trzyna

Projekt okładki, tłumaczenie:

Mirośław Koszela

Źródła zdjęć:

pixabay.com, US Rzeszów

Á

URZĄD STATYSTYCZNY W RZESZOWIE

35-959 Rzeszów, ul. Jana III Sobieskiego 10

tel.: 17/8535210, fax: 17/8535157

e-mail: SekretariatUSrze@stat.gov.pl

PRZEDMOWA

W roku 2013 zakończył się formalnie okres realizacji funduszy unijnych z perspektywy finansowej na lata 2007-2013. Rozpoczęły się przygotowania do nowej perspektywy. Polska po raz kolejny była i będzie największym beneficjentem funduszy unijnych, żaden kraj w historii Unii Europejskiej nie otrzymał tak dużo pieniędzy na rozwój. Fundusze unijne pozwalają na wyrównywanie dysproporcji w rozwoju gospodarczym i społecznym polskich regionów oraz na zbliżenie poziomu ich rozwoju do lepiej rozwiniętych regionów europejskich.

Celem publikacji jest charakterystyka rozwoju społeczno-gospodarczego województwa podkarpackiego w latach 2009-2013 oraz pokazanie pozycji Podkarpacia na tle regionów europejskich. W opracowaniu omówione zostały również główne założenia polityki regionalnej Unii Europejskiej oraz fundusze unijne w województwie podkarpackim. Opracowanie wzbogacono szeregiem map i wykresów, ułatwiających dokonywanie porównań.

Wyrażam przekonanie, że publikacja ta okaże się przydatna wielu osobom i instytucjom, nie tylko ze względu na charakter poznawczy, ale też praktyczny.

Dyrektor Urzędu Statystycznego
w Rzeszowie

dr Marek Cierpiął-Wolan

Rzeszów, czerwiec 2015 r.

PREFACE

The period of implementation of the EU funds under the financial framework for 2007-2013 formally ended in 2013. Preparations for a new perspective have started. Once again, Poland was and will be the biggest beneficiary of the EU funds. In the history of the European Union no other country has received so much funds for development. The EU funds are used for reducing regional disparities in economic and social development of Polish regions and to bring their level of development closer to more developed European regions.

The aim of the publication is to characterize the socio-economic development of Podkarpackie voivodship in the years 2009-2013 and to show its position against European regions. The study also discusses the main principles of the EU regional policy and the EU funds in Podkarpackie voivodship. The book is enriched with a number of maps and charts to facilitate comparisons.

I believe that this study will be useful to individuals and institutions, not only because of its informative, but also practical character.

*Director of the Statistical Office
in Rzeszów*

Marek Cierpiat-Wolan, PhD

Rzeszów, June 2015

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA.....	3
WYJAŚNIENIA METODYCZNE	7
I. GŁÓWNE ZAŁOŻENIA POLITYKI REGIONALNEJ UNII EUROPEJSKIEJ	13
II. FUNDUSZE EUROPEJSKIE W ROZWOJU WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO	19
III. CHARAKTERYSTYKA ROZWOJU SPOŁECZNO- GOSPODARCZEGO REGIONÓW UNII EUROPEJSKIEJ	28
2.1. Procesy demograficzne	28
2.2. Rynek pracy	41
2.3. Warunki życia ludności	45
2.4. Edukacja	48
2.5. Społeczeństwo informacyjne	53
2.6. Gospodarka oparta na wiedzy. Innowacje	63
2.7. Atrakcyjność turystyczna	75
2.8. Regionalny produkt krajowy brutto.....	78
2.9. Uwarunkowania rolnicze	80
PODSUMOWANIE	91
LITERATURA	97
SPIS MAP.....	99
SPIS WYKRESÓW.....	100

CONTENTS

<i>PREFACE</i>	4
<i>METHODOLOGICAL NOTES</i>	7
<i>I. MAIN GUIDANCE ON THE EUROPEAN UNION REGIONAL POLICY</i>	13
<i>II. EUROPEAN FUNDS IN THE DEVELOPMENT OF PODKARPACKIE VOIVODSHIP</i>	19
<i>III. CHARACTERISTICS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGIONS OF THE EUROPEAN UNION</i>	28
<i>2.1. Demographic processes</i>	28
<i>2.2. Labour market</i>	41
<i>2.3. Living conditions of population</i>	45
<i>2.4. Education</i>	48
<i>2.5. Information society</i>	53
<i>2.6. Knowledge-based economy. Innovation</i>	63
<i>2.7. Tourist attractiveness</i>	75
<i>2.8. Regional gross domestic product</i>	78
<i>2.9. Agricultural conditions</i>	80
<i>SUMMARY</i>	94
<i>REFERENCES</i>	97
<i>LIST OF MAPS</i>	99
<i>LIST OF CHARTS</i>	100

WYJAŚNIENIA METODYCZNE

W publikacji zaprezentowano wybrane informacje o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego na tle regionów Unii Europejskiej w latach 2009-2013. Do Unii Europejskiej należy 28 krajów: Austria, Belgia, Dania, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Luksemburg, Niemcy, Portugalia, Szwecja, Wielka Brytania i Włochy, od 1 V 2004 r. – Cypr, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Polska, Słowacja, Słowenia i Węgry, od 1 I 2007 r. – Bułgaria i Rumunia oraz od 1 VII 2013 r. – Chorwacja.

Dane prezentowane są w układzie Klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS), której podstawę prawną stanowi Rozporządzenie (WE) Nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 V 2003 r. (Dz. Urz. UE L 154 z 21 VI 2003 r., z późn. zm). Klasyfikacja ta ma na celu zapewnienie zbierania, opracowywania i udostępniania na obszarze UE porównywalnych danych dla określonych statystyk regionalnych państw członkowskich, wykorzystywana jest również do prowadzenia polityki alokacji środków z funduszy europejskich.

Klasyfikacja NUTS dzieli regiony UE według liczby ludności na poziomy NUTS 1, NUTS 2 oraz NUTS 3. Obecnie na poziomie NUTS1 funkcjonuje 98 regionów, na poziomie NUTS 2 – 272, a na NUTS 3 – 1315.

Dolną i górną granicę liczby mieszkańców dla poziomów NUTS 1, NUTS 2, NUTS 3 przedstawia poniższe zestawienie:

Poziom	Mieszkańcy	
	dolna granica	górną granica
NUTS 1	3 miliony	7 milionów
NUTS 2	800 000	3 miliony
NUTS 3	150 000	800 000

Kryterium określającego liczbę ludności dla poziomu NUTS 2 (minimalna – 800 tys., maksymalna – 3 miliony) nie spełnia 101 regionów (61 – ma liczbę ludności mniejszą od 800 tys., a w 40 liczba ludności przekracza 3 miliony).

Dane dotyczące **liczby i struktury ludności** zaprezentowano na dzień 1 stycznia danego roku (tj. według stanu na dzień 31 grudnia roku poprzedniego) przy zastosowaniu kryteriów międzynarodowej definicji zamieszkania ludności. Podstawą prawną tej definicji jest Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1260/2013 z dn. 20.12.2013 r. - w sprawie statystyk europejskich w dziedzinie demografii. Zgodnie z Rozporządzeniem, obowiązującą w statystyce UE kategorią ludności są rezydenci tj. ludność rezydująca.

Ludność rezydująca to ogół osób mieszkających/przebywających na danym terenie przez okres co najmniej 12 miesięcy. Do rezydentów danej jednostki administracyjnej zalicza się wszystkie osoby mieszkające lub zamierzające mieszkać w tej jednostce nie krócej niż 1 rok. Oznacza to, że w liczbie rezydentów danej jednostki administracyjnej ujęci są:

- stali mieszkańcy (osoby tam zameldowane lub stale mieszkające bez zameldowania) z wyjątkiem tych mieszkańców, którzy wyjechali na okres co najmniej 12 miesięcy do innego miejsca w kraju lub za granicę,
- osoby przybyłe z innego miejsca w kraju lub z zagranicy (imigranci bez karty stałego pobytu) na okres co najmniej 12 miesięcy.

Za podstawę obliczenia **salda migracji** ludności przyjęto różnicę pomiędzy zmianą ogólnej liczby ludności i przyrostu naturalnego.

Ludność w wieku nieprodukcyjnym stanowią osoby w wieku poniżej 15 lat i powyżej 65 lat. **Ludność w wieku produkcyjnym** stanowią osoby w wieku 15-64 lata.

Gęstość zaludnienia określa stosunek liczby ludności z danego regionu do jego powierzchni.

Współczynnik urodzeń określa stosunek liczby urodzeń do średniej liczby ludności w przeliczeniu na tysiąc mieszkańców.

Współczynnik dzietności stanowi średnią liczbę urodzonych dzieci na jedną kobietę.

Współczynnik umieralności to liczba zgonów na tysiąc mieszkańców.

Mediana wieku wskazuje przeciętny wiek osób w danej zbiorowości (np. zamieszkującej określone terytorium). Wartość mediany wyznacza granicę wieku, którą połowa osób w danej zbiorowości już przekroczyła, a druga połowa jeszcze nie osiągnęła.

Dane dotyczące **rynku pracy** opracowano na podstawie wartości średniorocznych pochodzących z reprezentacyjnego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL).

Do **ludności aktywnej zawodowo** zaliczono osoby pracujące i bezrobotne w wieku 15 lat i więcej.

Stopa bezrobocia określa udział bezrobotnych w ludności aktywnej zawodowo.

Współczynnik aktywności zawodowej określa udział ludności aktywnej zawodowo w liczbie ludności ogółem.

Wskaźnik zatrudnienia jest to udział osób pracujących w ludności aktywnej zawodowo.

Wskaźnik śmiertelności niemowląt stanowi liczbę zgonów dzieci poniżej jednego roku życia na 1000 urodzeń żywych.

Liczba **studentów szkół wyższych** oraz **odsetek osób z wykształceniem wyższym w grupie wieku 25-64** lata obejmuje zgodnie z Międzynarodową Standardową Klasyfikacją Edukacji - ISCED'97 poziomy 5 i 6.

Nakłady na badania i rozwój (GERD) stanowią sumę nakładów wewnętrznych poniesionych w danym roku na działalność badawczo-rozwojową (B+R) przez wszystkie jednostki prowadzące tę działalność w danym kraju, niezależnie od źródła pochodzenia środków, a więc łącznie ze środkami uzyskanymi z zagranicy (eksport prac B+R), nie obejmuje środków poniesionych na prace B+R wykonane za granicą (import prac B+R). GERD stanowi główny miernik z zakresu statystyki działalności badawczo-rozwojowej.

Pracownicy naukowo-badawczy są to specjaliści zajmujący się pracą koncepcyjną i tworzeniem nowej wiedzy, wyrobów, usług, procesów, metod i systemów, a także kierowaniem (zarządzaniem) projektami badawczymi, związanymi z realizacją tych zadań. Pracownicy naukowo-badawczy wyrażeni są w ekwiwalentach pełnego czasu pracy (ECP) tj. jednostkach przeliczeniowych służących do ustalania faktycznego zatrudnienia w działalności B+R.

Zasoby ludzkie dla nauki i techniki według zawodu (HRSTO – *Human Resources for Science and Technology in terms of Occupation*), obejmują osoby posiadające zawody wymagające wyższego wykształcenia zaliczane, zgodnie z ISCO-88 do grupy 2 (specjaliści) i 3 (technicy i inny średni personel). Są to osoby bez formalnych kwalifikacji, ale zatrudnione w zawodach dla nauki i techniki.

Zatrudnienie w wysokiej technice jest to wskaźnik wkładu ludzkiego jaki jest dostępny i potrzebny aby tworzyć i wykorzystywać nową wiedzę i nowe technologie. Stanowi jedną z podgrup zaliczanych

do statystyki wysokiej techniki w przetwórstwie przemysłowym i usługach opartych na wiedzy, w skrócie statystyki wysokiej techniki.

Statystykę patentową oparto na wnioskach zgłoszonych do Europejskiego Urzędu Patentowego (EPO). Wnioski są na tej podstawie regionalizowane, poprzez powiązanie kodów pocztowych lub nazwy miasta według klasyfikacji NUTS.

Za podstawę porównań między regionami zastosowano **regionalny Produkt Krajowy Brutto** na 1 mieszkańca. Regionalny PKB na 1 mieszkańca nie powinien być utożsamiany z regionalnym dochodem pierwotnym. Regionalny PKB oblicza się w walucie danego kraju i w celu zapewnienia porównywalności między krajami, jest przeliczany na euro według oficjalnego średniego kursu wymiany w danym roku kalendarzowym. Jednak kursy walut nie odzwierciedlają wszystkich różnic w poziomach cen między krajami, dlatego PKB jest przekształcany za pomocą współczynników przeliczeniowych, znanych jako parytet siły nabywczej (PPP) do wspólnej waluty umownej, której jednostką jest standard siły nabywczej (Purchasing Power Standard - PPS). Wartość jednego PPS równa się liczbie jednostek waluty danego kraju odpowiadającej 1 euro na rynku krajowym, przy uwzględnieniu relacji cen danego kraju do cen pozostałych krajów biorących udział w porównaniu.

Dla zobrazowania różnic w zagęszczeniu zwierząt gospodarskich wśród regionów Unii pogłowie zwierząt podano w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych. W celu otrzymania porównywalności regionów, pogłowie zwierząt wyrażono w sztukach przeliczeniowych LU (Livestock Unit), stosowanych w krajach Unii Europejskiej .

* * *

Głównym źródłem danych dla regionów Unii Europejskiej oraz krajów członkowskich była baza danych EUROSTAT-u.

Bardzo poważnym wyzwaniem w prowadzonej analizie było skompletowanie porównywalnych danych dla wszystkich regionów Unii Europejskiej. Pomimo trudności, dla zachowania ciągłości analizy oraz pełnego obrazu życia społecznego-gospodarczego regionów autorzy zdecydowali się niektóre wartości na poziomie NUTS 2 przyjąć z lat poprzednich.

I. GŁÓWNE ZAŁOŻENIA POLITYKI REGIONALNEJ UNII EUROPEJSKIEJ

Polityka regionalna jest strategią inwestycyjną obejmującą wszystkie regiony i miasta europejskie, której celem jest zwiększenie ich wzrostu gospodarczego oraz podniesienie jakości życia ich mieszkańców. Jest również wyrazem solidarności, polegającym na koncentracji wsparcia na rzecz słabiej rozwiniętych regionów. Rozwój regionalny w Polsce w dużej części finansowany jest poprzez instrumenty polityki spójności, dlatego bardzo istotne, z punktu widzenia polskich regionów, są założenia do realizacji polityki regionalnej Unii Europejskiej.

W roku 2013 zakończył się okres programowania 2007-2013. Od 2014 roku obowiązują nowe wytyczne dotyczące polityki spójności oraz nowe zasady przyznawania funduszy. Za najważniejsze założenia polityki spójności w latach 2007-2013 uznano: konwergencję konkurencyjność, zatrudnienie w regionach i europejską współpracę terytorialną. W ramach celu konwergencji skoncentrowano się na kreowaniu nowych i zagwarantowaniu już istniejących miejsc pracy, unowocześnianiu struktur gospodarczych, skupiając się na działalności w obrębie następujących dziedzin: badaniach i rozwoju, turystyki, innowacji i przedsiębiorczości, środowiska, transportu, energii, zapobieganiu ryzyka, edukacji, kultury, społeczeństwa informacyjnego i zdrowia. W ramach drugiego założenia - konkurencyjność i zatrudnienie w regionach - działania EFRR dotyczą rozwoju gospodarki i innowacyjności opartych na wiedzy, przedsiębiorczości, inżynierii finansowej, innowacyjności, ułatwienia w dostępie do sieci telekomunikacyjnych oraz usług transportowych w perspektywie ogólnogospodarczej. Działania w ramach tego założenia ukierunkowane

są na pomoc terenom skażonym, zapobieganiu ryzyka i ochronie środowiska, promocji ekologicznych środków transportów oraz planowaniu ekologicznych rozwiązań technicznych. W obrębie europejskiej współpracy terytorialnej - założenie trzecie - wsparcie opiera się na współfinansowaniu: rozwoju transgranicznych korelacji na tle społecznym i gospodarczym, stworzeniu i rozwoju kooperacji ponadnarodowej (również w aspekcie dwustronnej kooperacji pomiędzy regionami nadmorskimi).

Głównym celem polityki spójności na lata 2014-2020 będzie wspieranie: zatrudnienia, konkurencyjności przedsiębiorstw, wzrostu gospodarczego i zrównoważonego rozwoju, a także podniesienie jakości życia obywateli. Aby zrealizować te zamierzenia i zaspokoić różne potrzeby rozwojowe wszystkich unijnych regionów, na politykę spójności na lata 2014-2020 przeznaczono ponad 350 mld EUR, co stanowi blisko jedną trzecią całego unijnego budżetu. Polityka regionalna będzie stanowić w szczególności ramy inwestycyjne niezbędne do realizacji strategii „Europa 2020”, która zakłada osiągnięcie w Unii Europejskiej do roku 2020 założonych celów w zakresie inteligentnego i zrównoważonego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu.

Pięć celów, które UE ma osiągnąć do roku 2020:

- zatrudnienie ma znaleźć 75% osób z grupy wiekowej 20–64 lat;
- 3% unijnego PKB ma zostać zainwestowane w badania naukowe i rozwój;
- obniżenie emisji gazów cieplarnianych w UE o 20% (w stosunku do poziomów z 1990 r.), pozyskiwanie 20% energii ze źródeł odnawialnych oraz zwiększenie wydajności energetycznej o 20%;
- obniżenie wskaźników osób przedwcześnie kończących naukę do poziomu poniżej 10% oraz co najmniej 40 proc. osób w wieku 30-34 powinno mieć wykształcenie wyższe;

- zmniejszenie o co najmniej 20 mln liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Większość środków finansowania w ramach polityki spójności skupiona będzie na słabiej rozwiniętych krajach i regionach europejskich, tak aby pomóc im nadrobić zaległości i zniwelować gospodarcze, społeczne i terytorialne dysproporcje, które wciąż istnieją w UE.

W latach 2014-2020 w ramach unijnej polityki spójności Polska zainwestuje 82,5 mld EUR. Na środki z budżetu polityki spójności składają się:

- ok. 76,9 mld euro dostępnych w programach operacyjnych, w tym ponad 252 mln euro na wsparcie bezrobotnej i nie uczącej się młodzieży;
- ok. 700 mln euro dostępnych w programach Europejskiej Współpracy Terytorialnej;
- 4,1 mld euro na projekty infrastrukturalne o znaczeniu europejskim w obszarze transportu w ramach instrumentu „Łącząc Europę”;
- ok. 473 mln euro z Europejskiego Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym (FEAD) na programy, które zapewnią żywność dla osób najbardziej potrzebujących oraz odzież i inne podstawowe artykuły osobom bezdomnym oraz dzieciom w trudnej sytuacji materialnej;
- ok. 287 mln z zarządzanej przez KE, ogólnej puli przeznaczanej na pomoc techniczną;
- ok. 100 mln euro na działania innowacyjne związane z rozwojem obszarów miejskich.

Środki te zostaną zainwestowane m.in. w: badania naukowe i ich komercjalizację, kluczowe połączenia drogowe (autostrady, drogi ekspresowe), rozwój przedsiębiorczości, transport przyjazny środowisku (kolej, transport publiczny), cyfryzację kraju (szerokopasmowy dostęp do

Internetu, e-usługi administracji) czy włączenie społeczne i aktywizację zawodową. Ponadto podatek VAT w projektach dofinansowanych z Funduszy Europejskich będzie kosztem kwalifikowalnym, co oznacza utrzymanie możliwości jego refundacji. Poziom dofinansowania unijnego przyjęto w wysokości 85 proc. (dla regionów mniej rozwiniętych) oraz 80 proc. dla Mazowsza.

Dokumentem określającym strategię inwestowania Funduszy Europejskich w nowej perspektywie jest zatwierdzona przez Komisję Europejską Umowa Partnerstwa. W dokumencie zawarto m.in.:

- najważniejsze zasady inwestowania funduszy unijnych,
- powiązania pomiędzy funduszami a dokumentami strategicznymi,
- podział funduszy na poszczególne dziedziny,
- układ programów operacyjnych,
- podział odpowiedzialności za zarządzanie pieniędzmi europejskimi pomiędzy szczebel regionalny i centralny.

Zgodnie z Umową Partnerstwa fundusze zostaną zainwestowane w te obszary, które w największym stopniu przyczynią się do rozwoju Polski tj. w zwiększenie konkurencyjności gospodarki, poprawę spójności społecznej i terytorialnej kraju oraz w podniesienie sprawności i efektywności państwa.

Polska realizować będzie 11 celów tematycznych wskazanych w dokumencie tj.:

Cel tematyczny 1. Wzmacnianie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji ,

Cel tematyczny 2. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych,

Cel tematyczny 3. Wzmacnianie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury,

Cel tematyczny 4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach,

Cel tematyczny 5. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem,

Cel tematyczny 6. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami,

Cel tematyczny 7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury sieciowej ,

Cel tematyczny 8. Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników,

Cel tematyczny 9. Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją,

Cel tematyczny 10. Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie,

Cel tematyczny 11. Wzmacnianie zdolności instytucjonalnych instytucji publicznych i zainteresowanych stron oraz sprawności administracji publicznej,

W latach 2014-2020 fundusze polityki spójności realizowane będą poprzez 6 krajowych programów operacyjnych, w tym jeden ponadregionalny dla województw Polski Wschodniej (lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie). Umowa Partnerstwa jest dla nich punktem odniesienia. Programami krajowymi zarządzać będzie minister właściwy ds. rozwoju regionalnego.

W nowej perspektywie finansowej samorządy województw poprzez **regionalne programy operacyjne** będą zarządzać około 40 proc. funduszy polityki spójności - 31,28 mld euro, w latach 2007-2013 było to ok. 25 proc. wszystkich środków. Programy regionalne będą

dwufunduszowe, tj. finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego.

Podział środków unijnych na województwa w ramach regionalnych programów operacyjnych.

Wyszczególnienie	Środki finansowe w mln euro
OGÓŁEM	31 276,9
Dolnośląskie	2 252,5
Kujawsko-Pomorskie	1 903,5
Lubelskie	2 231,0
Lubuskie	906,9
Łódzkie	2 256,0
Małopolskie	2 878,2
Opolskie	945,0
Podkarpackie	2 114,2
Podlaskie	1 213,6
Pomorskie	1 864,8
Śląskie	3 476,9
Świętokrzyskie	1 364,5
Warmińsko-Mazurskie	1 728,3
Wielkopolskie	2 450,2
Zachodniopomorskie	1 601,2
Mazowieckie	2 089,8

Przedstawione środki finansowe wynikają z podziału opartego na metodologii stosowanej przez Komisję Europejską. Ich składowymi są także dodatkowe fundusze pochodzące z podziału rezerwy programowej, czyli środki na Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) oraz inne Obszary Strategicznej Interwencji (OSI).

II. FUNDUSZE EUROPEJSKIE W ROZWOJU WOJEWÓDZTWA PODKARPACCKIEGO

W okresie finansowania, obejmującym lata 2007-2013, Polska stała się największym beneficjentem środków unijnych spośród wszystkich państw UE. W tej perspektywie finansowej otrzymała 67,3 mld EUR, pochodzących z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności. Dodatkowo z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, na który UE przeznaczyła dla Polski 13,2 mld EUR oraz z Europejskiego Funduszu Rybackiego, w ramach którego Polska otrzymała 0,7 mld EUR.

Z kolei do województwa podkarpackiego, na inwestycje realizowane w tym regionie, trafiło w ramach Narodowej Strategii Spójności około 1 991,23 mln EUR funduszy unijnych. Kwota ta obejmowała alokację na Regionalny Program Operacyjny, regionalny komponent PO Kapitał Ludzki oraz PO Rozwój Polski Wschodniej¹. Ponadto w województwie podkarpackim były także realizowane projekty w ramach pozostałych krajowych programów operacyjnych. Na listę projektów indywidualnych o znaczeniu strategicznym, których wdrożenie w istotny sposób przyczyni się do przyspieszenia rozwoju społeczno-gospodarczego wpisane zostały 23 projekty (11 z zakresu ochrony środowiska, 6 z zakresu transportu, 1 z zakresu energetyki oraz 3 z zakresu szkolnictwa wyższego i badań i rozwoju).

Natomiast w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na Podkarpackie trafiło ponad 300 mln EUR pochodzących z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

---

¹ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Fundusze unijne dla województwa podkarpackiego w latach 2007-2015, Warszawa 2011.

Cele *Narodowej Strategii Spójności* były realizowane za pomocą programów (tzw. programów operacyjnych), zarządzanych przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, programów regionalnych (tzw. regionalnych programów operacyjnych), zarządzanych przez zarządy poszczególnych województw i projektów współfinansowanych ze strony instrumentów strukturalnych, tj.:

Program Infrastruktura i Środowisko – EFRR i FS;

Program Innowacyjna Gospodarka – EFRR;

Program Kapitał Ludzki – EFS;

16 programów regionalnych – EFRR;

Program Rozwój Polski Wschodniej – EFRR;

Program Pomoc Techniczna – EFRR;

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej – EFRR.

Celem *Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007–2013* było podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Polski i jej regionów poprzez rozwój infrastruktury technicznej przy równoczesnej ochronie i poprawie stanu środowiska, zdrowia społeczeństwa, zachowaniu tożsamości kulturowej i rozwijaniu spójności terytorialnej.

W województwie podkarpackim w ramach tego programu wsparcie finansowe otrzymały kluczowe dla regionu projekty, dotyczące m.in. budowy zakładów zagospodarowania odpadów, rekultywacji terenów zdegradowanych (górnictwem siarki, przez przemysł naftowy), dotyczące bezpieczeństwa przeciwpowodziowego, zapewnienia prawidłowej gospodarki wodno-ściekowej, rozbudowy i remontu oczyszczalni ścieków. Z obszaru transportu wsparto budowę poszczególnych odcinków dróg (w tym autostrady A4 Kraków-Rzeszów-Korczowa, drogi ekspresowej S-19), przebudowę drogi krajowej nr 4 – odcinek Machowa-Łańcut, budowę terminala pasażerskiego oraz

rozbudowę i modernizację infrastruktury lotniskowej portu lotniczego – Rzeszów-Jasionka oraz modernizację linii kolejowych (E30/C-E30). W obszarze energetyki dofinansowano m.in. projekt dotyczący rozbudowy PMG Strachocina z 0,15 do 0,3 mld m³. W ramach działań dotyczących szkolnictwa wyższego wsparto projekty: budowa kompleksu naukowo-dydaktycznego Centrum Mikroelektroniki i Nanotechnologii oraz budowa Podkarpackiego Centrum Innowacyjno-Badawczego Środowiska Uniwersytetu Rzeszowskiego, jak też budowa obiektu dydaktyczno-badawczego wraz z wyposażeniem – Filia KUL (Stalowa Wola).

Łączna wysokość środków finansowych zaangażowanych w realizację Programu Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013 wynosi około 37,7 mld EUR, z czego wkład unijny to 28,3 mld EUR. Z kolei w odniesieniu do Podkarpacia wartość przyznanego dla przedsięwzięć z regionu dofinansowania to około 2,6 mld EUR².

Celem kolejnego instrumentu strukturalnego tj. *Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007-2013* był rozwój polskiej gospodarki w oparciu o innowacyjne przedsiębiorstwa. Program miał na celu wspieranie szeroko rozumianej innowacyjności (w skali kraju lub na poziomie międzynarodowym). W ramach PO IG wsparcie otrzymywały przedsiębiorstwa, instytucje otoczenia biznesu oraz jednostki naukowe, które wspierały firmy we wdrażaniu najnowszych rozwiązań technologicznych.

W województwie podkarpackim w ramach programu zrealizowano jeden projekt indywidualny: „Nowoczesne technologie materiałowe

---

² 10 lat województwa podkarpackiego w UE – ocena wykorzystania funduszy europejskich w rozwoju regionu. Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Rzeszów 2014.

stosowane w przemyśle lotniczym”, dla którego wartość dofinansowania ze środków UE wyniosła: 11,95 mln EUR. Ponadto podmioty z regionu (w tym m.in. podmioty gospodarcze, jednostki naukowe, studenci i absolwenci, jednostki administracji publicznej) mogły aplikować o wsparcie w ramach otwartych naborów ogólnokrajowych.

Alokacja na Program Innowacyjna Gospodarka wyniosła ogółem 10,2 mld EUR, w tym 8,66 mld EUR z funduszy unijnych. Projekty realizowane w województwie podkarpackim w ramach programu uzyskały wsparcie w wysokości około 0,5 mld EUR.

Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013 miał na celu wzrost zatrudnienia i spójności społecznej. Na realizację Programu Kapitał Ludzki w latach 2007-2013 przewidziano ponad 11,4 mld EUR. Wysokość środków przeznaczonych na finansowanie komponentu regionalnego na Podkarpaciu wyniosła 0,55 mld EUR.

Oprócz pięciu programów operacyjnych funkcjonujących na poziomie krajowym istniały także programy operacyjne dla każdego województwa, a zatem szesnaście Regionalnych Programów Operacyjnych. Inwestycje, na które pozyskiwane były środki z Regionalnego Programu Operacyjnego, musiały być realizowane na terenie danego województwa. Priorytety w poszczególnych Regionalnych Programach Operacyjnych były do siebie zbliżone. Zazwyczaj w ich ramach można było pozyskać dofinansowanie na inwestycje związane ze zdrowiem, edukacją, rozwojem miast, turystyką, społeczeństwem informacyjnym, promocją regionu, jak też rozwoju firm, szczególnie z sektora małych i średnich przedsiębiorstw.

Celem Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego 2007-2013 był wzrost krajowej i międzynarodowej konkurencyjności gospodarki oraz poprawa dostępności przestrzennej

Podkarpacia. Cel ten realizowany był w ramach następujących priorytetów:

Priorytet I – Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka – obejmujący działania dotyczące bezpośrednich dotacji inwestycyjnych w zakresie podnoszenia konkurencyjności mikro, małych i średnich przedsiębiorstw oraz wsparcia kapitałowego funduszy poręczeniowych i pożyczkowych a także działania obejmujące rozwijanie innych instrumentów finansowego wsparcia przedsiębiorstw.

Priorytet II – Infrastruktura techniczna - w ramach priorytetu realizowano działania mające na celu poprawę dostępności i atrakcyjności inwestycyjnej regionu poprzez realizację przedsięwzięć w sferze komunikacyjnej i energetycznej.

Priorytet III – Społeczeństwo informacyjne – w ramach którego umożliwiono wdrażanie projektów dotyczących m.in. e-usług publicznych (w tym e-zdrowie, e-edukacja), e-usług w administracji publicznej, platform elektronicznych, geograficznych Systemów Informacji Przestrzennej, lokalnych i regionalnych sieci szerokopasmowych, publicznych punktów dostępu do Internetu.

Priorytet IV – Ochrona środowiska i zapobieganie zagrożeniom – poprzez działania ukierunkowane przede wszystkim na ograniczanie ilości zanieczyszczeń w tym odpadów przedostających się do środowiska, poprawę zaopatrzenia w wodę oraz racjonalne zagospodarowanie zasobów wodnych, poprawę bezpieczeństwa pod względem zagrożeń naturalnych i technologicznych, jak również ograniczenie degradacji środowiska i ochronę zasobów różnorodności biologicznej.

Priorytet V – Infrastruktura publiczna – poprzez działania zmierzające do poprawy dostępności i podniesienia jakości regionalnego systemu edukacji, poprawy bezpieczeństwa zdrowotnego ludności i rozwój

infrastruktury pomocy społecznej, a także zwiększenia dostępności mieszkańców do obiektów sportowych i rekreacyjnych.

Priorytet VI – Kultura i turystyka – obejmujący w szczególności działania ukierunkowane na wzrost udziału turystyki w gospodarce regionu oraz ochronę dziedzictwa kulturowego i rozwój instytucji kultury.

Priorytet VII – Spójność wewnątrzregionalna – poprzez działania ukierunkowane na zmniejszenie występujących wewnątrz województwa różnic rozwojowych, w tym w szczególności wzmocnienie ośrodków miejskich, ożywienie społeczno-gospodarcze obszarów zdegradowanych, zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej obszarów zmarginalizowanych gospodarczo oraz wsparcie terenów zniszczonych przez powódź.

Na realizację Regionalnego Programu Operacyjnego województwo podkarpackie otrzymało 1,2 mld EUR.

W ramach Programu Rozwój Polski Wschodniej były realizowane projekty o kluczowym znaczeniu dla rozwoju społeczno-gospodarczego pięciu województw Polski Wschodniej: lubelskiego, podkarpackiego, podlaskiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego. Finansowane były przede wszystkim inwestycje w zakresie infrastruktury wspierającej działalność naukową i badawczą oraz zakładające modernizację miejskich lub regionalnych systemów komunikacyjnych, a także takie, które zwiększały atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną tego obszaru. Celem Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej było przyspieszenie tempa rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej w zgodzie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Pula środków przeznaczonych na Program z EFRR obejmowała kwotę ok. 2,38 mld EUR. Środki na inwestycje współfinansowane z PO RPW dla województwa podkarpackiego wyniosły 0,57 mld EUR.

Program Operacyjny Pomoc Techniczna 2007-2013 powstał z myślą o tych, którzy w okresie programowania byli odpowiedzialni za przyznawanie dotacji unijnych w Polsce. Były to m.in. Instytucje Zarządzające, Instytucje Wdrażające i Pośredniczące. To one przygotowywały całą dokumentację, prowadziły nabory wniosków, sprawdzały wnioski i decydowały, kto otrzyma dotację. Celem Programu było zapewnienie sprawnej realizacji założeń wydatkowania środków unijnych, za co odpowiedzialne są Instytucje Zarządzające. Środki z programu PO PT były pomocne do wyeliminowania opóźnień przyznawania dotacji i dostarczenia beneficjentom lepszej informacji na co mogą otrzymać dotację.

Wkład wspólnotowy w realizację programu w Polsce to 516,7 mln EUR, z czego zrealizowane w województwie podkarpackim projekty wsparto kwotą 3 mln EUR.

Europejska Współpraca Terytorialna 2007-2013 zawierała wiele Programów, z których można było otrzymać środki na bardzo różne projekty. Realizacji założeń Europejskiej Współpracy Terytorialnej służyły trzy typy programów współpracy: transgranicznej, transnarodowej oraz międzyregionalnej.

Podmioty z województwa podkarpackiego uczestniczyły w:

- Programie Polska - Słowacja (realizacja mikroprojektów mających na celu promowanie inicjatyw lokalnych i nawiązywanie kontaktów transgranicznych),
- Programie Południowy Bałtyk (Polska - Szwecja - Dania - Litwa - Niemcy),
- Programie Regionu Morza Bałtyckiego,
- Programie dla Europy Środkowej.

Ponadto podmioty z województwa podkarpackiego uczestniczyły w Programie INTERREG IVC (w ramach niniejszego programu województwo podkarpackie uczestniczyło w projekcie MOVE ON GREEN, mającym za zadanie wspomóc rozwój zrównoważonego transportu na obszarach wiejskich i górskich oraz w projekcie TOURage, którego celem było wzmocnienie gospodarki regionalnej poprzez rozwój turystyki ukierunkowanej na seniorów oraz wspieranie aktywnego i zdrowego starzenia się).

Osiąganiu celów zbliżonych do założeń Europejskiej Współpracy Terytorialnej służyły również 2 programy współpracy transgranicznej, realizowane w partnerstwie z krajami spoza Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa (EISP).

- Polska - Litwa - Rosja;
- Polska - Białoruś - Ukraina.

Współpraca w ramach EISP w zakresie realizowanych projektów obejmowała dwóch partnerów – jeden musiał pochodzić z kraju członkowskiego Unii Europejskiej i jeden z kraju partnerskiego.

Realizacja EWT 2007-2013 była finansowana ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Polska alokacja na realizację programów w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej wyniosła 557,8 mln EUR. Dodatkowo 173,3 mln EUR zostało przeznaczone przez Polskę na współpracę transgraniczną z państwami nienależącymi do Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa (EISP). Wysokość wsparcia uzyskana w ramach EWT przez podmioty z Podkarpacia ukształtowała się na poziomie zbliżonym do 90 mln EUR.

W Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) zapisane były pieniądze przeznaczone dla polskich rolników, przetwórców rolnych

oraz gmin wiejskich i małych miast. Podobnie jak w innych programach, środki finansowe, o które mogli starać się rolnicy, przekazywane były w formie dotacji. Nie były jednak przeznaczone wyłącznie dla najbiedniejszych regionów (tak jak większość środków polityki regionalnej), ale dla rolników w całej Unii Europejskiej.

Polska w ramach Programu otrzymała około 13,2 mld EUR. Środki na inwestycje współfinansowane z PROW dla województwa podkarpackiego wyniosły około 397 mln EUR, w tym z funduszy unijnych około 300 mln EUR.

Dzięki wsparciu środków finansowych dostępnych w ramach polityki spójności UE w województwie podkarpackim mogły być realizowane działania, które przyczyniły się do pozytywnych zmian w sytuacji społeczno-gospodarczej. Ostateczna ocena ich oddziaływania w chwili obecnej nie może być jednak dokonana kompleksowo, bowiem zdecydowana większość przedsięwzięć, w tym tych dofinansowanych w ramach RPO WP 2007-2013, jest ciągle w realizacji lub też zakończona została stosunkowo niedawno. Efekty działań możemy już teraz zaobserwować w różnych obszarach tematycznych. Dotyczy to m.in. dużych przedsięwzięć infrastrukturalnych (nowopowstałej, zmodernizowanej lub przebudowanej infrastruktury transportowej, infrastruktury ochrony środowiska), bazy naukowo-dydaktycznej uczelni, wsparcia inwestycyjnego przedsiębiorstw oraz projektów „miękkich” w obszarze rynku pracy oraz polityki społecznej. Zrealizowane już i będące w trakcie realizacji przedsięwzięcia mają niebagatelny wpływ na sytuację makroekonomiczną Podkarpacia, a w konsekwencji na podwyższenie poziomu życia mieszkańców oraz atrakcyjność i coraz bardziej zbliżony do krajów rozwiniętych poziom rozwoju całego regionu.

III. CHARAKTERYSTYKA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO REGIONÓW UNII EUROPEJSKIEJ

2.1. Procesy demograficzne

Pod względem liczby ludności województwo podkarpackie (2085,1 tys. osób³) w 2013 r. zajmowało 84. miejsce wśród 272 regionów Unii Europejskiej. Podobną liczbą ludności cechowały się regiony: hiszpański - Castilla-la Mancha (2094,4 tys. osób), woj. kujawsko-pomorskie (2072,7 tys. osób) oraz rumuński Sud-Vest Oltenia (2048,7 tys. osób).

W 2013 r. region Unii Europejskiej na poziomie NUTS 2 zamieszkiwało średnio 1862,8 tys. osób. Wśród państw Unii największą średnią liczbą ludności na poziomie NUTS 2 charakteryzowały się: Litwa (2971,9 tys. osób), Włochy (2842,2 tys. osób), Francja (2521,6 tys. osób), Rumunia (2502,5 tys. osób), Hiszpania (2459,4 tys. osób) i Polska (2378,9 tys. osób). Z kolei najmniejszą średnią liczbą ludności charakteryzowały się Malta (421,4 tys. osób), Luksemburg (537,0 tys. osób) i Grecja (851,0 tys. osób).

W 2013 roku w województwie podkarpackim gęstość zaludnienia wyniosła 117 osób na km², co lokowało województwo na 149. pozycji wśród wszystkich regionów UE (w 2009 r. – 118 osób na km² i 145. pozycja). Średnia gęstość zaludnienia w UE wyniosła 116 osób na km². Najbardziej zaludnionym regionem był Inner London (10438 osób na km²), a najmniej Guyane (Francja) i Övre Norrland (Szwecja) po 3 osoby na km².

W latach 2009-2013 struktura ludności w Unii Europejskiej według płci nie uległa istotnym zmianom. W ogólnej liczbie mieszkańców nieznacznie przeważały kobiety i w 2013 r. stanowiły 51,2% ogółu ludności.

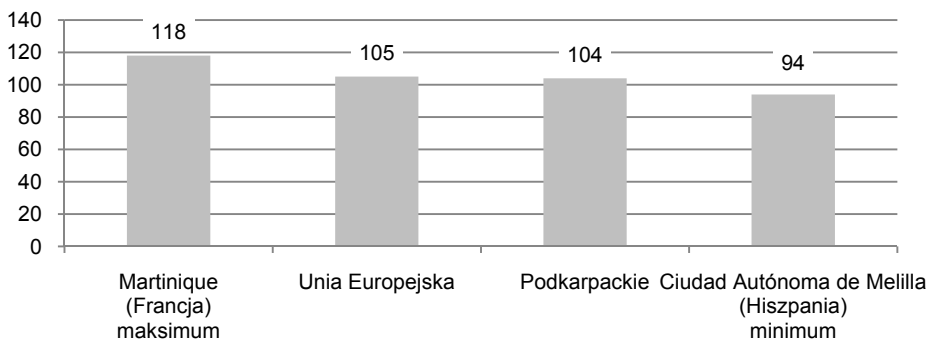
³ Dane w rozdziale zaprezentowano przy zastosowaniu kryterium ludności rezydującej na dzień 1 stycznia danego roku.

Współczynnik feminizacji określający liczbę kobiet przypadającą na 100 mężczyzn kształtował się w województwie podkarpackim na poziomie 104 (średnia dla UE – 105).

Wśród regionów, szczególnie duża przewaga liczebna kobiet nad mężczyznami wystąpiła na Martinique (Francja) i na Łotwie (po 118 kobiet na 100 mężczyzn). Przewagę mężczyzn natomiast odnotowano w 10 regionach, z których największą posiadały regiony hiszpańskie: Ciudad Autónoma de Melilla (94 kobiety na 100 mężczyzn) i Ciudad Autónoma de Ceuta (95 kobiet).

Wykres. 1. **Współczynnik feminizacji w 2013 r.**

Number of women per 100 men in 2013

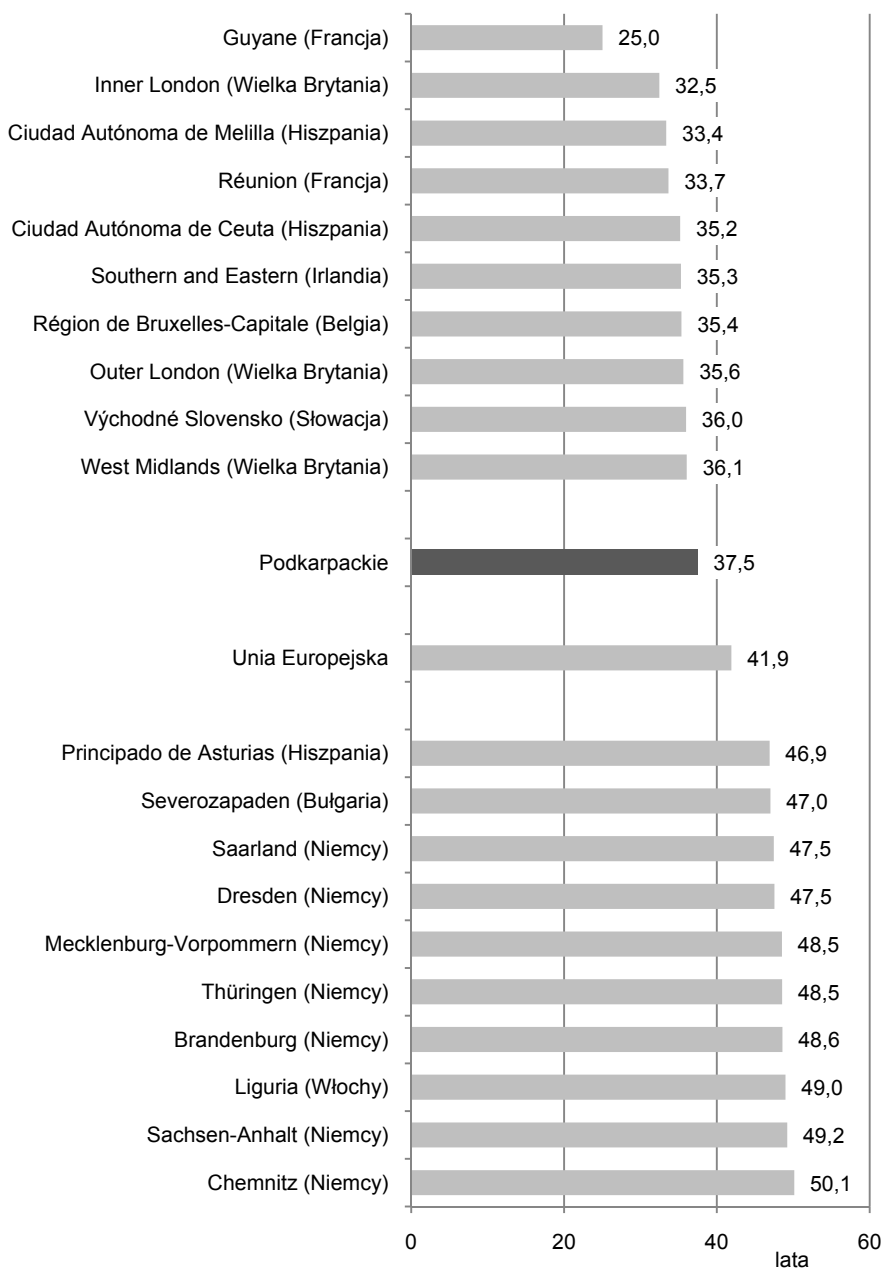
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Podział populacji na **biologiczne grupy wieku** (0-14 lat, 15-64 lata, 65+ lat) pozwala określić relacje międzypokoleniowe istniejące w społeczeństwie oraz ocenić poziom starości demograficznej. Ważnym czynnikiem charakteryzującym przyszłościowy potencjał demograficzny, świadczącym o młodości demograficznej jest udział dzieci w wieku 0-14 lat w ogólnej liczbie ludności. W 2013 r. w Unii Europejskiej populacja dzieci do 15 roku życia liczyła 79135 tys. i stanowiła 15,6% ludności ogółem (w 2009 r. – 15,7%). Spośród państw Unii najmłodszym społeczeństwem charakteryzowały się Irlandia i Francja, gdzie udział

dzieci w ogólnej liczbie ludności wynosił odpowiednio 21,9% i 18,6%. Najmniejszy udział dzieci w wieku 0-14 lat wystąpił w Niemczech (13,1%) i Bułgarii (13,6%). Analizując dane na poziomie NUTS 2 można zauważyć, że najwyższe udziały dzieci w wieku 0-14 lat świadczące o młodości społeczeństwa należały do francuskich regionów Guyane (34,1%) i Réunion (24,3%), najniższe natomiast do hiszpańskiej Principado de Asturias (10,9%) oraz niemieckiego Sachsen-Anhalt (11,1%). Województwo podkarpackie pod względem tego wskaźnika znajdowało się na 114. pozycji z 15,8% udziałem dzieci (w 2009 r. – 16,4%).

W 2013 r. ludność w wieku 15-64 lata w Unii Europejskiej stanowiła 66,2% społeczeństwa i w porównaniu z 2009 r. jej odsetek spadł o 0,9 p. proc. Współczynnik starości demograficznej czyli odsetek ludności w wieku 65 lat i więcej w Unii Europejskiej w ogólnej liczbie ludności wzrósł z 17,3% w 2009 r. do 18,2% w 2013 r. Regionem z największym odsetkiem populacji starszej była włoska Liguria (27,7% ogółu ludności), a najmniejszym francuska Guyane (4,6%). Województwo podkarpackie ze stosunkowo niewielkim odsetkiem osób po 65 roku życia (13,9%) znalazło się na 22. pozycji.

Ludność Unii Europejskiej starzeje się z każdym rokiem. Wiek środkowy populacji – **mediana wieku ludności** wzrosła w badanym okresie o ponad rok (z 40,7 lat w 2009 r. do 41,9 lat w 2013 r.). W 2013 r. do regionów, w których mediana wieku była najniższa należały francuska Guyane (25,0 lat) oraz Inner London (32,5 lata). Województwo podkarpackie z medianą równą 37,5 lat oraz ze wzrostem do 2009 roku (o 1,7 roku) plasowało się na wysokim 17. miejscu. Najniżej w rankingu znalazły się niemieckie regiony Chemnitz oraz Sachsen-Anhalt z medianą wieku odpowiednio 50,1 lat oraz 49,2 lat.

Wykres. 2. **Mediana wieku w 2013 r.***Median age in 2013*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

W 2013 r. w 166. spośród 272 regionów UE nastąpił przyrost rzeczywisty liczby ludności. W województwie podkarpackim wystąpił ubytek liczby ludności (średnio 1 osoba w przeliczeniu na 1000 ludności), co lokowało województwo na 177. pozycji wśród regionów. Największy przyrost ludności wystąpił we włoskim Lazio (55 osób na 1000 ludności), natomiast najwyższy ubytek ludności na greckiej wyspie Voreio Aigaios (53 osoby na 1000 ludności). Do regionów o największym przyroście ludności należały regiony francuskie, i włoskie, a do regionów gdzie ludności ubyło najwięcej zaliczyć można regiony greckie.

Na wielkość przyrostu rzeczywistego ludności wpływają dwa podstawowe czynniki: przyrost naturalny oraz saldo migracji. W prawie połowie regionów UE wystąpił w 2013 r. dodatni przyrost naturalny (liczba urodzeń była większa niż liczba zgonów). Województwo podkarpackie, gdzie różnica między liczbą urodzeń, a liczbą zgonów była dodatnia i wyniosła 0,9 na 1000 ludności, zajęło 96. pozycję (w porównaniu z 2009 rokiem był to spadek o 0,9 p. prom.) W Unii Europejskiej najwyższy przyrost naturalny w 2013 r. wystąpił we francuskim regionie Guyane oraz hiszpańskim Ciudad Autónoma de Melilla, odpowiednio 23 i 13 osób na 1000 ludności. Największy ujemny przyrost naturalny wystąpił przede wszystkim w regionach bułgarskich: Severozapaden i Severen tsentralen oraz włoskim Liguria, gdzie na 1000 ludności ubyło odpowiednio 11, 8 oraz 7 osób.

Saldo migracji w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w województwie podkarpackim w 2013 r. kształtowało się na poziomie minus 1,6‰ (wobec -0,7‰ w 2009 r.). W Unii saldo migracji było dodatnie i wyniosło 3,2‰. Największy napływ migrantów w 2013 r. odnotowały regiony włoskie oraz Luksemburg. Najwyższy wystąpił we włoskim Lazio, gdzie wskaźnik salda wyniósł 55‰. Największe ujemne saldo migracji odnotowano w greckim Voreio Aigaios (ubyło tam 50 osób

w przeliczeniu na 1000 ludności). W większości regionów odnotowano dodatnie saldo migracji (170 regionów), co łącznie z dodatnim przyrostem naturalnym przełożyło się na ogólny wzrost ludności w regionach UE.

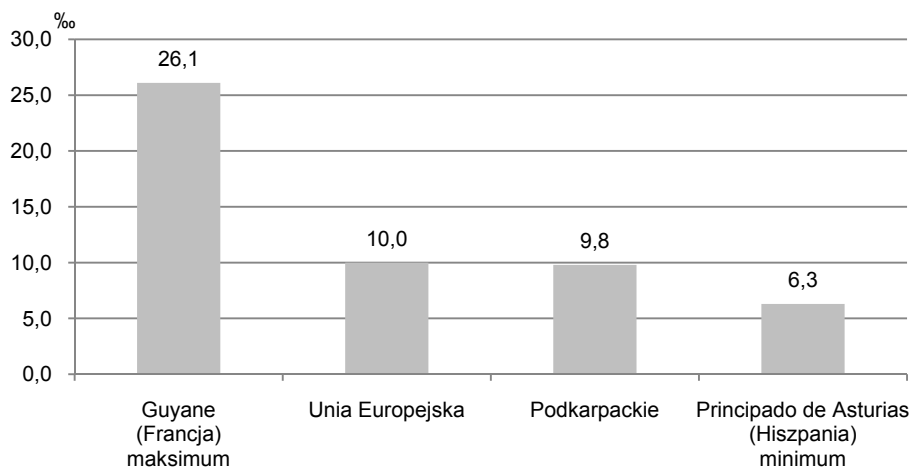
Biorąc pod uwagę strukturę ludności według ekonomicznych grup wieku, istotnym elementem jest relacja pomiędzy grupą osób w wieku nieprodukcyjnym a produkcyjnym. W 2013 r. najniższa liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym wystąpiła w regionach: brytyjskim Inner London (36 osób) oraz rumuńskim Bucuresti - Ilfov i słowackim Západné Slovensko (po 38 osób). Najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w regionach: włoskiej Ligurii (65 osób) oraz położonym w środkowej części Francji Limousin (64 osoby). W województwie podkarpackim wskaźnik ten wyniósł 42 osoby co dało 15. pozycję wśród regionów Unii. Jest to poprawa w porównaniu z rokiem 2009, gdzie wskaźnik wyniósł również 42 osoby ale województwo zajmowało 25. pozycję wśród regionów.

Kobiety w UE mają coraz mniej dzieci, co jest jedną z przyczyn zmniejszenia przyrostu naturalnego. Zjawisko to obrazuje **współczynnik urodzeń** oraz **współczynnik dzietności**. W 2013 r. liczba urodzeń na 1000 mieszkańców w UE wyniosła 10,0 i była niższa niż w 2009 r. o 0,8 p. prom. Najwyższy współczynnik urodzeń odnotowano we francuskiej Guyanie (26,1‰), a najniższy w hiszpańskim Principado de Asturias (6,3‰). Województwo podkarpackie plasowało się na 118. miejscu ze współczynnikiem urodzeń 9,8‰, w 2009 r. współczynnik urodzeń był wyższy i wyniósł 10,6‰. W latach 2009-2013 w większości regionów UE (203) odnotowano spadek współczynnika urodzeń, największy o 4,9 p. prom. odnotowano we francuskim Nord - Pas-de-Calais. Wzrost współczynnika wystąpił jedynie w 51. regionach, z czego największy

w hiszpańskim Ciudad Autónoma de Melilla (o 1,0 p. prom.) oraz w belgijskim Province de Luxembourg (o 0,8 p. prom).

Wykres. 3. **Współczynnik urodzeń w 2013 r.**

Crude rate of birth in 2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

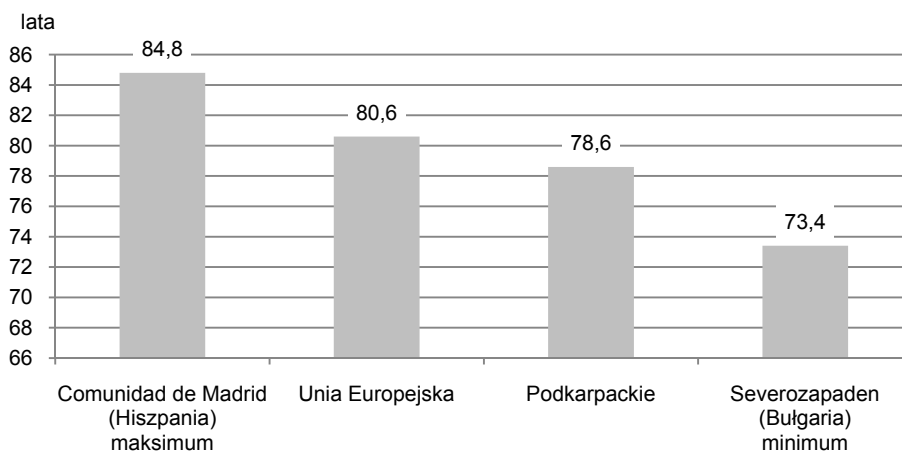
Aby zapewnić prostą zastępowalność pokoleń współczynnik dzietności powinien kształtować się na poziomie 2,10-2,15, oznacza to że przy takim współczynniku stan ludności pozostaje stabilny. W 2013 roku żaden z krajów UE nie osiągnął pułapu zastępowalności pokoleń. Natomiast wśród regionów NUTS 2 jedynie w 5 z nich współczynnik dzietności przekroczył wartość 2,10. Do tych wyjątków należały regiony francuskie z których największy wskaźnik osiągnął Guyane (3,48). Województwo podkarpackie w 2013 r. ze współczynnikami dzietności 1,28 (w 2009 r. 1,35) znalazło się na 232. pozycji wśród regionów NUTS 2. W 2013 r. w czterech regionach UE odnotowano współczynnik dzietności wynoszący mniej niż 1,10: były to regiony: hiszpański Principado de Asturias (0,96 - najniższy współczynnik w UE), portugalski

region Região Autónoma da Madeira ze współczynnikiem dzietności równym 0,98, hiszpański region Canarias (0,99) oraz Galicia (1,04).

W 2013 r. **współczynnik umieralności** w UE wyniósł 9,9 (tj. tyle zgonów przypadało na 1000 ludności) podczas gdy w 2009 r. wyniósł 9,7. Najwyższe współczynniki umieralności odnotowano w bułgarskich regionach Severozapaden (18,4‰), Severen tsentralen (16,0‰) i Yugoiztochen (14,3‰) oraz na Łotwie (14,3‰). Województwo podkarpackie ze wskaźnikiem 8,9‰ zajmowało 58. pozycję (w 2009 r. - 66 pozycja). Dwa najniższe współczynniki umieralności odnotowano w zamorskich regionach francuskich Guyane (3,1‰) i Réunion (5,1‰), trzeci to brytyjski region Inner London (4,5‰).

Wykres. 4. **Oczekiwana długość życia w 2013 r.**

Life expectancy in 2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Oczekiwana **długość życia** w chwili urodzenia w państwach UE wynosiła w 2013 r. średnio 80,6 lat i była wyższa niż w 2009 r. o 1 rok; w przypadku kobiet liczba ta wynosiła 83,3 lata, a mężczyzn 77,8 lat. W 2013 r., najdłuższą oczekiwaną długość życia odnotowano

w hiszpańskim regionie stołecznym Comunidad de Madrid, gdzie wiek ten wyniósł 84,8 lata. Najkrócej według prognoz będą żyli mieszkańcy bułgarskiego Severozapaden (73,7 lata), Litwy (74,1 lata) oraz węgierskiego regionu Észak-Magyarország (74,2 lata). Tym samym różnica pod względem oczekiwanej długości życia pomiędzy Severozapaden a Comunidad de Madrid wyniosła ponad 11 lat. W województwie podkarpackim oczekiwana długość życia stopniowo się wydłuża – w 2013 r. wyniosła ona 78,6 lat wobec 77,2 lat w 2009 r. Pomimo tego przeciętna długość życia w województwie podkarpackim jest krótsza niż w hiszpańskim Comunidad de Madrid o 6,2 lat.

Rozwój regionu i jego zasobność zależą w decydującym stopniu od potencjału zasobów ludzkich⁴. Dobrym miernikiem zróżnicowania procesów demograficznych jest saldo migracji (SM). Współczynnik ten przeliczony na 1 tys. mieszkańców daje możliwość oceny atrakcyjności regionu. Można bowiem zakładać, że dodatnie saldo migracji wskazuje na atrakcyjność danego miejsca, zarówno pod względem ekonomicznym, społecznym, jak i ekologicznym, natomiast ujemne saldo migracji może być przesłanką do stwierdzenia, że dana gmina wyludnia się ze względu na bariery rozwoju i brak perspektyw. Drugim czynnikiem mającym duże znaczenie dla potencjału demograficznego jest przyrost naturalny (PN) na 1 tys. osób czyli różnica między liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów w badanym okresie. Związek pomiędzy tymi dwoma czynnikami został określony poprzez **klasyfikację Webba**, która jest jedną z najbardziej znanych metod pomiaru zależności między

---

⁴ A. Antoszczak, E. Wyszolnierska, „Sytuacja demograficzna i społeczno-gospodarcza na obszarach prawnie chronionych w wybranych gminach woj. mazowieckiego”, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, Warszawa, 2012 r.

przyrostem lub ubytkiem naturalnym, a dodatnim lub ujemnym saldem migracji, co z kolei warunkuje występowanie określonego typu przyrostu lub ubytku rzeczywistego ludności.

Typy rozwojowe (przyrost liczby ludności):

- typ A: $\mathbf{PN+} > |\mathbf{SM-}|$ – przewaga przyrostu naturalnego nad ubytkiem migracyjnym,
- typ B: $\mathbf{PN+} > \mathbf{SM+}$ – przyrost liczby ludności wynika w większej mierze z dodatniego przyrostu naturalnego niż z dodatniego salda migracji,
- typ C: $\mathbf{PN+} < \mathbf{SM+}$ – przyrost liczby ludności wynika w większej mierze z dodatniego salda migracji niż z dodatniego przyrostu naturalnego,
- typ D: $|\mathbf{PN-}| < \mathbf{SM+}$ – przewaga przyrostu migracyjnego nad ubytkiem naturalnym

Typy regresyjne (spadek liczby ludności):

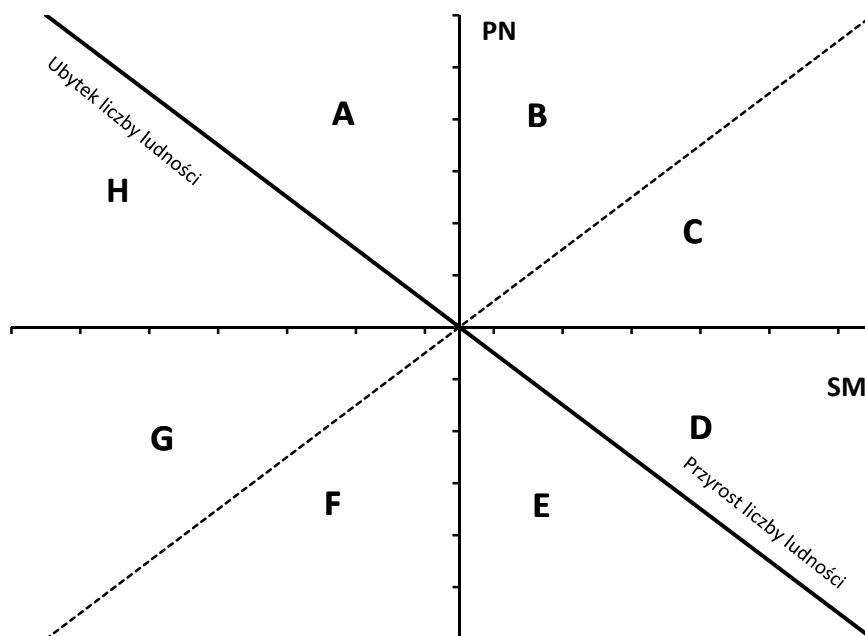
- typ E: $|\mathbf{PN-}| > \mathbf{SM+}$ - przewaga ubytku naturalnego nad przyrostem migracyjnym,
- typ F: $|\mathbf{PN-}| > |\mathbf{SM-}|$ – ubytek liczby ludności powodowany jest w większym stopniu ujemnym przyrostem naturalnym niż ujemnym saldem migracji,
- typ G: $|\mathbf{PN-}| < |\mathbf{SM-}|$ – ubytek liczby ludności powodowany jest w większym stopniu ujemnym saldem migracji niż ujemnym przyrostem naturalnym,
- typ H: $\mathbf{PN+} < |\mathbf{SM-}|$ – przewaga ubytku migracyjnego nad przyrostem naturalnym.

W przypadku, gdy wartości współczynnika przyrostu naturalnego i współczynnika salda migracji stałej są równe wprowadza się dodatkowe typy przejściowe. Typ przejściowy może wystąpić zarówno pomiędzy jednostkami wyludniającymi i zaludniającymi się, jak również w ramach jednej z tych kategorii. W przypadku, gdy wielkość ubytku migracyjnego jest równa ubytkowi naturalnemu obszar ten należy do obszarów

depopulacyjnych, nie sposób jednak określić, który czynnik przeważa. Typ badanej jednostki określa się odczytując relację obu zmiennych przy wykorzystaniu układu współrzędnych (oraz dodatkowo wprowadzonych przekątnych), w którym oś rzędnych odpowiada wartościom współczynnika przyrostu naturalnego, a oś odciętych wartościom współczynnika salda migracji stałej w badanym okresie.

Wykres. 5. **Metoda klasyfikacji obszarów pod względem składników ruchu ludności**

The method of classifying areas in terms of population movement components

Źródło: A. Antoszczak, E. Wyszolnierska, „Sytuacja demograficzna i społeczno-gospodarcza na obszarach prawnie chronionych w wybranych gminach woj. mazowieckiego”, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, Warszawa, 2012 r.

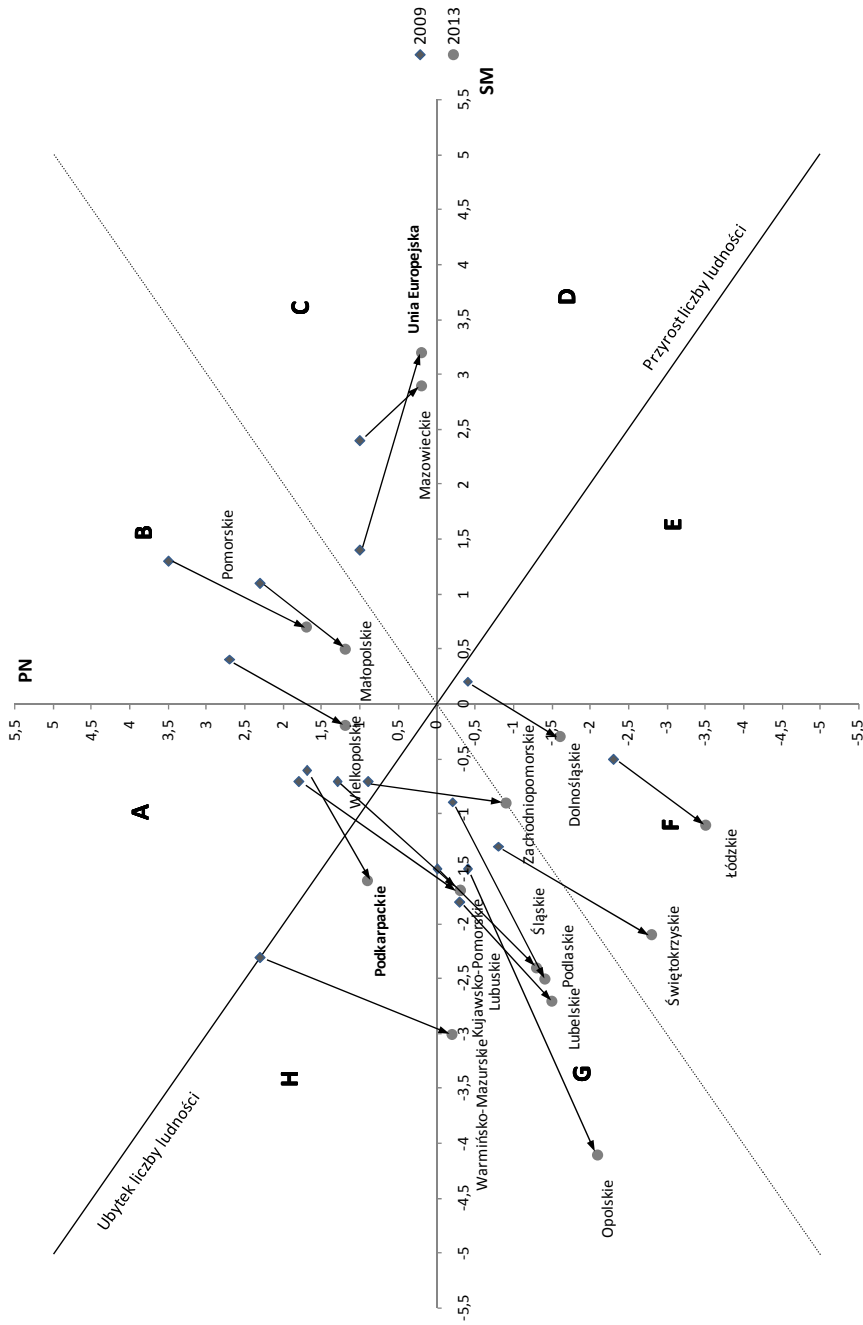
Z przeprowadzonej analizy wynika, że stanem rozwoju ludnościowego w 2013 r. dla Unii Europejskiej jest typ C, w którym przyrost liczby ludności wynika w większej mierze z dodatniego salda migracji niż z dodatniego przyrostu naturalnego. Z ogólnej liczby 272

badanych regionów – 157 było aktywnych demograficznie (tj. zaludniało się), w 107 regionach nastąpił ubytek ludności, a 8 znalazło się w typie przejściowym. Przyrost rzeczywisty spowodowany przewagą przyrostu naturalnego nad ubytkiem migracyjnym (typ A) wystąpił w 19 regionach głównie francuskich. Do regionów typu B, w których wzrost liczby ludności wynikał z przewagi przyrostu naturalnego nad dodatnim saldem migracji zostały zakwalifikowane 24 regiony, przeważnie brytyjskie. Typ C, w których dominuje przyrost migracyjny jest reprezentowany przez 54 regiony. Należą tutaj m.in. regiony z Wielkiej Brytanii, Szwecji oraz Belgii. Do typu D należało 60 regionów głównie, niemieckich i włoskich. Wśród jednostek o charakterze depopulacyjnym najmniej korzystna sytuacja reprezentowana jest przez typy F i G – są to regiony, w których ujemny przyrost naturalny występuje łącznie z ujemnym saldem migracji. Do typu G należało 34 regiony m.in. greckie, polskie oraz hiszpańskie, a do typu F – 28 regionów głównie węgierskich oraz portugalskich. Nieco korzystniejsza sytuacja dotyczyła regionów reprezentujących typ H i E. Wystąpiła ona w 45 regionach: m.in. niemieckich i hiszpańskich.

Stan rozwoju ludności Unii Europejskiej w 2013 r. w stosunku do 2009 r. nie zmienił się i lokował się w grupie jednostek typu C. Inaczej wyglądała sytuacja w województwie podkarpackim, w którym wystąpiły niekorzystne zmiany w stanie rozwoju ludnościowego. W 2009 r. dzięki przewadze przyrostu naturalnego nad ubytkiem migracyjnym wystąpił jeszcze przyrost liczby ludności – typ A, natomiast w 2013 r. ubytek migracyjny był większy niż przyrost naturalny przez co nastąpił spadek ludności. W rezultacie Podkarpacie znalazło się w grupie regionów reprezentujących typ H.

Wykres. 6. Zmiany typów demograficznych ludności polskich regionów w latach 2009 i 2013
Changes in the population demographic types of Polish regions in 2009 and 2013

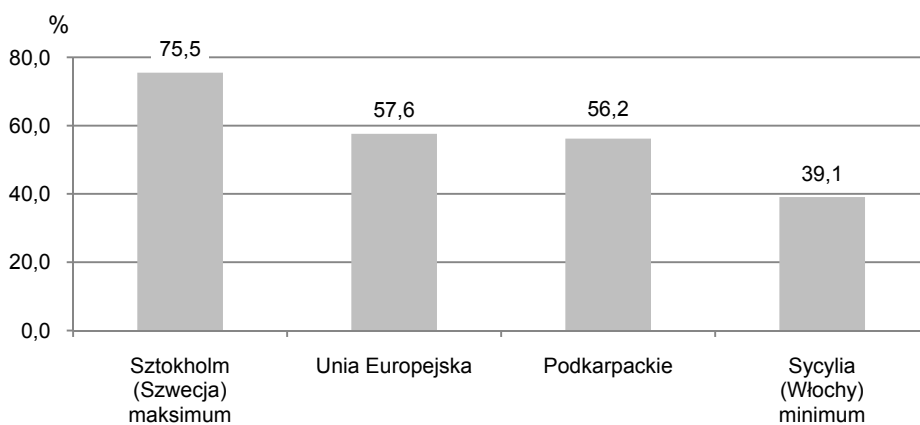
2.2. Rynek pracy

Sytuacja panująca na rynku pracy w regionach Unii Europejskiej według BAEL cechuje się dużym zróżnicowaniem, szczególnie w poziomie aktywności zawodowej, zatrudnienia oraz bezrobocia.

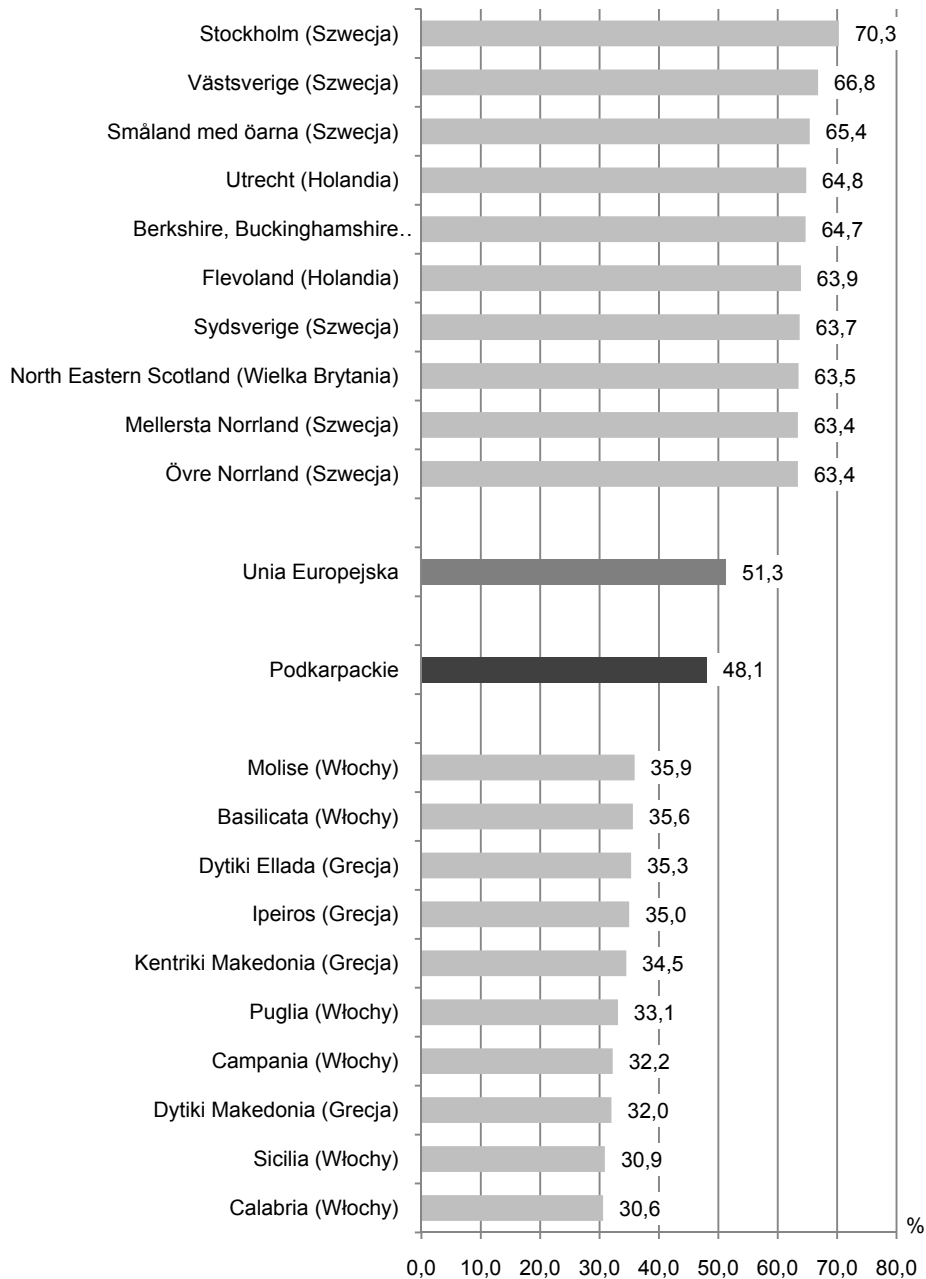
Współczynnik aktywności zawodowej w Unii Europejskiej wyniósł w 2013 r. – 57,6%. Aktywność zawodową powyżej średniej UE odnotowano w blisko 150 regionach, z czego najwyższą cechowały się regiony szwedzkie: Sztokholm (75,5%), Västsverige (72,6%) oraz Sydsverige (70,7%). W pozostałych regionach wystąpiła niższa aktywność od średniej UE, przy czym najniższą odnotowano we włoskim regionie Sycylia (39,1%) i Calabria (39,4%). Województwo podkarpackie plasowało się na 166. pozycji wśród regionów, przy współczynniku aktywności zawodowej na poziomie 56,2%. W 2009 r. współczynnik ten w Unii wyniósł 57,4%, a w województwie podkarpackim 56,6% (161. pozycja).

Wykres 7. **Współczynnik aktywności zawodowej w 2013 r.**

Economic activity rate in 2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Wykres 8. **Wskaźnik zatrudnienia w 2013 r.***Employment rate in 2013*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Kolejnym analizowanym wskaźnikiem charakteryzującym rynek pracy jest wskaźnik zatrudnienia ogółem. W 2013 roku poziom zatrudnienia w Unii Europejskiej wyniósł 51,3% (w 2009 r. – 52,3%). Najwyższy poziom odnotowano w szwedzkich regionach: Stockholm (70,3%), Västsverige (66,8%) i Småland med öarna (65,4%) oraz holenderskim regionie Utrecht (64,8%) i brytyjskich Berkshire, Buckinghamshire and Oxfordshire (64,7%). Najniższy poziom tego wskaźnika występował w regionach włoskich – Calabrii (30,6%) oraz Sycylii (30,9%). W województwie podkarpackim wskaźnik zatrudnienia był poniżej średniej unijnej i wyniósł 48,1% (194. pozycja). W porównaniu z 2009 rokiem był on niższy o 2,8 p. proc. (172. pozycja).

Podstawowym wskaźnikiem informującym o wielkości bezrobocia jest stopa bezrobocia. Biorąc pod uwagę regiony poziomu NUTS 2, w 2013 r. można zauważyć dużą rozpiętość pomiędzy wartością najwyższą, a najniższą stopy bezrobocia wynoszącą 33,7 p. proc. Najniższe wartości odnotowano w niemieckich regionach: Oberbayern (2,5%) oraz Tübingen i Freiburg (po 2,8%). Z kolei największy poziom, stopa bezrobocia osiągnęła w hiszpańskiej Andaluzji (36,2%).

Województwo podkarpackie, w którym stopa bezrobocia wyniosła 14,4%, zajęło 213. pozycję⁵ wśród regionów Unii (średnia dla UE wyniosła 10,8%). W porównaniu z rokiem 2009 w województwie podkarpackim odnotowano wzrost stopy bezrobocia o 4,3 p. proc. Wśród polskich województw najniższą stopę bezrobocia odnotowano w woj. mazowieckim – 8,0% (114. pozycja).

Stosunkowo niska stopa bezrobocia – na poziomie niższym niż 5,0% – występowała w 37 regionach (przeważnie były to regiony austriackie oraz niemieckie), a nie wyższa niż 10,8% – w 91 regionach

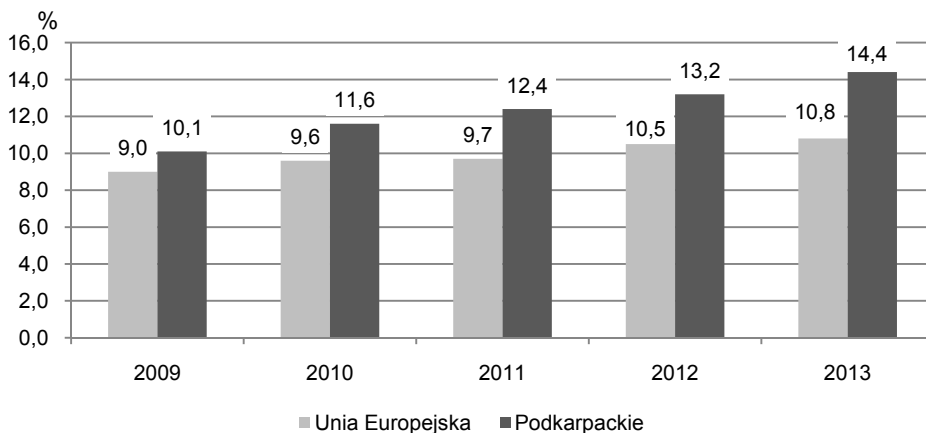
---

⁵ Na 271 regionów – dla fińskiego Åland brak danych.

(wszystkie regiony chorwackie, hiszpańskie, irlandzkie i portugalskie oraz większość regionów bułgarskich i słowackich).

Wykres 9. **Stopa bezrobocia (BAEL)**

Unemployment rate (LFS)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Wciąż istotnym problemem pozostaje bezrobocie długoterminowe. Długi okres pozostawania bez pracy niesie ryzyko utraty kwalifikacji zawodowych oraz wykluczenia społecznego, zwłaszcza wśród ludzi młodych. W 2013 r. poziom stopy bezrobocia osób pozostających bez pracy 12 miesięcy i więcej wyniósł w Unii Europejskiej 5,1%, z czego najniższa stopa wystąpiła w niemieckim regionie Tübingen i austriackim Oberösterreich (po 0,8%), a najwyższa w hiszpańskim autonomicznym mieście Ceuta (22,7%). W województwie podkarpackim poziom ten był wyższy niż średnia europejska i wyniósł 5,5%, co lokowało województwo w rankingu na 183.⁶ pozycji wśród regionów NUTS 2.

⁶ Na 263 regiony – dla dziewięciu regionów brak danych.

2.3. Warunki życia ludności

Spośród wielu parametrów charakteryzujących warunki życia ludności, wybrano wskaźniki dostępne dla wszystkich regionów Unii i uwzględniające aspekt ekonomiczny, zdrowotny i środowiskowy.

Dochody do dyspozycji gospodarstw domowych przeznaczone są na bieżące spożycie i oszczędności. Dochód do dyspozycji na 1 mieszkańca⁷ w 2011 r. liczony w jednostkach konsumpcyjnego standardu siły nabywczej (PPCS), najwyższe wartości osiągnął w Luksemburgu, Oberbayern, Inner London, Stuttgart i wahał się od 23,8 tys. do 22,1 tys. jednostek. Najniższy dochód wystąpił w regionach rumuńskich, bułgarskich oraz na Łotwie – wahał się od 4,3 do 6,4 tys. jednostek. W województwie podkarpackim dochód wyniósł 7,2 tys. jednostek i wzrósł w porównaniu z 2009 r. o 11%, jednak zajmowana pozycja w rankingu – 255.⁸ nie zmieniła się.

Wskaźnik śmiertelności niemowląt (tj. liczba zgonów na tysiąc żywych urodzeń) w UE w latach 2009-2013 zmalał z 4,2 do 3,7. W województwie podkarpackim wskaźnik zmalał z 5,5 do 4,5, co wpłynęło na poprawę pozycji z 231. na 218 wśród regionów UE. Wśród państw członkowskich UE najwyższą śmiertelność niemowląt w 2013 r. odnotowano w Rumunii (9,2) i Bułgarii (7,3). Najniższą umieralność niemowląt odnotowano na Cyprze (1,6), Finlandii (1,8) i Estonii (2,1). Wśród regionów (na poziomie NUTS 2) o najwyższej śmiertelności, znalazły się 3 regiony rumuńskie Sud-Est, Sud-Vest Oltenia i Nord-Est oraz zamorski region hiszpański Ciudad Autónoma de Ceuta (gdzie odnotowano najwyższą śmiertelność niemowląt – 11,0). Na drugim

---

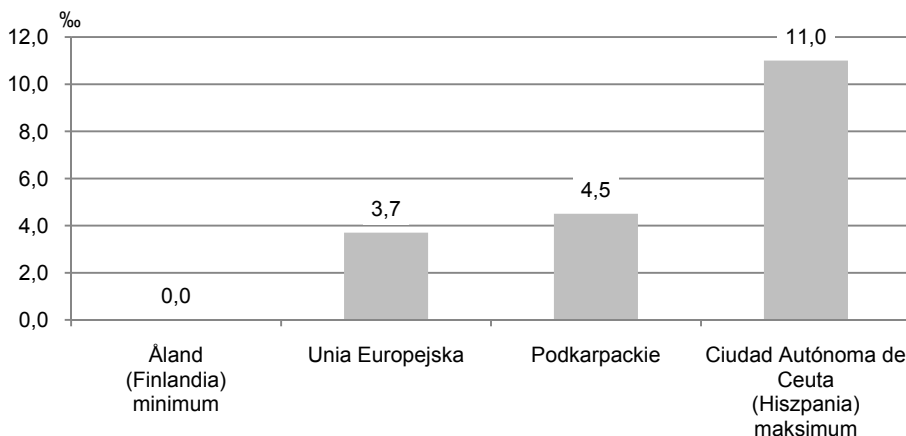
⁷ Opracowany według zasad Europejskiego Systemu Rachunków Narodowych (ESA 1995).

⁸ Na 268 regionów - dla Cypru, Chorwacji oraz Malty brak danych.

końcu skali z zerową śmiertelnością niemowląt uplasował się region Åland należący do Finlandii – po raz czwarty w ciągu pięciu lat w tym regionie odnotowano współczynnik zerowy. Śmiertelność niemowląt na poziomie poniżej 2,0 utrzymywała się w 16 regionach NUTS 2. Regiony te były położone w dziewięciu różnych państwach i zaliczały się do nich cztery regiony fińskie, po dwa regiony austriackie, czeskie, hiszpańskie, greckie oraz po jednym regionie z Belgii, Niemiec, Włoch oraz Cypr.

Wykres 10. **Wskaźnik śmiertelności niemowląt w 2013 r.**

Infant mortality rate in 2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Biorąc pod uwagę liczbę **samochodów osobowych przypadających na 1000 mieszkańców** w Unii Europejskiej, można zauważyć że najwięcej występowało we Włoszech oraz Luksemburgu. W 2013 r. w regionie włoskim Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste na 1000 mieszkańców przypadało 1051 samochodów osobowych, a niderlandzkim Flevoland - 804. W polskich regionach samochodów osobowych było znacznie mniej. Liczba samochodów na 1000

mieszkańców w województwie małopolskim wyniosła 487 (najwięcej w Polsce) i była mniejsza niż w regionie włoskim Liguria, gdzie wyniosła 523 (najmniej we Włoszech). Na 1000 mieszkańców Podkarpacia przypadało 456 samochodów, i było to o 70 samochodów więcej w porównaniu z 2009 r. Pod względem tego wskaźnika województwo zajęło 181. pozycję wśród regionów⁹ w 2013 r. Najmniej samochodów występowało w regionach rumuńskich oraz greckich. W rumuńskim regionie Nord-Est było to tylko 167 samochodów na 1000 mieszkańców.

Analizując bezpieczeństwo na drogach w poszczególnych regionach UE możemy stwierdzić, że nie jest ono jednakowe. **Liczba zabitych w wypadkach drogowych** w województwie podkarpackim w 2013 r. wyniosła 72 osoby na milion mieszkańców (199. pozycja¹⁰) i była to poprawa o 31% w stosunku do 2009 roku. Wśród regionów najniższy wskaźnik odnotowano w hiszpańskiej Ceuta oraz fińskim Aland, gdzie prawie nie było ofiar, a najwyższy w portugalskim Alentejo i greckim Peloponnisos, gdzie na milion mieszkańców przypadało odpowiednio 159 i 158 osób zabitych w wypadkach drogowych. Wiele regionów, obejmujących głównie duże aglomeracje, charakteryzuje się niższymi wartościami tego wskaźnika, niż regiony sąsiadujące z nimi, np. Berlin i Wiedeń. Może być to spowodowane większym wykorzystaniem transportu publicznego, jak też niższą średnią prędkością poruszania się pojazdów na terenie stolic, porównując do sieci dróg szybkiego ruchu prowadzących do i ze stolicy zlokalizowanych w sąsiadujących regionach. Stosunkowo wysoka liczba ofiar śmiertelnych występuje w regionach greckich, bułgarskich oraz polskich.

---

⁹ Dla 256 regionów - dla Danii, Portugalii oraz 4 zamorskich regionów francuskich brak danych.

¹⁰ Na 267 regionów - dla Danii brak danych.

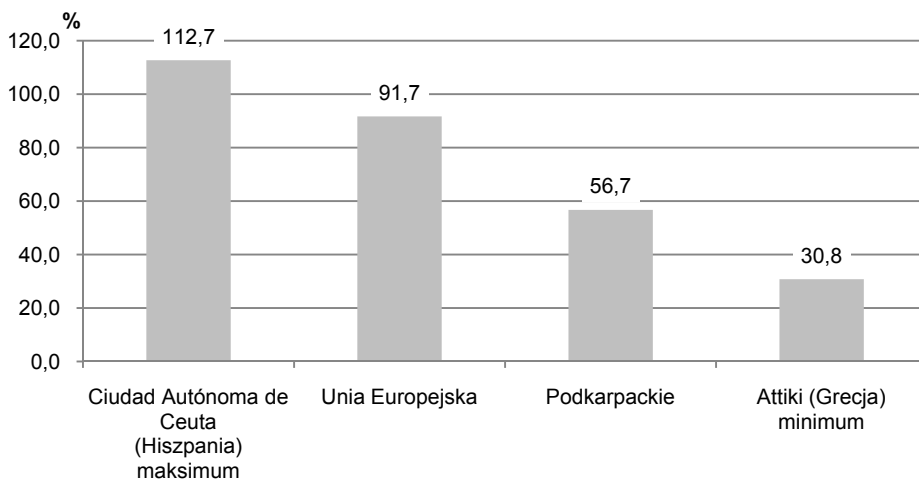
2.4. Edukacja

W szerokim znaczeniu, edukacja odnosi się do wszelkich działań i doświadczeń, które mają wpływ na kształtowanie umysłu, charakteru i sprawności fizycznej człowieka. W sensie technicznym edukacja jest procesem, przez który społeczeństwo, poprzez szkoły, uczelnie i inne instytucje, celowo przekazuje swoje dziedzictwo kulturowe i zgromadzoną wiedzę, wartości i umiejętności z pokolenia na pokolenie.

Coraz bardziej uznawane w całej Europie jest znaczenie kształcenia przedszkolnego. Okres od urodzenia do szkoły podstawowej jest bardzo ważnym etapem dla wzrostu i rozwoju dzieci. Efekty uczenia się, wiedzy i umiejętności są większe, gdy odpowiednie kształcenie nastąpi wcześniej niż w szkole podstawowej. Celem edukacji przedszkolnej jest przygotowanie dzieci fizycznie, emocjonalnie, społecznie i psychicznie do nauki.

Wykres 11. **Odsetek czterolatków objętych edukacją przedszkolną lub kształceniem podstawowym w 2012 r.**

Percentage of 4-years-olds in pre-primary or primary education in 2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

W 2012 r. w 50 regionach z 203 regionów UE (NUTS 2), dla których była dostępna informacja, odnotowano uczestnictwo czterolatek w edukacji przedszkolnej i kształceniu podstawowym na poziomie co najmniej 99,0%. Ponad trzy czwarte z tych regionów znajdowało się w trzech państwach członkowskich UE, a mianowicie: Francji (16 regionów), Hiszpanii (11 regionów) oraz Holandii (8 regionów).

W polskich regionach udział czterolatek w kształceniu przedszkolnym i nauczaniu przedszkolnym przy szkołach podstawowych był jednym z najniższych wśród regionów Unii. W województwie podkarpackim wyniósł zaledwie 56,7% (w 2009 r. był on jeszcze niższy i wyniósł 42,3%).

Młodzi ludzie po ukończeniu szkoły na poziomie gimnazjalnym stają przed wyborem kontynuowania nauki lub poszukiwania pracy. W Polsce obowiązek szkolny trwa do 18. roku życia, dlatego przeciętny gimnazjalista, nie ma takiego wyboru i zobowiązany jest kontynuować edukację w szkole lub formach pozaszkolnych. W 2012 r. ponad 50% udział uczniów i studentów w ludności w wieku 15-24 lata odnotowano w regionach Belgii, Czech, Włoch, Węgier, Austrii oraz Finlandii, przy czym najwyższym udziałem charakteryzował się belgijski region Prov. West-Vlaanderen – 83,6%. W województwie podkarpackim udział ten wyniósł 36,5%, co dało 120.¹¹ pozycję wśród regionów (w 2009 r. udział ten był podobny – 36,9%, 106.¹² pozycja). Najniższy udział uczniów i studentów w ludności w wieku 15-24 lata wystąpił w regionach hiszpańskich oraz na Cyprze, z czego najniższy na Balearach i Comunidad Valenciana, odpowiednio: 22,0% i 25,4% oraz Cyprze – 24,8%

---

¹¹ Na 205 regionów – dla 36 regionów z Wielkiej Brytanii oraz 31 regionów niemieckich brak danych.

¹² Na 202 regionów – dla 36 regionów z Wielkiej Brytanii, dla 31 regionów niemieckich, i 2 regionów z Finlandii oraz 1 regionu chorwackiego brak danych.

Jednym z podstawowych wskaźników obrazujących poziom zaangażowania społeczeństwa w edukację jest udział w ludności ogółem danego regionu, uczniów i studentów wszystkich poziomów nauczania. Wysoki udział tej grupy świadczy o stosunkowo "młodym" społeczeństwie i odwrotnie. W 2012 r. najwyższy udział studentów i uczniów w ludności ogółem odnotowano w belgijskim regionie Région de Bruxelles-Capitale (35,4%) oraz francuskiej Guyane (33,1%). W województwie podkarpackim udział ten wyniósł 21,2%, i był to spadek o 1,5 p. proc. oraz pogorszenie pozycji z 68.¹³ na 100.¹⁴ w porównaniu z 2009 r.

Do regionów w których liczba studentów przewyższyła ponad dwukrotnie liczbę ludności w wieku 20-24 lata należały w 2012 r. Bratislavský kraj i Praga. Wskaźnik powyżej 100% występował w regionach będących stolicami krajów, takich jak: Budapeszt, Bruksela, Bukareszt, Lublana, Madryt, Warszawa, Wiedeń, Rzym oraz w regionach greckich. W 2012 r. w województwie podkarpackim udział studentów w liczbie ludności 20-24 lata wyniósł 44,3% i był to wzrost o 0,5 p. proc. w stosunku do roku 2009.

W 2013 r. odsetek osób z wyższym wykształceniem w grupie wieku 25-64 lata wyniósł w UE – 28,6% (w stosunku do roku 2009 udział wzrósł o 3,5 p. proc.). W województwie podkarpackim odsetek ten wyniósł 23,1%. W porównaniu z rokiem 2009 nastąpił wzrost o 2,1 p. proc. jednakże w rankingu nastąpił spadek z 171. pozycji na 183.¹⁵

---

¹³ Na 205 regionów – dla 36 regionów z Wielkiej Brytanii oraz 31 regionów niemieckich brak danych.

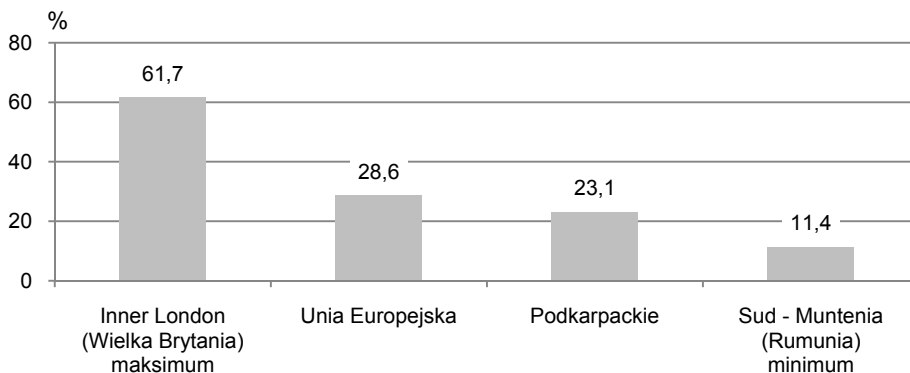
¹⁴ Na 189 regionów – dla 36 regionów z Wielkiej Brytanii oraz 31 regionów niemieckich, dla 13 regionów greckich i 2 regionów z Finlandii oraz 1 regionu chorwackiego brak danych.

¹⁵ Na 268 regionów – dla 4 zamorskich regionów francuskich brak danych.

Wśród regionów UE najwyższe wartości odnotowano w Inner London – 61,7%, belgijskim Prov. Brabant Wallon – 51,2% oraz fińskim Helsinki-Uusimaa – 49,3%. Najniższy udział osób z wyższym wykształceniem wystąpił w regionach rumuńskich, z czego najniższy w Sud-Muntenia – 11,4% oraz w regionach włoskich.

Wykres 12. **Odsetek osób z wyższym wykształceniem w grupie wieku 25-64 lata w 2013 r.**

Percentage of persons with tertiary education in the age group 25-64 years in 2013

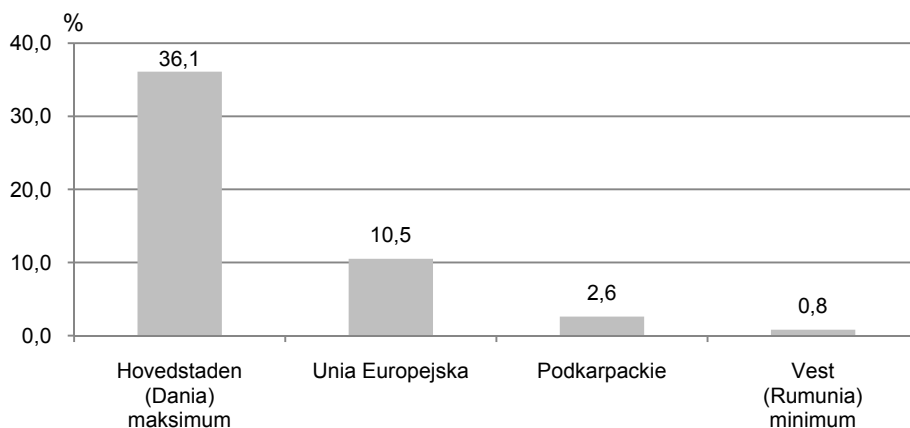
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Kształcenie ustawiczne (ang. *lifelong learning*) jest procesem stałego odnawiania, doskonalenia i rozwijania kwalifikacji ogólnych i zawodowych jednostki, trwającym w ciągu całego jej życia. Rozwój kształcenia ustawicznego w Europie jest jednym z celów Europejskiego Funduszu Społecznego. Udział Polaków w kształceniu ustawicznym jest niski. Polskie regiony zajmują dalekie miejsca w rankingu, nieznacznie przed regionami: bułgarskimi, chorwackimi, greckimi, słowackimi, węgierskimi, oraz rumuńskimi. W 2013 r. najniższy odsetek osób w wieku 25-64 lata uczestniczących w kształceniu i szkoleniu wystąpił

w regionach rumuńskich Vest (0,8%) i Nord-Vest (0,9%) oraz bułgarskim Severen tsentralen (0,9%). Najwyższy odsetek ludności w wieku 25-64 lata w kształceniu i szkoleniu wystąpił w regionach krajów skandynawskich tj. Danii, Szwecji, Finlandii. Najwyższy wskaźnik odnotowano w regionie duńskim Hovedstaden (36,1%) oraz regionach szwedzkich: Stockholm (30,7%) i Västsverige (30,0%). W województwie podkarpackim odsetek ten wyniósł zaledwie 2,6%, co dało 240.¹⁶ pozycję w rankingu regionów NUTS 2 (był to spadek o 9¹⁷ pozycji w porównaniu z 2009 r. (tj. o 0,5 p. proc.).

Wykres 13. Odsetek osób w wieku 25-64 lata uczestniczących w kształceniu i szkoleniu w 2013 r.

Percentage of population aged 25-64 participating in education and training in 2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

¹⁶ Na 266 regionów – dla 4 regionów francuskich i 1 regionu bułgarskiego oraz 1 regionu greckiego brak danych.

¹⁷ Na 265 regionów – dla 5 regionów francuskich i 1 regionu bułgarskiego oraz 1 regionu greckiego brak danych.

2.5. Społeczeństwo informacyjne

Rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ICT) w ostatnim dziesięcioleciu był bardzo dynamiczny. Zmiany te miały znaczący wpływ na wszystkie dziedziny życia zarówno gospodarczego jak i społecznego, umożliwiając zupełnie nowe sposoby pracy, spotkań towarzyskich i wymiany informacji, niezależnie od położenia geograficznego. Analiza poszczególnych wskaźników związanych z technologiami informacyjnymi i komunikacyjnymi pozwala na ocenę stopnia zaawansowania rozwoju ICT w poszczególnych regionach Unii Europejskiej.

Regionalne zróżnicowanie **udziału gospodarstw domowych mających dostęp do Internetu** jest ciągle bardzo duże. W 2013 r. udział ten wahał się od 95% w regionach niderlandzkich Oost-Nederland i West-Nederland do 41% w Kentriki Ellada (Grecja). Udział gospodarstw mających szerokopasmowy dostęp do Internetu w UE wyniósł 76% (w 2009 r. – 56%). Największy udział występował w Londynie (94%), najmniejszy natomiast w greckim regionie Kentriki Ellada (40%). W polskim Regionie Wschodnim, w skład którego wchodzi województwo podkarpackie (wraz z lubelskim, podlaskim i świętokrzyskim), odsetek gospodarstw mających dostęp do Internetu wyniósł 72%, natomiast udział gospodarstw mających dostęp szerokopasmowy do Internetu wyniósł 67%. W porównaniu z 2009 r. wskaźniki te wzrosły odpowiednio o 17 i 21 p. proc.

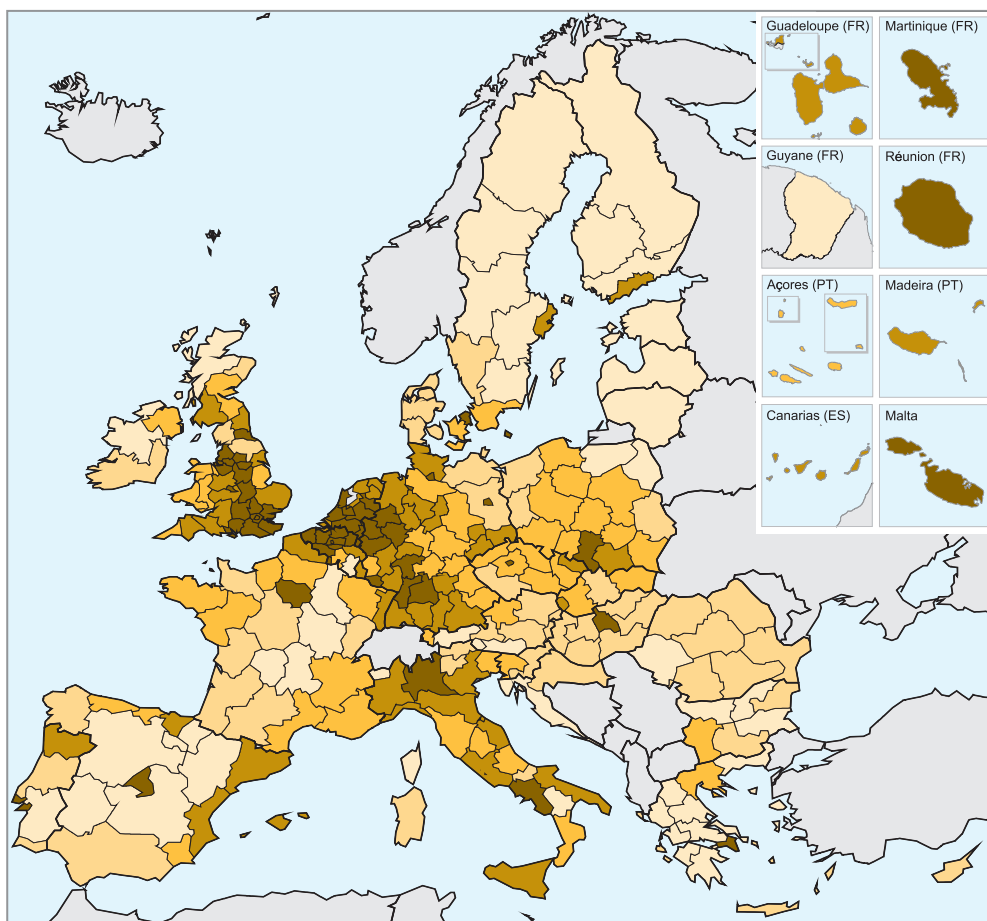
Częstotliwość korzystania z Internetu jest jednym ze wskaźników charakteryzujących stopień rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Jako **regularni użytkownicy Internetu** określane są osoby, które korzystały z Internetu przynajmniej raz w tygodniu. W UE wskaźnik ten wyniósł

wartość 72% (o 12 p. proc. więcej niż w 2009 r.). Najwyższy udział tych osób w 2013 r. wystąpił w szwedzkim regionie Östra Sverige, w którym wyniósł on 94%. Najmniejszy natomiast w greckim regionie Kentriki Ellada (42%). W Polsce w Regionie Wschodnim udział ten wyniósł 56% i był to wzrost o 10 p. proc. w porównaniu z 2009 r.

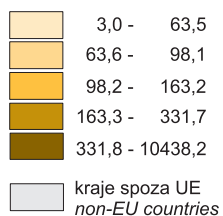
Innym wskaźnikiem obrazującym poziom rozwoju społeczeństwa informacyjnego jest **odsetek osób, które w ciągu ostatniego roku dokonały zakupu przez Internet towarów lub usług**. W 2013 r. odsetek tych osób wyniósł w Unii Europejskiej 47% i był o 10 p. proc. wyższy niż 2009 r. W poszczególnych regionach wskaźnik ten wahał się między 83% w brytyjskich regionach South East i South West, a 5% w rumuńskim regionie Macroregiunea doi. Dużym udziałem osób kupujących w Internecie charakteryzowały się regiony brytyjskie, niemieckie i szwedzkie, małym natomiast rumuńskie oraz bułgarskie. W polskim Regionie Wschodnim udział osób kupujących poprzez Internet wyniósł 26% i zwiększył się o 7 p. proc. w stosunku do roku 2009.

Również **udział osób, które nigdy nie korzystały z komputera** jest istotnym wyznacznikiem poziomu rozwoju społeczeństwa informacyjnego. W 2013 r. w UE udział ten wyniósł 19%. Największy udział osób nigdy nie korzystających z Internetu był w greckim regionie Kentriki Ellada, gdzie wyniósł on 48%. Najniższe wskaźniki - po 3% - wystąpiły w brytyjskim South West oraz szwedzkim Östra Sverige. W Polsce w Regionie Wschodnim wskaźnik ten wyniósł 36% i był prawie dwukrotnie wyższy niż średnia dla UE, ale w porównaniu z rokiem 2009 zmniejszył się o 6 p. proc.

Mapa 1. Gęstość zaludnienia według NUTS 2 w 2013 r.
Population density by NUTS 2 in 2013

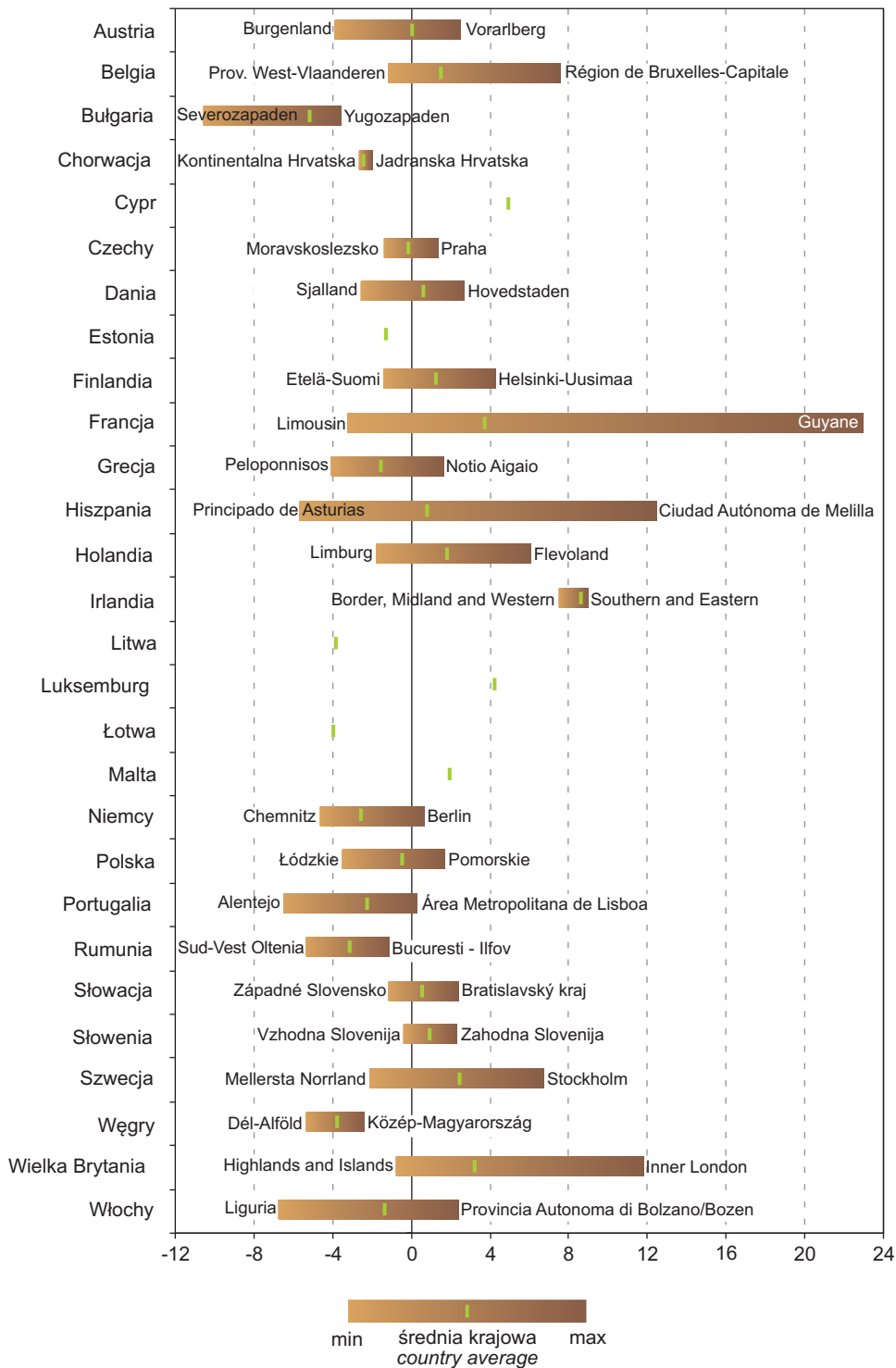
Liczba ludności na 1 km²
Number of population per 1 km²

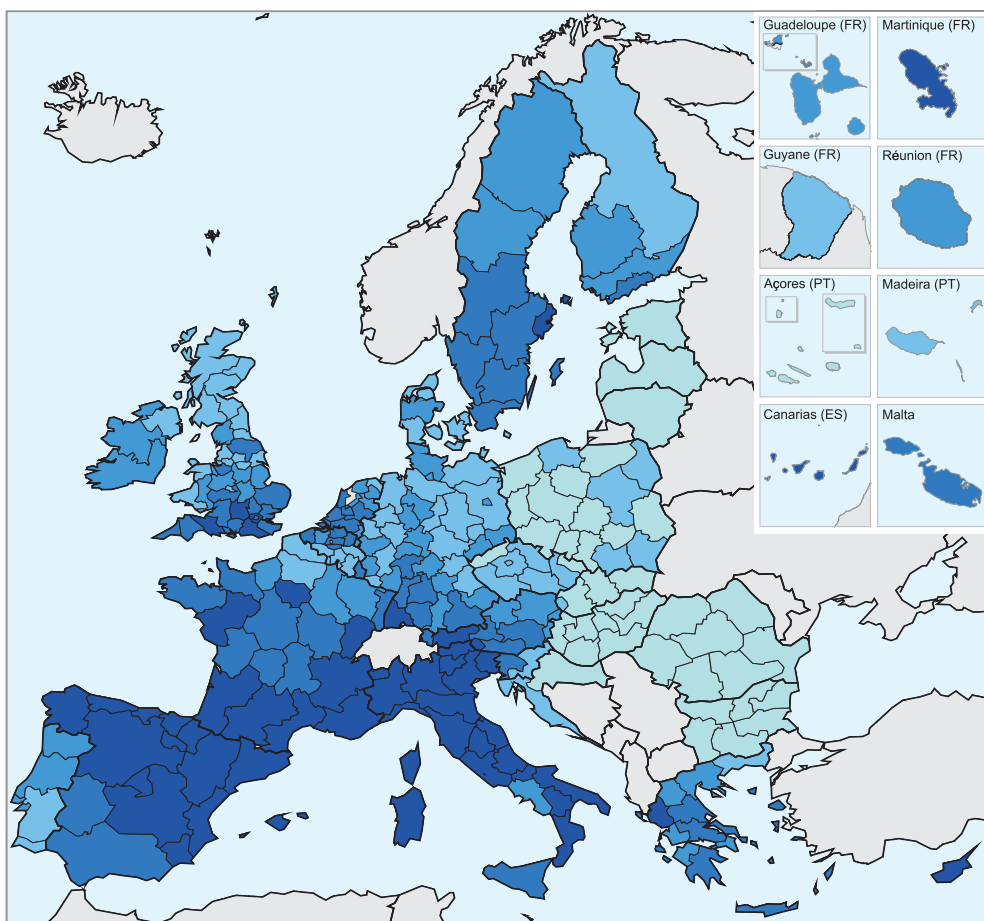
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

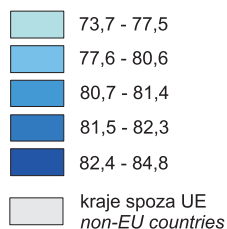
Wykres 14. Przyrost naturalny na 1000 ludności według NUTS 2 w 2013 r.
Natural increase rate per 1000 population by NUTS 2 in 2013

Mapa 2. Trwanie życia według NUTS 2 w 2013 r.^a
Life expectancy by NUTS 2 in 2013^a

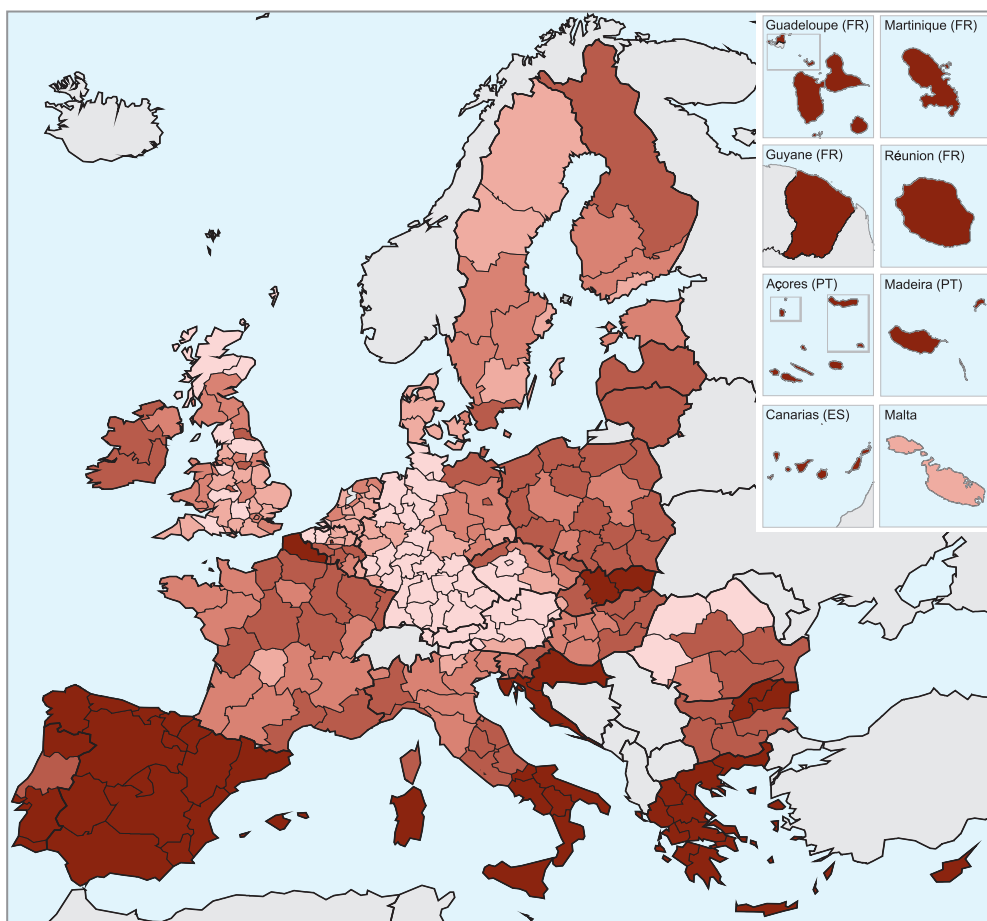
Trwanie życia
Life expectancy

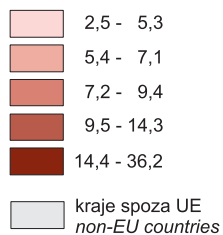
^a Guadeloupe (FR91) - 2010 r., Niemcy, Martinique (FR92) - 2012 r.
^a Guadeloupe (FR91) - 2010. Germany, Martinique (FR92) - 2012.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 3. Stopa bezrobocia osób w wieku 15-74 lata według NUTS 2 w 2013 r.
Unemployment rate of persons aged 15-74 by NUTS 2 in 2013

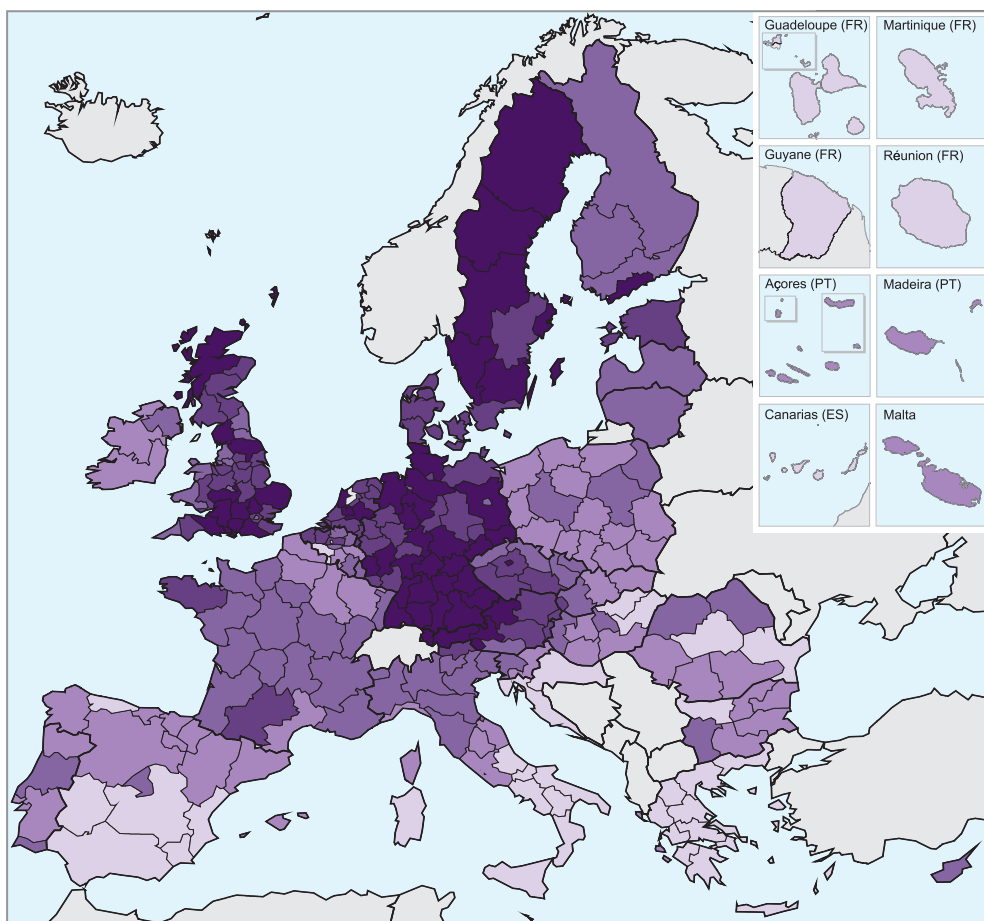

Stopa bezrobocia w %
 Unemployment rate in %

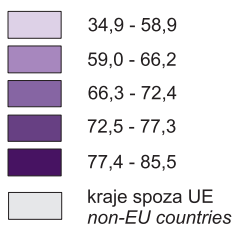

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 4. Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata według NUTS 2 w 2013 r.
Employment rate of persons aged 20-64 by NUTS 2 in 2013

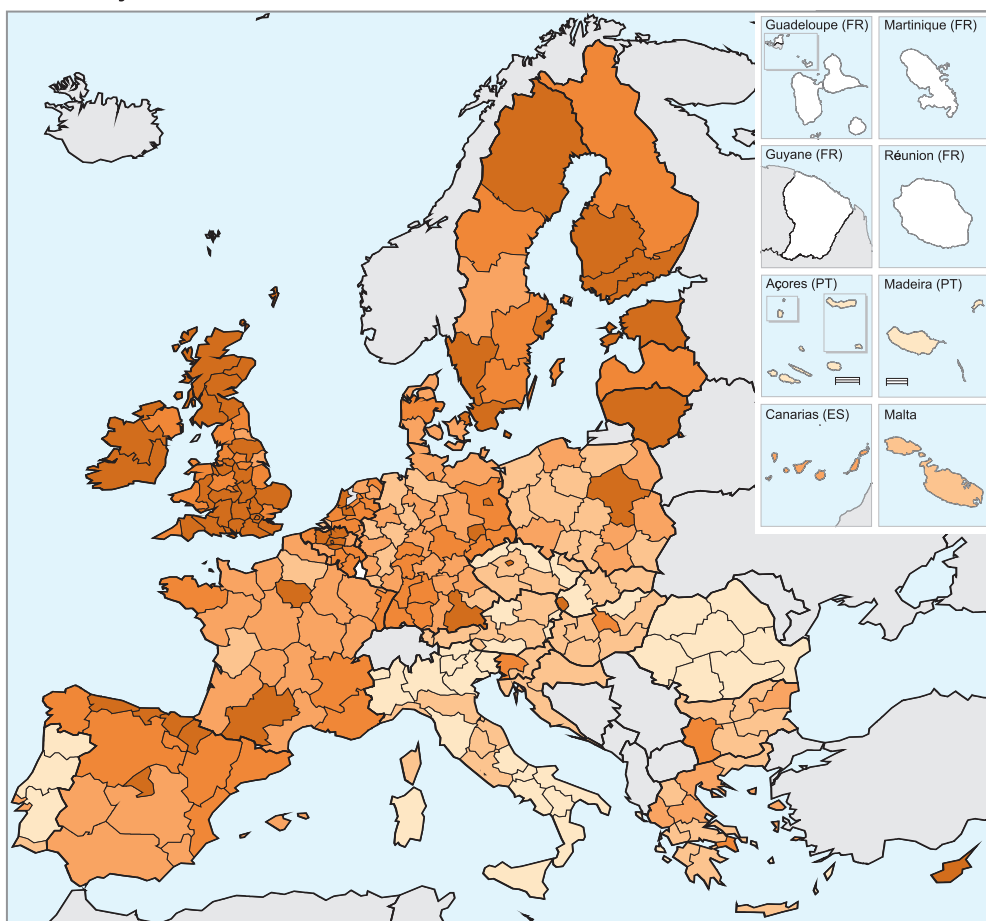

Wskaźnik zatrudnienia w %
 Employment rate in %

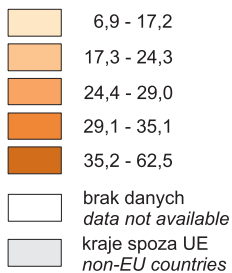

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 5. Udział osób z wykształceniem wyższym w grupie wieku 25-64 lata według NUTS 2 w 2013 r.
Share of persons with tertiary education in the age group 25-64 years by NUTS 2 in 2013

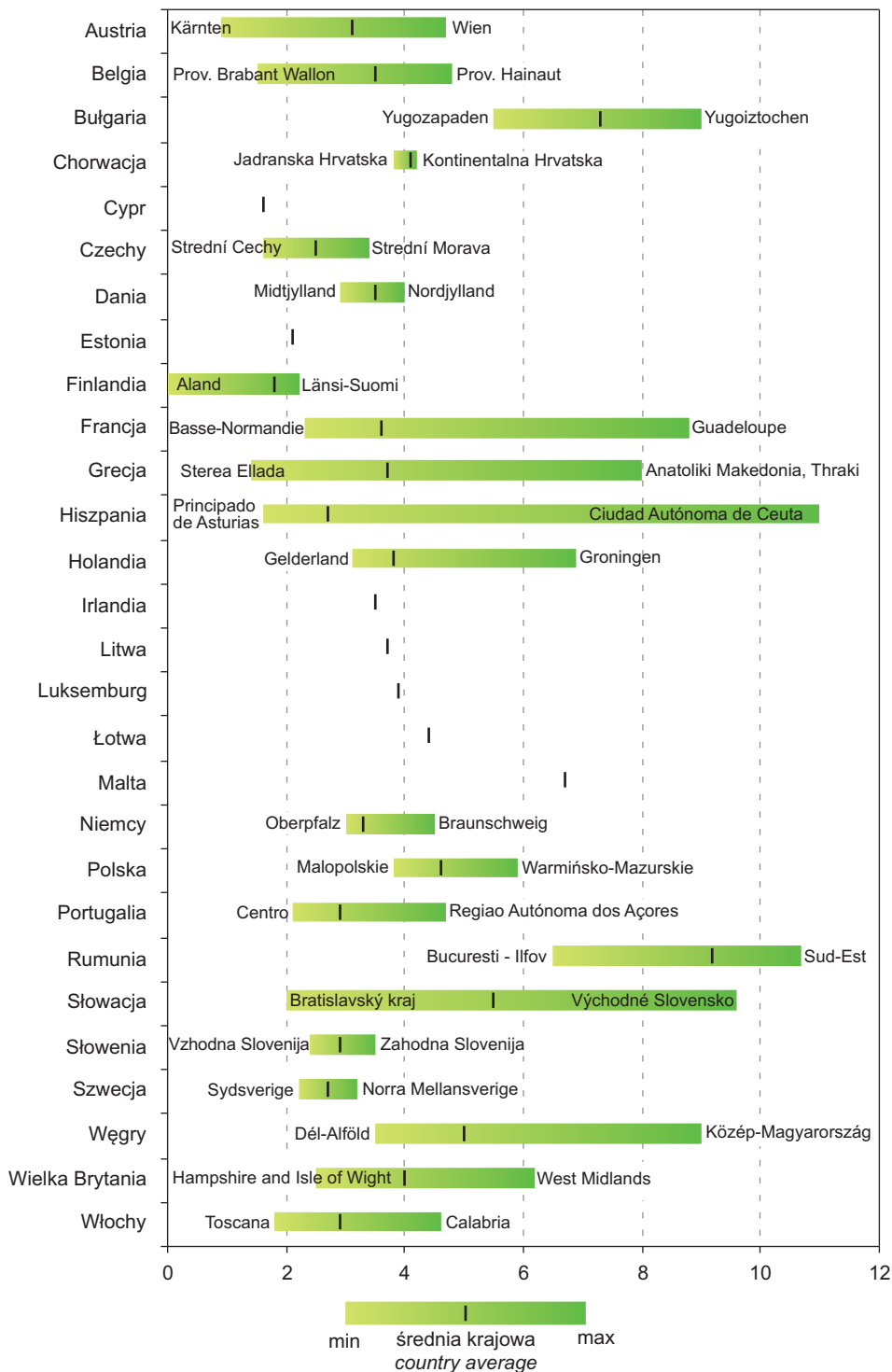

W %
In %

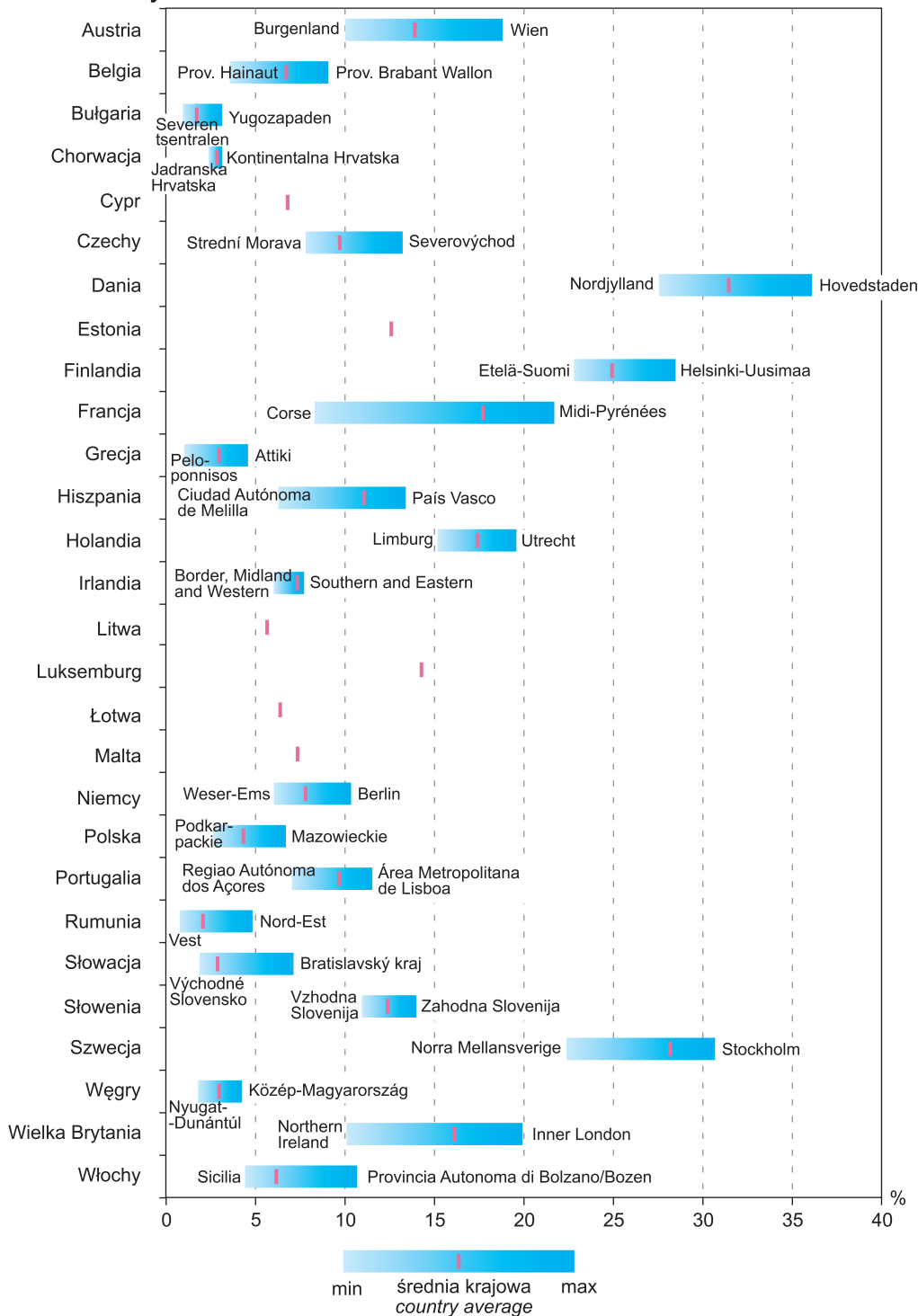
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Wykres 15. Śmiertelność niemowląt na 1000 urodzeń żywych według NUTS 2 w 2013 r.
Infant mortality rate per 1000 live births by NUTS 2 in 2013

Wykres 16. Odsetek osób w wieku 25-64 lata uczestniczących w kształceniu i szkoleniu według NUTS 2 w 2013 r.

Percentage of population aged 25-64 participating in education and training by NUTS 2 in 2013

2.6. Gospodarka oparta na wiedzy. Innowacje

Inteligentny wzrost gospodarczy, czyli rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach, jest jednym z nadrzędnych celów unijnej Strategii Europa 2020 opracowanej na lata 2010-2020. Europejskie cele przekładane są na cele krajowe oraz regionalne, co pozwala uwzględnić specyficzną sytuację każdego z państw i regionów UE. Również w krajowych i regionalnych dokumentach programowych tematyka gospodarki opartej na wiedzy traktowana jest priorytetowo. Program Operacyjny Inteligentny Rozwój koncentruje się na podniesieniu innowacyjności i konkurencyjności polskiej gospodarki, przede wszystkim poprzez wsparcie działalności badawczo-rozwojowej przedsiębiorstw, poprawę jakości i interdyscyplinarności, zwiększenie stopnia komercjalizacji i umiędzynarodowienia badań naukowych.

Jednym z głównych wskaźników charakteryzujących rozwój działalności badawczo-rozwojowej jest udział nakładów wewnętrznych na działalność badawczo-rozwojową w PKB. W 2011 r. wartość tego wskaźnika wahała się w regionach Unii od 8,92% w belgijskim Prov. Brabant Wallon do 0,08% w regionie Ciudad Autónoma de Ceuta w Hiszpanii. Dla całej UE udział ten wyniósł 1,97%. Wysokie wartości wskaźnika występowały głównie w regionach belgijskich i niemieckich. Najniższe zaś udziały odnotowano w regionach hiszpańskich oraz bułgarskich. Polskie regiony także zaliczyć można do tych o niższym udziale nakładów na działalność badawczo-rozwojową w PKB. W województwie podkarpackim wskaźnik ten wyniósł 0,95% (172. lokata¹⁸ wśród regionów poziomu NUTS 2). Należy jednak zaznaczyć, że był on

---

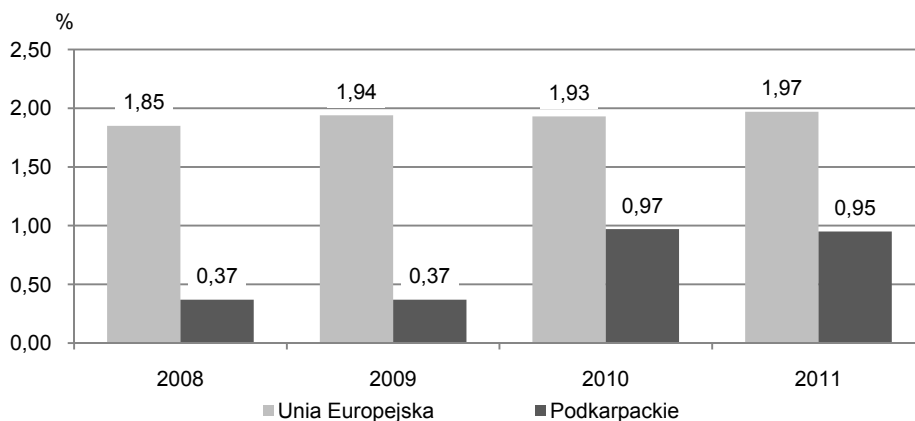
¹⁸ Na 266 regionów - dla 2 niemieckich i 4 francuskich regionów brak danych.

wyższy od średniego wskaźnika dla Polski o 0,2 p. proc. W porównaniu z 2009 r. udział nakładów na działalność badawczo-rozwojową w PKB na Podkarpaciu wzrósł o 0,58 p. proc. Regionami unijnymi, w których wskaźnik ten osiągał zbliżone wartości były brytyjskie Greater Manchester i West Yorkshire oraz hiszpańska Galicja.

Wykres 17. **Udział nakładów wewnętrznych na działalność badawczo-rozwojową w PKB**

The share of intramural expenditures on R&D in GDP

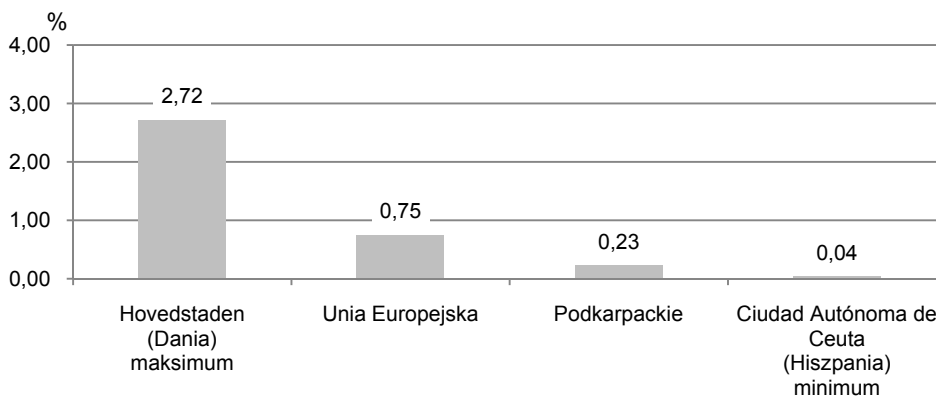
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Kolejnym wskaźnikiem charakteryzującym rozwój działalności B+R jest udział liczby pracowników naukowo-badawczych w zatrudnieniu ogółem. W UE udział ten wyniósł w 2011 r. 0,75%. Najwyższe wartości wskaźnik ten przyjął w duńskim Hovedstaden (2,72%) oraz słowackim regionie Bratislavský kraj (2,69%). Najniższy udział pracowników naukowo-badawczych w zatrudnieniu ogółem był w Ciudad Autónoma de Ceuta w Hiszpanii, gdzie wyniósł on 0,04%. Na Podkarpaciu wskaźnik

ten osiągnął wartość 0,23% (225. lokata wśród regionów UE¹⁹) i był niższy niż w kraju o 0,18 p. proc. W porównaniu z rokiem 2009 udział pracowników naukowo-badawczych w zatrudnieniu ogółem w województwie podkarpackim wzrósł o 0,11 p. proc. Największy wzrost w stosunku do 2009 r. wystąpił w słowackim regionie Bratislavský kraj, gdzie wyniósł 0,74 p. proc. Największy spadek natomiast wystąpił w brytyjskim Lancashire, gdzie wartość tego wskaźnika zmniejszyła się o 0,64 p. proc.

Wykres 18. **Udział liczby pracowników naukowo-badawczych w zatrudnieniu ogółem w 2011 r.**

The share of R&D personnel in total employment in 2011

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Poziom rozwoju gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach w poszczególnych regionach wyznacza także udział osób zatrudnionych w sferze nauki i techniki w ludności aktywnej zawodowo. Zasoby ludzkie związane z nauką i techniką koncentrowane są przeważnie w regionach stołecznych oraz w ich pobliżu. W 2013 r. największy udział osób zatrudnionych w sferze nauki i techniki w ludności aktywnej zawodowo

¹⁹ Na 262 regiony - dla 4 francuskich, 2 niemieckich, 2 polskich i 2 włoskich regionów brak danych.

wystąpił w Luksemburgu, gdzie wyniósł 53,5%. Regionami, w których wskaźnik ten osiągnął również wysokie wartości, przekraczające 48%, były duński Hovedstaden, Praga, Stockholm oraz Helsinki-Uusimaa. Bardzo niskie udziały HRSTO w ludności aktywnej zawodowo odnotowano w regionach greckich, rumuńskich i hiszpańskich. Najniższy natomiast wystąpił w greckim regionie Sterea Ellada, w którym przyjął on wartość 11,8%. W województwie podkarpackim wartość wskaźnika ukształtowała się na poziomie 22,5% i była wyższa o 0,5 p. proc. w porównaniu z 2009 r.

Udział osób zatrudnionych w wysokiej technice w zatrudnieniu ogółem wahał się w 2013 r. wśród regionów Unii Europejskiej od 10,9% w brytyjskim Berkshire, Buckinghamshire and Oxfordshire do 0,6% w greckim regionie Thessalia. Najniższymi wartościami tego wskaźnika charakteryzowały się regiony greckie i rumuńskie. Na Podkarpaciu wskaźnik ten przyjął wartość 1,4%. W porównaniu do 2009 r. udział zatrudnionych w wysokiej technice w województwie podkarpackim wzrósł o 0,1 p. proc.

W 2012 r. w Unii Europejskiej liczba wniosków patentowych w przeliczeniu na milion mieszkańców wahała się od 324,8 w regionie Vorarlberg (Austria) do 0,3 w Sud-Vest Oltenia (Rumunia). Wysokie wartości wskaźnik ten przyjmował w regionach niemieckich, natomiast najniższe w regionach greckich, rumuńskich, portugalskich i bułgarskich. Województwo podkarpackie ze wskaźnikiem 4,4 zajęło 203. pozycję wśród 256 regionów²⁰, (w 2009 r. liczba wniosków patentowych na milion mieszkańców wyniosła 3,0). Regionami unijnymi, w których wskaźnik ten osiągał zbliżone wartości do podkarpackiego były hiszpański region Castilla-la Mancha (4,6) oraz województwo pomorskie (4,3).

---

²⁰ Na 272 regiony - dla 16 regionów brak danych.

Najpopularniejszą metodologią stosowaną do oceny innowacyjności jest Unijna Tablica Innowacyjności *Innovation Union Scoreboard* (IUS), która zastąpiła stosowaną wcześniej Europejską Tablicę Wyników Innowacyjności *European Innovation Scoreboard*. Ranking IUS mierzy i porównuje poziom innowacyjności w państwach członkowskich UE. Jest rekomendowany przez Komisję Europejską w celu realizacji Strategii Europa 2020.

Regionalnym odpowiednikiem rankingu IUS jest Regionalna Tablica Wyników w dziedzinie Innowacji *Regional Innovation Scoreboard* (RIS), która zawiera koncepcję syntetycznej oceny i porównania innowacyjności regionów na poziomie krajowym oraz europejskim. Zgodnie z RIS2014²¹ regiony europejskie podzielić można w zależności od stopnia zaawansowania innowacji na cztery pogdgrupy:

- regionalni liderzy innowacyjni (regional innovation leaders),
- regionalni zwolennicy innowacji (regional innovation followers),
- regionalni umiarkowani innowatorzy (regional moderate innovators),
- regionalni innowatorzy o skromnych wynikach (regional modest innovators).

Regionalni liderzy innowacji są to te regiony, które wykonują 20% lub więcej powyżej średniej UE. Regionalni zwolennicy innowacji to regiony wykonujące od 90% do 120% średniej UE. Z kolei regionalni umiarkowani innowatorzy to regiony wykonujące między 50% i 90% średniej UE, natomiast regionalni innowatorzy o skromnych wynikach wykonują poniżej 50% średniej unijnej.

---

²¹ 2014 Regional Innovation Scoreboard (2014RIS).

Na syntetyczną ocenę innowacyjności według RIS2014 składa się 11 wskaźników podzielonych na trzy grupy:

Siły napędowe innowacji (*Enablers*):

1. Udział ludności w wieku 25-64 z wykształceniem wyższym;
2. Udział wydatków sektora publicznego na działalność B+R w PKB.

Aktywność przedsiębiorstw (*Firm activities*):

3. Udział wydatków sektora przedsiębiorstw na działalność B+R w PKB;
4. Wydatki na innowacje nie związane z B+R w % obrotów ogółem;
5. Udział Małych i Średnich Przedsiębiorstw (MŚP) wprowadzających własne innowacje;
6. Udział MŚP współpracujących w zakresie innowacji z innymi podmiotami;
7. Liczba patentów zgłoszonych do EPO na milion PKB w PPS.

Wyniki (*Outputs*):

8. Udział MŚP, które wprowadziły innowacje produktowe lub procesowe;
9. Udział MŚP, które wprowadziły innowacje organizacyjne lub marketingowe w MŚP;
10. Udział zatrudnionych w średniowysokiej i wysokiej technice przetwórstwa przemysłowego i usługach opartych na wiedzy w pracujących ogółem;
11. Sprzedaż innowacji nowych dla rynku i nowych dla przedsiębiorstw w % obrotu.

Wartości wskaźników zostały znormalizowane w celach porównawczych i przyjmują wartości od 0 do 1, przy czym im wartość indeksu jest bliższa 1, tym wyższy jest poziom innowacyjności danego regionu.

Tabl. Znormalizowane wskaźniki RIS2014 dla polskich regionów NUTS 2²²

Wyszczególnienie	Ludność w wieku 25-64 z wykształceniem wyższym	Wydatki sektora publicznego na działalność B+R w PKB	Wydatki sektora przedsiębiorstw na działalność B+R w PKB	Wydatki na innowacje nie związane z B+R w % obrotów ogółem	MŚP wprowadzające własne innowacje w MŚP	Innowacyjne MŚP współpracujące z innymi podmiotami w MŚP
Dolnośląskie	0,524	0,226	0,155	0,358	0,082	0,148
Kujawsko-pomorskie	0,494	0,176	0,081	0,335	0,086	0,091
Lubelskie	0,576	0,346	0,098	0,317	0,086	0,134
Lubuskie	0,440	0,065	0,072	0,360	0,065	0,104
Łódzkie	0,571	0,322	0,112	0,265	0,047	0,112
Małopolskie	0,587	0,462	0,170	0,255	0,088	0,119
Mazowieckie	0,727	0,533	0,227	0,243	0,088	0,135
Opolskie	0,440	0,087	0,025	0,357	0,131	0,158
Podkarpackie	0,518	0,278	0,294	0,349	0,128	0,161
Podlaskie	0,641	0,182	0,072	0,219	0,047	0,116
Pomorskie	0,587	0,210	0,211	0,303	0,069	0,114
Śląskie	0,601	0,215	0,132	0,410	0,113	0,146
Świętokrzyskie	0,576	0,204	0,149	0,329	0,073	0,087
Warmińsko-mazurskie ..	0,396	0,252	0,072	0,421	0,082	0,116
Wielkopolskie	0,511	0,293	0,119	0,303	0,081	0,132
Zachodniopomorskie	0,478	0,182	0,072	0,535	0,075	0,102
Pozycja woj. podkarpackiego w kraju	10.	6.	1.	7.	2.	1.

²² Opracowanie własne na podstawie Regional Innovation Scoreboard 2014 - Methodology report.

Tabl. Znormalizowane wskaźniki RIS2014 dla polskich regionów NUTS 2 (dok.)

Wyszczególnienie	Zgłoszone do EPO patenty na milion PKB	MŚP, które wprowadziły innowacje produktowe lub procesowe w MŚP	MŚP, które wprowadziły innowacje organizacyjne lub marketingowe w MŚP	Zatrudnieni w średniowysokiej i wysokiej technice przemysłowego i usługach opartych na wiedzy w pracujących ogółem	Sprzedaż innowacji nowych dla rynku i nowych dla przedsiębiorstw w % obrotu
Dolnośląskie	0,095	0,114	0,129	0,604	0,379
Kujawsko-Pomorskie	0,110	0,109	0,093	0,322	0,149
Lubelskie	0,167	0,121	0,095	0,204	0,127
Lubuskie	0,080	0,101	0,077	0,376	0,191
Łódzkie	0,139	0,077	0,078	0,385	0,223
Małopolskie	0,147	0,118	0,135	0,381	0,325
Mazowieckie	0,094	0,128	0,163	0,528	0,300
Opolskie	0,113	0,165	0,117	0,343	0,341
Podkarpackie	0,095	0,167	0,129	0,343	0,262
Podlaskie	0,043	0,088	0,034	0,199	0,071
Pomorskie	0,092	0,109	0,124	0,507	0,173
Śląskie	0,088	0,149	0,139	0,520	0,241
Świętokrzyskie	0,072	0,115	0,082	0,183	0,265
Warmińsko-Mazurskie ..	0,047	0,134	0,077	0,204	0,224
Wielkopolskie	0,098	0,118	0,101	0,376	0,241
Zachodniopomorskie	0,080	0,114	0,117	0,372	0,156
Pozycja woj. podkarpackiego w kraju	8.	1.	5.	11.	6.

Na podstawie RIS2014 obliczonego dla 176 regionów UE²³, stworzony został ranking grupujący regiony według ogólnego poziomu innowacji dla 2010 r. W grupie o najwyższym poziomie innowacji tzw. regionalnych liderów innowacji znalazło się 27 regionów z Danii, Niemiec, Niderlandów, Finlandii, Szwecji, Wielkiej Brytanii, Irlandii oraz Francji. Do grupy regionalnych zwolenników innowacji przynależało 54, natomiast do grupy regionalnych umiarkowanych innowatorów - 64 regiony krajów Unii Europejskiej. Grupę o najniższym poziomie innowacji - regionalnych innowatorów o skromnych wynikach - tworzyło 31 regionów z Polski, Węgier, Bułgarii, Hiszpanii, Portugalii, Rumunii, Słowacji oraz Chorwacji. Województwo podkarpackie wraz z dolnośląskim, małopolskim, mazowieckim i śląskim znalazło się wśród regionów grupy regionalnych umiarkowanych innowatorów. Pozostałe polskie regiony znajdowały się w grupie regionalnych innowatorów o skromnych wynikach, czyli grupie najniższej pod względem poziomu innowacji.

Analizując znormalizowane wskaźniki RIS2014 w poszczególnych regionach można zauważyć, że najwyższy wskaźnik dotyczący udziału ludności w wieku 25-64 lat z wykształceniem wyższym odnotowano w Londynie (1,000), hiszpańskim País Vasco (0,968) oraz Sztokholmie (0,876). Najniższe udziały były w regionach: czeskim Severozápad (0,145), włoskim Sardegna (0,161) oraz rumuńskim Sud-Muntenia

---

²³ Metodologia RIS nie obejmuje 6 krajów na poziomie NUTS2: Cypru, Estonii, Łotwy, Litwy, Luksemburga oraz Malty. Dla Belgii, Bułgarii, Niemiec, Grecji, Francji, Austrii, Wielkiej Brytanii wskaźniki w RIS2014 były liczone dla NUTS1, dla pozostałych krajów - dla NUTS2.

(0,179). W wojewódzkie podkarpackim wskaźnik ten osiągnął wartość 0,518 – 79. lokata wśród 176 badanych regionów Unii Europejskiej.

Z kolei pod względem udziału wydatków sektora publicznego na działalność B+R w PKB Podkarpacie z wartością wskaźnika 0,278 zajęło 111. lokatę²⁴ w rankingu. Najwyższy wskaźnik wystąpił w szwedzkim regionie Övre Norrland i wynosił 0,936 oraz Berlinie - 0,919. Najniższą wartością natomiast charakteryzowały się fiński region Åland (0,000) oraz rumuński region Sud - Muntenia i niderlandzki Friesland (po 0,012).

Udział wydatków sektora przedsiębiorstw na działalność B+R w PKB był najwyższy w fińskim regionie Pohjois-Suomi oraz niemieckim Baden-Württemberg gdzie wskaźnik ten przyjął wartości - odpowiednio 0,958 i 0,861. Najniższym udziałem charakteryzowały się hiszpański region Ciudad Autónoma de Melilla, w którym wskaźnik wyniósł 0,006 oraz chorwacki region Sredisnja i Istocna (Panonska) Hrvatska, gdzie wyniósł on 0,019. W województwie podkarpackim wskaźnik ten osiągnął wartość 0,294, co pozwoliło zająć mu 88. miejsce w rankingu²⁵.

Kolejnym analizowanym w rankingu wskaźnikiem jest udział wydatków na innowacje niezwiązane z B+R w % obrotów ogółem. Najwyższą lokatę w zestawieniu zajęł grecki region Nisia Aigaiou, Kriti ze wskaźnikiem 0,814. Najniższe miejsce zajęły dwa hiszpańskie regiony: Ciudad Autónoma de Ceuta oraz Ciudad Autónoma de Melilla, w których wskaźnik ten osiągnął wartość 0,049. Na Podkarpaciu wartość tego wskaźnika wyniosła 0,349, dzięki czemu zajęło ono 60. lokatę²⁶.

---

²⁴ Na 172 regiony - dla 4 regionów brak danych.

²⁵ Na 172 regiony - dla 4 regionów greckich brak danych.

²⁶ Na 164 regiony - dla 8 regionów brytyjskich brak danych.

Najwyższy udział MŚP wprowadzających własne innowacje osiągnęły trzy szwedzkie regiony: Stockholm (0,991), Östra Mellansverige (0,825) oraz Mellersta Norrland (0,815). Najniższe miejsca w zestawieniu zajęły regiony: rumuński Vest z wartością wskaźnika 0,000 oraz węgierski Észak-Alföld -0,030. W województwie podkarpackim wartość tego wskaźnika wyniosła 0,128 plasując go na 147. miejscu w rankingu.

Biorąc pod uwagę udział MŚP współpracujących w zakresie innowacji z innymi podmiotami, najwyższe wskaźniki w rankingu zajmowały regiony brytyjskie: South East ze wskaźnikiem 0,868, North East - 0,853 oraz East of England - 0,851. Najniższe lokaty w zestawieniu regionów unijnych zajęły rumuńskie regiony Vest oraz Sud-Vest Oltenia, dla których wartości wskaźnika kształtowały się odpowiednio - 0,013 oraz 0,020. Województwo podkarpackie ze wskaźnikiem 0,161 zajmowało 124. lokatę.

Kolejnym wskaźnikiem analizowanym w ramach RIS2014 była liczba patentów zgłoszonych do Europejskiego Urzędu Patentowego na milion PKB w PPS. Wskaźnik ten najwyższą wartość przyjął w niderlandzkim regionie Noord-Brabant - 0,779. Podkarpackie zajmowało 140. lokatę w rankingu²⁷ z wartością wskaźnika 0,095. Najniższe wskaźniki odnotowano w rumuńskim regionie Sud-Est (0,009) oraz słowackim Stredné Slovensko - 0,019.

Udział MŚP, które wprowadziły innowacje produktowe lub procesowe był najwyższy w niemieckich regionach Baden-Württemberg (1,000), Bayern (0,988) oraz Hessen (0,959). Na końcu zestawienia

---

²⁷ Na 172 regiony – dla 4 regionów brak danych.

znalazł się rumuński region Vest, w którym wskaźnik ten przyjął wartość 0,000. Województwo podkarpackie ze wskaźnikiem 0,167 zajęło 146. pozycję.

Innym analizowanym wskaźnikiem był udział MŚP, które wprowadziły innowacje organizacyjne lub marketingowe w liczbie MŚP ogółem. Najgorzej pod tym względem w rankingu wypadło województwo Podlaskie z wartością 0,034. Najwyższą pozycję zajęł natomiast portugalski region Região Autónoma dos Açores, w którym wskaźnik ten osiągnął wartość 0,790. Podkarpacie ulokowało się na 152. pozycji ze wskaźnikiem 0,129.

Udział zatrudnionych w średniowysokiej i wysokiej technice przetwórstwa przemysłowego i usługach opartych na wiedzy w liczbie pracujących ogółem jest kolejnym analizowanym wskaźnikiem. Najwyższą lokatę zajmował niemiecki region Baden-Württemberg ze wskaźnikiem 1,000 oraz Stockholm, w którym wartość wskaźnika wyniosła 0,971. Na końcu zestawienia natomiast znalazł się rumuński region Nord-Est ze wskaźnikiem 0,090. Województwo podkarpackie ze wskaźnikiem 0,343 zajęło 139. lokatę²⁸.

Udział sprzedaży innowacji nowych dla rynku i nowych dla przedsiębiorstw w % obrotu MŚP jest ostatnim analizowanym w RIS2014 wskaźnikiem. Najwyższą pozycję zajęły w tym zestawieniu dwa regiony greckie: Voreia Ellada ze wskaźnikiem 0,926 oraz Attiki z wartością 0,766. Natomiast chorwacki region Jadranska Hrvatska zajął ostatnią lokatę ze wskaźnikiem 0,000. Województwo podkarpackie osiągnęło

---

²⁸ Na 175 regionów - dla 1 regionu brak danych.

wskaźnik 0,262 co pozwoliło zająć 147. pozycję wśród regionów unijnych.

2.7. Atrakcyjność turystyczna

Turystyka jako istotny obszar gospodarki obejmuje swym zakresem szereg usług, m.in. noclegowych i gastronomicznych, które pozwalają w pełni korzystać z infrastruktury turystycznej, jaką do zaoferowania podróżnym mają regiony. Infrastrukturę tę tworzy przede wszystkim baza noclegowa, rozumiana jako ogół turystycznych obiektów noclegowych, zaś stopień jej wykorzystania, tj. liczba miejsc noclegowych i udzielonych noclegów oraz średnia długość pobytu wyrażona w liczbie spędzonych nocy, odzwierciedla potencjał turystyczny regionu i jest wskaźnikiem jego rozwoju.

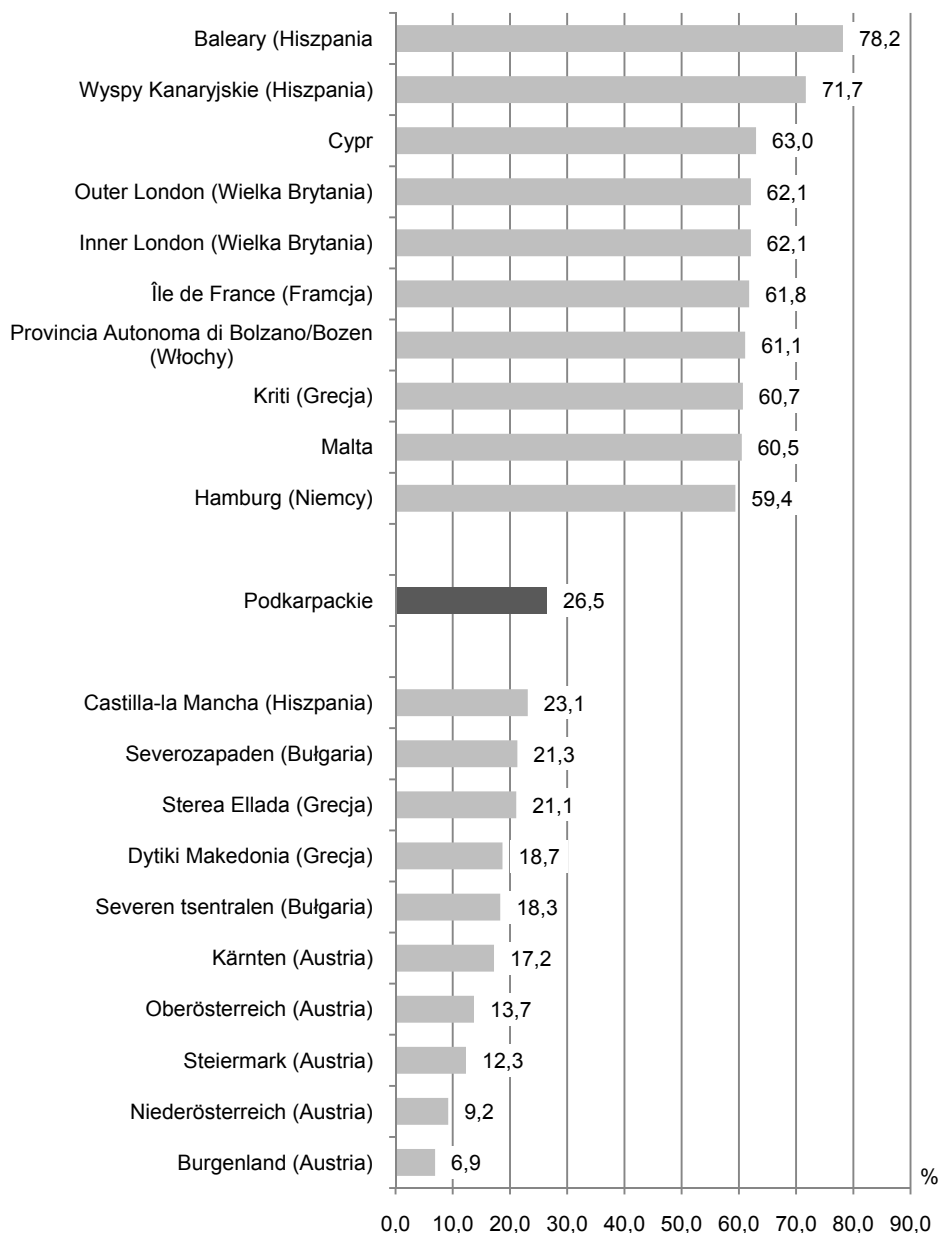
Do najbardziej atrakcyjnych turystycznie regionów niezmiennie od lat należą regiony francuskie, hiszpańskie i włoskie. Atrakcyjność ta mierzona jest liczbą udzielonych noclegów w hotelach i pozostałych obiektach hotelowych. W 2013 r. najwięcej noclegów udzielono we francuskim Île de France oraz w hiszpańskich regionach Wysp Kanaryjskich, Balearów i Katalonii - odpowiednio 67, 59, 54 i 49 mln udzielonych noclegów. Najniższe wartości odnotowano w autonomicznych regionach hiszpańskich w Melillii oraz Ceucie - 0,1 oraz 0,2 mln udzielonych noclegów. W województwie podkarpackim udzielono 0,9 mln noclegów (249. pozycja), w porównaniu z 2009 r. jest to wzrost o 23,4%.

W 2013 r. liczba miejsc noclegowych w hotelach i pozostałych obiektach hotelowych na 1000 mieszkańców w regionach Unii Europejskiej wahała się od 555 w Notio Aigaio (Grecja) do 3 miejsc w woj. opolskim. W województwie podkarpackim na 1000 mieszkańców przypadało 4 miejsca noclegowe, co lokowało region na 269. pozycji. Sytuacja ta, zarówno pod względem miejsc, jak i pozycji, była identyczna jak w roku 2009. Wyznacznikiem atrakcyjności turystycznej regionu jest również średnia liczba spędzonych przez turystów dni (nocy). W 2013 r. najwyższa średnia długość pobytu w hotelach i pozostałych obiektach hotelowych wyniosła ok. 7 dni i występowała w regionach typowo turystycznych m.in. hiszpańskich i greckich. Najkrótszy pobyt to mniej niż 1,5 dnia i dotyczył on głównie regionów francuskich. W województwie podkarpackim średni czas pobytu turysty wyniósł ok. 2 dni.

Uzupełnieniem informacji o miejscach noclegowych w hotelach i pozostałych obiektach hotelowych jest wskaźnik dotyczący stopnia ich wykorzystania. Dane z obu tych wielkości pozwalają uzyskać bardziej pełny obraz turystycznych walorów regionu. W 2013 r. najwyższe wskaźniki wykorzystania miejsc noclegowych zanotowano, podobnie jak w przypadku innych wskaźników, w hiszpańskich regionach Balearów i Wysp Kanaryjskich (odpowiednio 78,2% i 71,7%). W samej czołówce znalazł się również Cypr (63,0%) oraz regiony Wielkiej Brytanii - Outer Londyn (61,1%) i Inner Londyn (62,1%). Województwo podkarpackie ze wskaźnikiem na poziomie 26,5% należało do regionów o niewielkim stopniu wykorzystania miejsc noclegowych. Najniższe wartości zarejestrowano w regionach austriackich (Burgenland 6,9%, Niederösterreich 9,2%).

Wykres 19. Wykorzystanie miejsc noclegowych w hotelach i pozostałych obiektach hotelowych w 2013 r.

Net occupancy rate of bed-places in hotels and similar accommodation in 2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

2.8. Regionalny produkt krajowy brutto

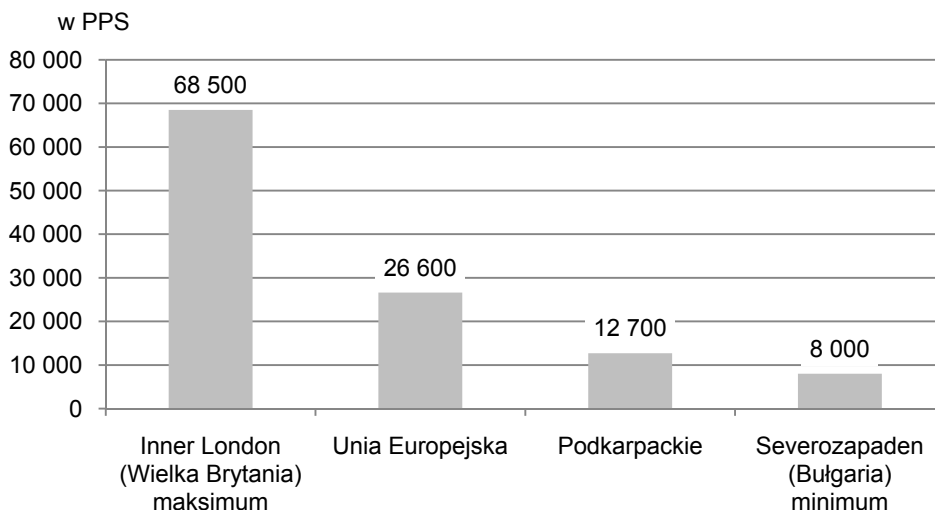
Średni poziom PKB na 1 mieszkańca²⁹ liczony według jednostek wspólnej waluty umownej (PPS) dla Unii Europejskiej w 2013 r. wyniósł 26600 PPS. Biorąc pod uwagę podział UE na poziomie NUTS 2, można zauważyć ogromną różnicę pomiędzy regionem, w którym osiągnął on najwyższą wartość a tym, w którym była ona najniższa. Najwyższy wskaźnik – 11 razy wyższy od najniższego, 325% średniej unijnej został osiągnięty w Inner London (86400 PPS). Wysokie wskaźniki odnotowano także w Luksemburgu (68500 PPS) i Brukseli (55100 PPS). Z polskich województw najwyżej – na 88. miejscu – uplasowało się mazowieckie (28500 PPS). Natomiast najmniejsza³⁰ wartość PKB na 1 mieszkańca wystąpiła w bułgarskich regionach Severozapaden - 8000 PPS (30% średniej unijnej) oraz Severen tsentralen - 8300 PPS (31% średniej unijnej). Z polskich województw najniżej – na 258. miejscu – uplasowało się lubelskie (12600 PPS).

W województwie podkarpackim PKB na 1 mieszkańca wyniósł 12700 PPS (48% średniej unijnej) i w porównaniu z rokiem 2009 zwiększył się o 24,5% (w UE o 9,5%). Był to jeden z najwyższych wzrostów w UE; pozwoliło to na poprawę swojej pozycji wśród regionów i przesunięcie województwa z 260. pozycji w 2009 r. na 257. pozycję w 2013 r. Podkarpacie wyprzedziło województwo lubelskie, regiony bułgarskie (oprócz stołecznego Yugozapaden) oraz większość regionów rumuńskich oraz węgierskich.

---

²⁹ Opracowany według zasad Europejskiego Systemu Rachunków Narodowych (ESA 2010).

³⁰ Mając na uwadze decyzję Rady Europejskiej z dnia 11 lipca 2012 r. w sprawie zmiany statusu Majotty względem Unii Europejskiej (2012/419/UE) najniższy poziom PKB na 1 mieszkańca wystąpił we francuskim regionie zamorskim Majotte – 7300 PPS.

Wykres 20. **Regionalny produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w 2013 r.***Regional GDP per capita in 2013*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

PKB na 1 mieszkańca poniżej 50% średniej unijnej wystąpił w większości regionów bułgarskich, rumuńskich oraz węgierskich. W Polsce były to województwa: lubelskie, podkarpackie, warmińsko-mazurskie, podlaskie i świętokrzyskie. Większym PKB na 1 mieszkańca (od 50% do 75% średniej unijnej) charakteryzowały się centralne regiony Portugalii, południowo-zachodnia Hiszpania, południowe Włochy (w tym Sycylia i Sardynia), regiony greckie, czeskie i słowackie. W grupie regionów, w których PKB na 1 mieszkańca osiągnął wartość od 75% do 125% średniej unijnej znalazły się 148 regiony m. in. z Niemiec, Francji, Hiszpanii, Danii, Włoch oraz Wielkiej Brytanii. Wśród regionów o PKB powyżej 125% średniej unijnej – znalazło się 44 regionów, m.in. dużych aglomeracji miejskich, np. Londyn, Luksemburg, Bruksela, Hamburg, Île de France, Wiedeń, Sztokholm, Praga, a także regiony z północnych Włoch, południowej Irlandii oraz kilkanaście innych regionów państw wysoko rozwiniętych.

2.9. Uwarunkowania rolnicze

Rolnictwo jest działem gospodarki, który poprzez uprawę i hodowlę, dostarcza żywność w postaci produktów roślinnych oraz zwierzęcych. Na poziom rozwoju rolnictwa wpływają, zarówno warunki przyrodnicze i antropogeniczne, jak również wielkości użytków rolnych. Istnieją również złożone powiązania między bogactwem środowiska naturalnego i praktykami rolniczymi. Niewłaściwe gospodarowanie gruntami i złe praktyki rolnicze mogą mieć niekorzystny wpływ na zasoby naturalne np. na zanieczyszczenia gleb, wód, powietrza, fragmentacji i utraty cennych terenów przyrodniczych. Wiele cennych siedlisk w Europie utrzymywane jest przez rolnictwo ekstensywne.

Klimat i ukształtowanie terenu mają znaczący wpływ na rolnicze wykorzystanie gruntów. Niektóre regiony w Europie niemal w całości wykorzystują grunty w rolnictwie, podczas gdy w innych regionach tylko ułamek ziemi może być wykorzystany rolniczo ze względu np. na surowy klimat, obszary górskie.

Wysoki udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni w 2010 r. odnotowano w Danii, północnej Francji, Irlandii i w większości regionów Wielkiej Brytanii. W 48 regionach NUTS 2 co najmniej 60% całkowitego obszaru była w użytkowaniu rolniczym, a największy udział (81%) odnotowano dla regionu North Yorkshire (Wielka Brytania). Natomiast dla 30 regionów udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni wynosił poniżej 20%.

W 2010 roku wielkość użytków rolnych w województwie podkarpackim wyniosła 570 tys. ha (93. pozycja³¹) i było to ponad dziewięciokrotnie mniej niż w regionie hiszpańskim Castilla y León, gdzie

---

³¹ Na 234 regiony – bez 38 regionów niemieckich.

wielkość użytków była najwyższa w Unii Europejskiej i wyniosła 5,3 mln ha. Zasadniczo regiony hiszpańskie wyróżniają się na tle innych regionów pod względem wielkości użytków rolnych. Podobną wielkością użytków rolnych do województwa podkarpackiego charakteryzowały się region francuski Île de France (569 tys. ha) i portugalski Centro (570 tys. ha). W stosunku do roku 2007 wielkość użytków rolnych na Podkarpaciu zmniejszyła się o 20,1%, co wpłynęło na spadek pozycji o 19 miejsc w rankingu regionów.

Liczba gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej zmniejszyła się z 13,8 mln w 2007 r. do 12,2 mln w 2010 r., wzrosła natomiast średnia wielkość gospodarstwa rolnego z 12,6 ha użytków rolnych w 2007 r. do 14,4 ha w 2010 r. Największe gospodarstwa były skoncentrowane we wschodnich Niemczech, Czechach i na Słowacji. Mniejsze gospodarstwa występowały w Rumunii, Polsce, Chorwacji, również w części Grecji na Cyprze i Malcie.

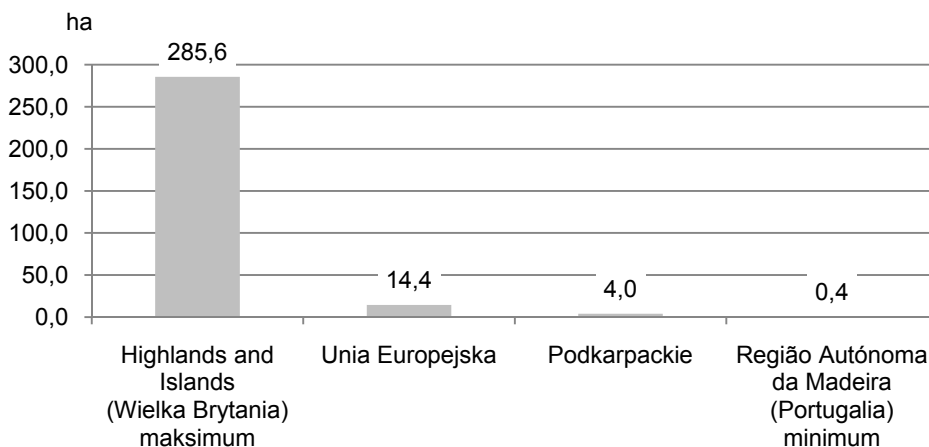
Analizując średnią wielkość gospodarstwa rolnego w regionach NUTS 2 (bez regionów niemieckich) w 2010 r., największe gospodarstwa zarejestrowano w regionie Highlands and Islands (Wielka Brytania) – 200,5 ha, oraz w czeskich Střední Čechy i Severozápad odpowiednio 183,0 ha i 182,2 ha użytków rolnych.

Województwo podkarpackie należy do regionów charakteryzujących się znacznym rozdrobnieniem rolnictwa, średnia powierzchnia gospodarstwa w 2010 r. wyniosła 4,0 ha użytków rolnych. Takie same wielkościami gospodarstwa wystąpiły we włoskich regionach Calabria i Campania oraz we francuskim Guadeloupe. Mniejsze gospodarstwa niż w województwie podkarpackim odnotowano jedynie w 13 regionach Unii: w hiszpańskim Canarias – 3,9 ha, w województwie małopolskim – 3,7 ha, w rumuńskim Nord-Vest – 3,4 ha, w greckim Ionia Nisia i na Cyprze po 3,0 ha, w regionach rumuńskich: Sud-Muntenia –

2,9 ha, Sud-Vest Oltenia – 2,8 ha, Nord-Est – 2,5 ha, w greckim Attiki i włoskiej Liguria po 2,2 ha, w rumuńskiej București-Ilfov – 1,9 ha, na Malcie 0,9 ha i w portugalskiej Região Autónoma da Madeira – 0,4 ha.

Wykres 21. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w 2010 r.

Average size of farms in 2010

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Najwyższy udział gospodarstw poniżej 5 ha użytków rolnych w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych odnotowano w portugalskiej Região Autónoma da Madeira - 99,7% oraz w rumuńskiej Bucuresti-Ilfov – 98,3%. Kolejne miejsca zajęła Malta – 97,8%, rumuńskie Sud-Muntenia – 96,7% i Nord-Est – 95,5%. W województwie podkarpackim gospodarstwa poniżej 5 ha użytków rolnych stanowiły 83,5% wszystkich gospodarstw rolnych.

Udział gospodarstw rolnych o użytkach rolnych poniżej 5 ha w powierzchni całkowitej użytków rolnych w regionach Unii Europejskiej w 2010 r. wahał się od 92% do 0,1%. Najwyższe udziały wystąpiły w portugalskiej Região Autónoma da Madeira - 92% oraz na Malcie - 81%. Kolejne miejsca zajęły region polski małopolskie - 51% oraz region grecki

Attiki – 48%. W województwie podkarpackim udział ten wyniósł 45%, tj. 6. pozycja³² (w 2007 r. 4. pozycja³³) wśród regionów Unii. Zdecydowana większość regionów charakteryzowała się udziałem mniejszym niż 10% z czego najniższe udziały wystąpiły w regionach duńskich.

W 2010 r. pod względem udziału zbóż (łącznie z ryżem) w powierzchni użytków rolnych (39%), województwo podkarpackie zajęło 71. pozycję³⁴ wśród regionów Unii. Najwyższy wskaźnik wystąpił w węgierskim regionie Dél-Dunántúl i wyniósł 65%. Kolejne miejsca zajęły: województwo opolskie (64%), czeska Praha (62%) oraz po 61% duński region Sjælland, francuski Île de France, województwo łódzkie i wielkopolskie.

Województwo podkarpackie zajmowało w 2010 roku 19. pozycję³⁵ wśród regionów pod względem udziału uprawy ziemniaków w użytkach rolnych, udział ten wyniósł 5% (w 2007 r. udział wyniósł 7%, 10. pozycja³). Najwyższy udział uprawy ziemniaków w użytkach rolnych odnotowano w regionach holenderskich Flevoland i Drenthe (odpowiednio 22% i 19%) oraz we francuskim Guyane – 20%.

W 2010 r. w Unii Europejskiej najwięcej zwierząt w sztukach przeliczeniowych występowało w dwóch regionach Holandii - Noord-Brabant i Limburg, odpowiednio 754 i 692 sztuki na 100 ha użytków rolnych oraz w regionach belgijskich Province West-Vlaanderen i Province Antwerpen odpowiednio 596 i 589 sztuk na 100 ha użytków rolnych. W województwie podkarpackim zagęszczenie zwierząt gospodarskich wyniosło 46 sztuk na 100 użytków rolnych, o 8 sztuk mniej niż w roku 2007. Podkarpacie znalazło się na 161 pozycji³⁶ wśród

---

³² Na 234 regiony – bez 38 regionów niemieckich.

³³ *Ibidem.*

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Ibidem.*

regionów w 2010 r., natomiast w 2007 r. było na 150. pozycji³⁷. Najmniejsza obsada zwierząt występowała m.in. we francuskiej Île de France oraz w austriackiej Wien odpowiednio 8 i 9 sztuk na 100 ha użytków rolnych.

W porównaniu z 2007 r. najwyższy spadek zwierząt w przeliczeniowych sztukach dużych odnotowano w rumuńskiej Bucuresti-Ilfov o 41,8% i dwóch regionach polskich podkarpackim i dolnośląskim odpowiednio o 31,9% i o 31,6%. Najwyższy wzrost wystąpił w austriackim Wien o 131,0%, w greckim Attiki o 89,5% oraz w chorwackim Jadranska Hrvatska o 56,6%.

Produkcja trzody chlewnej była szczególnie skoncentrowana w Danii, Belgii, Holandii i północnych Niemczech. Najwyższe zagęszczenie świń na 1 km² w 2013 r. zarejestrowano w duńskim regionie Hovedstaden – 4857,4 szt. Biorąc pod uwagę regiony polskie najwyższe zagęszczenie świń na 1 km² odnotowano w województwach: wielkopolskim – 132,0 szt., kujawsko-pomorskim – 66,9 szt. i łódzkim – 50,8 szt. W województwie podkarpackim liczba świń przypadająca na 1 km² wyniosła tylko 9,5 szt.

Produkcja mleka krowiego (mierzona produkcją w tonach na 1 km²) odbywa się w każdym państwie członkowskim Unii Europejskiej, ale szczególnie wysoką w 2012 r. odnotowano w 48 regionach. Najwyższą produkcję mleka zarejestrowano w holenderskich regionach Overijssel – 551,1 t/km² i Utrecht – 437,5 t/km² oraz w województwie łódzkim – 373,3 t/km². W województwie podkarpackim produkcja mleka wynosiła 13,7 t/km² (166. pozycja³⁸ wśród regionów Unii).

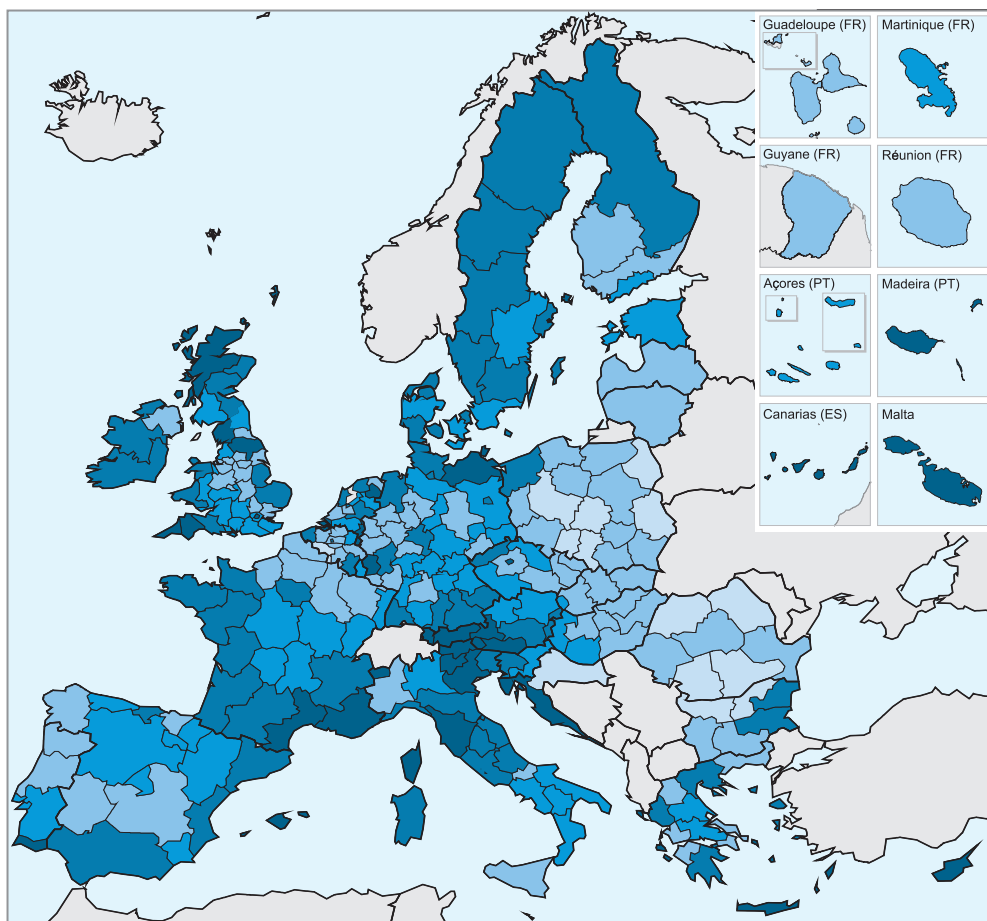
---

³⁷ Na 234 regiony – bez 38 regionów niemieckich.

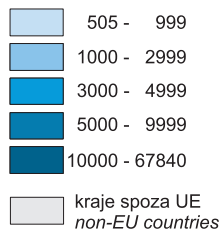
³⁸ Na 251 regionów – brak danych dla 6 regionów niemieckich, 14 regionów z Wielkiej Brytanii i Malty.

Mapa 6. Udzielone noclegi w turystycznych obiektach noclegowych według NUTS 2 w 2013 r.^a

Nights spent at tourist accommodation establishments by NUTS 2 in 2013^a

Udzielone noclegi na 1000 ludności
Nights spent per 1000 population

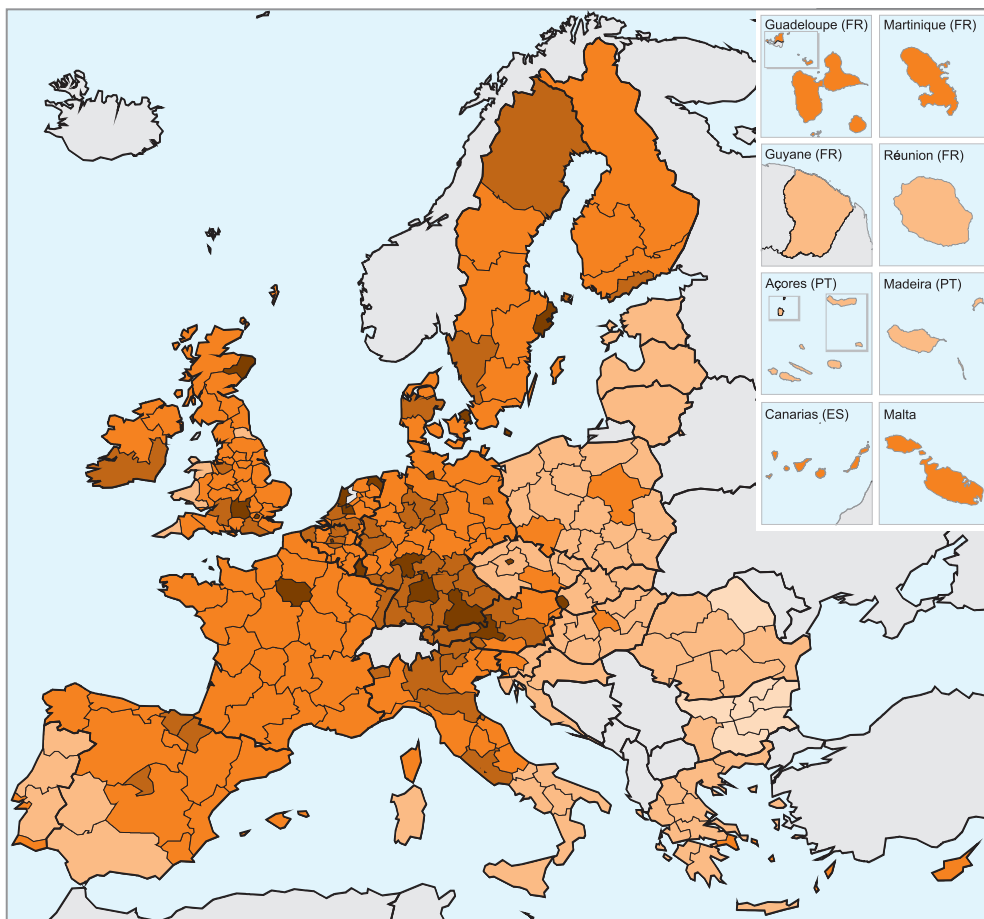

^a Wielka Brytania w 2012 r.

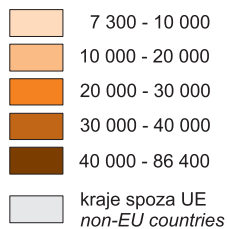
^a The United Kingdom in 2012.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 7. Regionalny PKB (według parytetu siły nabywczej) na 1 mieszkańca w 2013 r.
Regional GDP (by purchasing power parity) per inhabitant in 2013

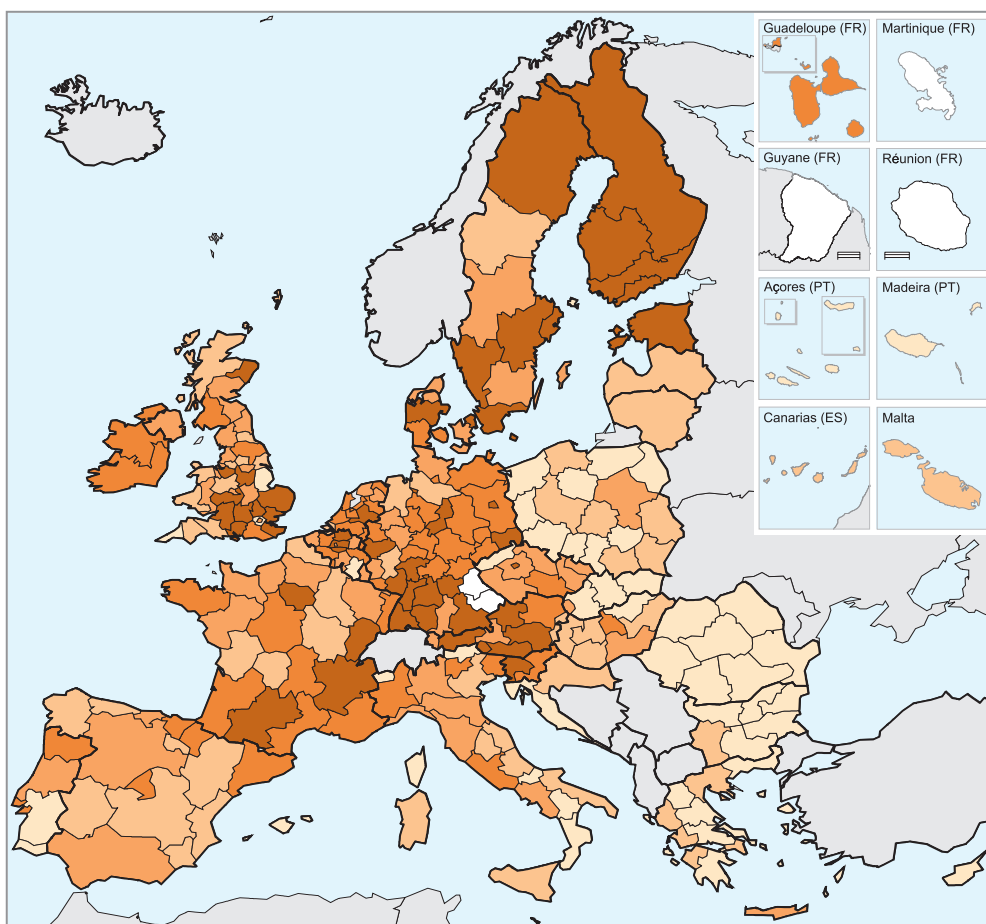

W PPS na 1 mieszkańca
 In PPS per inhabitant

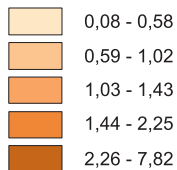

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 8. Udział nakładów na badania i rozwój w PKB według NUTS 2 w 2011 r.
Share of expenditures on research and development in GDP by NUTS 2 in 2011

W % PKB
 In % of GDP

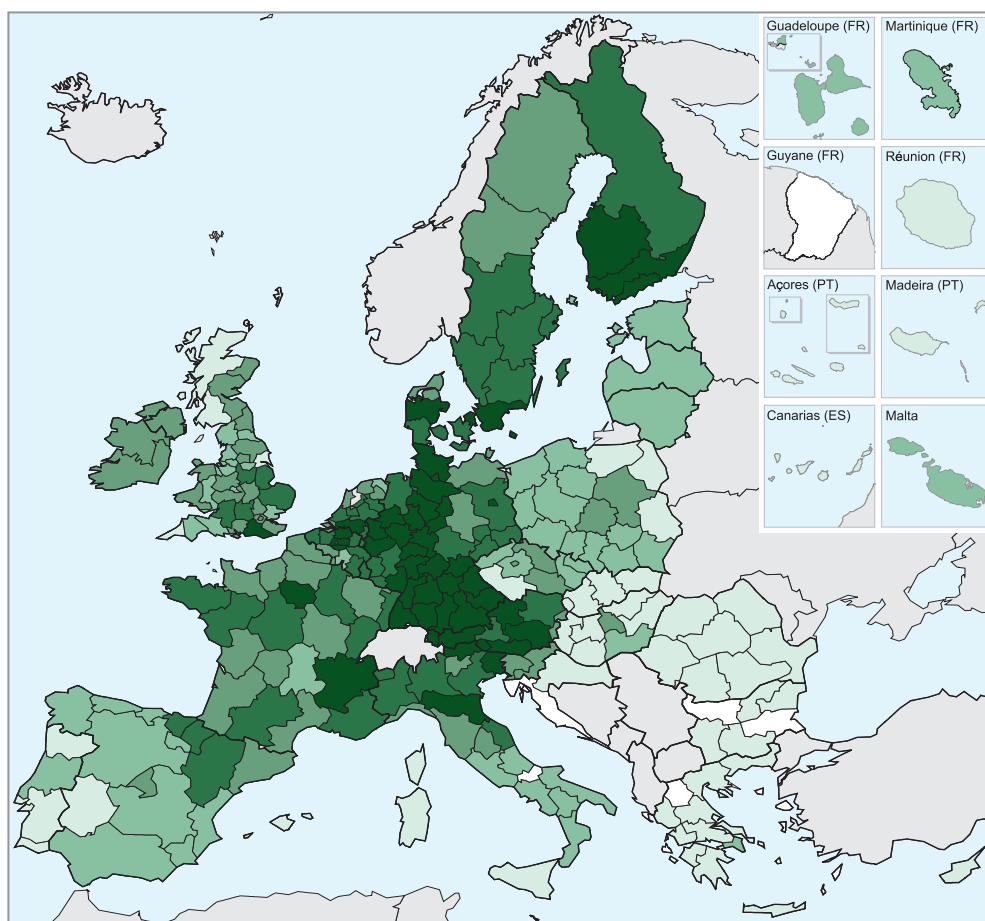

	brak danych data not available
	kraje spoza UE non-EU countries

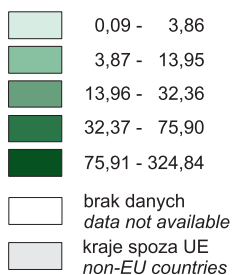
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 9. Wnioski patentowe zgłoszone do Europejskiego Urzędu Patentowego według NUTS 2 w 2012 r.
Patent application filed with the European Patent Office by NUTS 2 in 2012

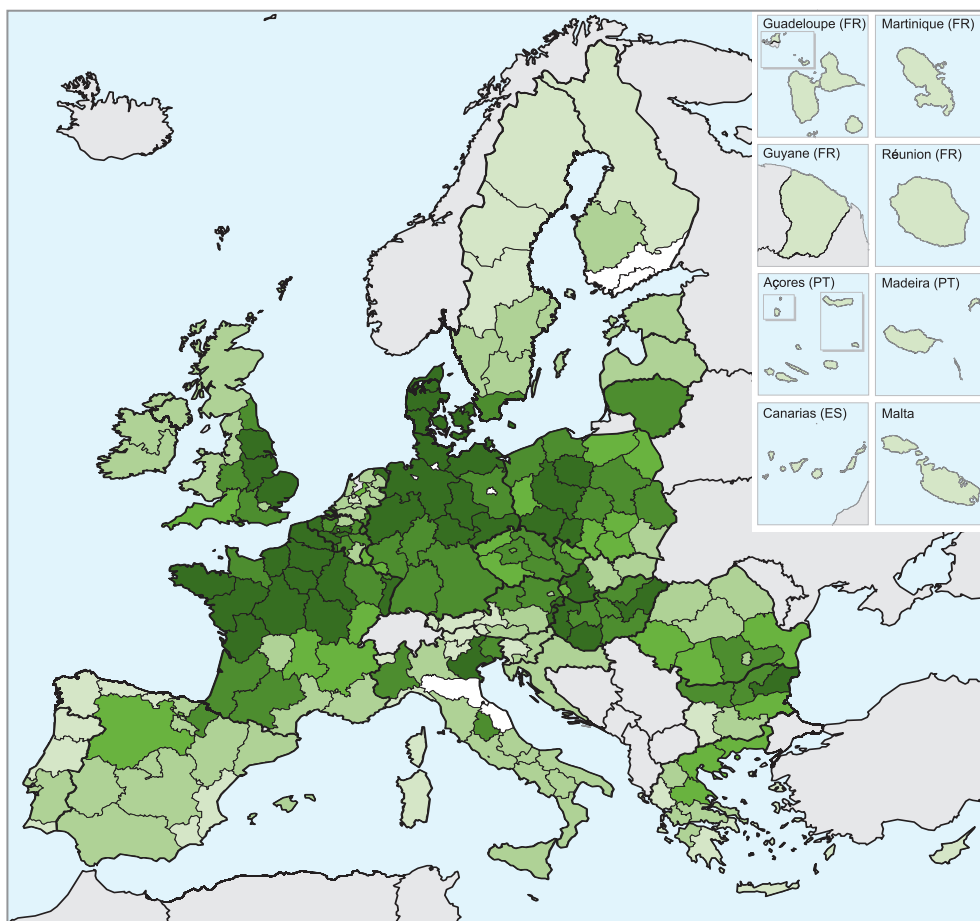
Liczba wniosków patentowych na mln mieszkańców
 Number of applications per million inhabitants

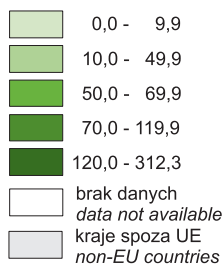
Açores (PT) - 2008 r., Guadeloupe (FR) - 2009 r., Réunion (FR), Martinique (FR) Madeira (PT) - 2011 r.
 Açores (PT) - 2008. Guadeloupe (FR) - 2009. Réunion (FR), Martinique (FR) Madeira (PT) - 2011.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 10. Plony zbóż (łącznie z ryżem) według NUTS 2 w 2012 r.^a
Harvested production of cereals (including rice) by NUTS 2 in 2012^a

Tony na km²
 Tonnes per km²

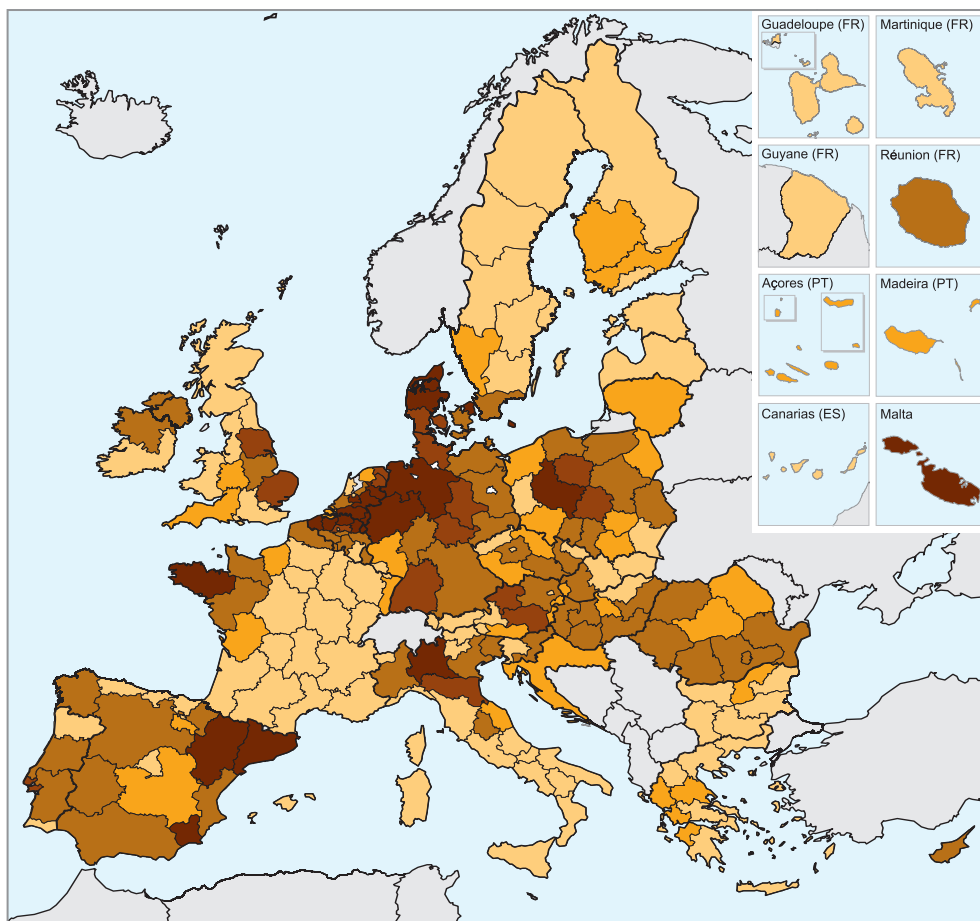

a Niemcy i Wielka Brytania według NUTS 1. Chorwacja - dane dla całego kraju.
a Germany and the United Kingdom by NUTS 1. Croatia - national level.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 11. Pogłowia świń według NUTS 2 w 2013 r.^a

Pigs (live swine, domestic species) by NUTS 2 in 2013^a

Średnia liczba na km²

Average number per km²

0,0 - 9,9

10,0 - 19,9

20,0 - 49,9

50,0 - 99,9

100,0 - 4857,4

brak danych

data not available

kraje spoza UE

non-EU countries

^a Belgia, Grecja, Chorwacja, Szwecja, Wielka Brytania, Észak-Magyarország (HU31), Gelderland (NI22), Noord-Brabant (NL41), Niederösterreich (AT12), Steiermark (AT21), Oberösterreich (AT31) - 2012 r. Niemcy i Wielka Brytania według NUTS 1. Chorwacja - dane dla całego kraju. Bułgaria, Estonia, Litwa, Łotwa, Polska, Portugalia, Rumunia, Słowenia, Île de France (FR10), Nord - Pas-de-Calais (FR30) - dane wstępne.

^a Belgium, Greece, Croatia, Sweden, the United Kingdom, Észak-Magyarország (Hu31), Gelderland (NI22), Noord-Brabant (NL41), Niederösterreich (AT12), Steiermark (AT21), Oberösterreich (AT31) - 2012. Germany and the United Kingdom by NUTS 1. Croatia - national level. Bulgaria, Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Portugal, Romania, Slovenia, Île de France (FR10), Nord - Pas-de-Calais (FR30) - provisional.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

PODSUMOWANIE

Charakterystyka sytuacji społeczno-gospodarczej regionów Unii Europejskiej wskazuje na ogromne zróżnicowanie w poszczególnych obszarach tematycznych. Świadczą o tym duże dysproporcje w wielkości wskaźników m.in. regionalnego PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca (najwyższy wskaźnik był 11 razy większy od najniższego), stopy bezrobocia (największa różnica pomiędzy regionami wyniosła prawie 34 pkt. proc.), udziału nakładów na badania i rozwój w % PKB (od 0,08% do 8,92%), kształcenia ustawicznego (od 0,8% do 36,1%) czy też liczbie miejsc noclegowych w hotelach i pozostałych obiektach hotelowych na 1000 mieszkańców (od 555 do 3).

W badanym okresie wartość regionalnego PKB oraz wysokość dochodu do dyspozycji przypadająca na 1 mieszkańca sytuowały województwo na jednym z ostatnich miejsc w rankingu pośród regionów bułgarskich, rumuńskich oraz węgierskich. Należy tu jednak zaznaczyć, że dynamika wzrostu tego wskaźnika na Podkarpaciu w porównaniu z 2009 r. była jedną z najwyższych w Unii (124,5), co pozwoliło na poprawę pozycji województwa wśród innych regionów.

Na rynku pracy sytuacja uległa pogorszeniu. Po krótkim ożywieniu gospodarczym częściowo spowodowanym akcesją do UE nastąpił spadek zatrudnienia i wzrost bezrobocia. Stopa bezrobocia w analizowanym okresie była jedną z wyższych wśród regionów Unii Europejskiej, a odsetek bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy był wyższy niż średnia europejska i lokował województwo na odległej pozycji.

Analizując wskaźniki dotyczące edukacji i kształcenia ludności można stwierdzić, że Podkarpacie jest regionem o wysokim udziale uczniów i studentów w liczbie ludności, natomiast o niskich udziałach

dzieci w edukacji przedszkolnej i osób dorosłych w kształceniu ustawicznym.

Bardzo pozytywnym zjawiskiem w województwie podkarpackim, był dynamiczny wzrost w okresie 2009-2013 wskaźnika udziału nakładów na badania i rozwój w odniesieniu do produktu krajowego brutto. W okresie tym wzrósł też udział pracowników naukowo-badawczych w zatrudnieniu ogółem. Warto też dodać, że w rankingu grupującym regiony według ogólnego poziomu innowacji województwo podkarpackie wraz z dolnośląskim, małopolskim, mazowieckim i śląskim znalazło się wśród regionów grupy regionalnych umiarkowanych innowatorów, podczas gdy pozostałe polskie regiony znajdowały się w grupie regionalnych innowatorów o skromnych wynikach, czyli grupie najniższej pod względem poziomu innowacji.

Rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych na Podkarpaciu w analizowanym okresie był bardzo dynamiczny. Zmiany te miały znaczący wpływ na wszystkie dziedziny życia zarówno gospodarczego, jak i społecznego, umożliwiając zupełnie nowe sposoby pracy, jak też wymiany informacji. Znacznie wzrósł udział gospodarstw domowych mających dostęp do Internetu, w tym do szerokopasmowego. Więcej też osób korzystało z komputera regularnie, jak też za pomocą Internetu dokonywało zakupów towarów i usług.

Województwo podkarpackie w dalszym ciągu słabo wykorzystuje walory przyrodnicze regionu. Średnia długość pobytu turystów, udzielone noclegi czy stopień wykorzystania miejsc noclegowych są jednymi z najniższych w Unii Europejskiej. Również pod względem rolnictwa województwo nie wypada najlepiej. Region charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem gospodarstw oraz niskim udziałem użytków rolnych i pod tym względem znacznie odbiega od struktury występującej w Unii Europejskiej.

Przeprowadzona analiza wskazuje na to, że choć sytuacja województwa w różnych obszarach ulega poprawie to jednak w dalszym ciągu nie wygląda najlepiej na tle regionów Unii Europejskiej. Dzięki umiejętnemu wykorzystaniu funduszy unijnych oraz efektywnie wykorzystanych gospodarczych atutów regionu i jego wewnętrznych potencjałów oraz transgranicznego położenia województwo podkarpackie ma szansę zmniejszyć dystans rozwojowy wobec bardziej rozwiniętych regionów Unii Europejskiej. Takie dążenie do pozytywnych zmian w województwie, zarówno w sferze gospodarczej, jak i społecznej, powinno przyczynić się do poprawy warunków i jakości życia mieszkańców oraz sprawić, że stanie się ono miejscem bardziej atrakcyjnym i przyjaznym szczególnie dla ludzi młodych, którzy właśnie na tym obszarze będą mieli możliwość realizacji swoich aspiracji zawodowych i życiowych.

SUMMARY

The characteristics of the socio-economic regions of the European Union points to the huge diversity of individual thematic areas. This is evidenced by large disparities in the size of the indicators, among others, regional GDP per capita (the highest rate was 11 times higher than the lowest), unemployment rate (the biggest difference between regions was almost 34 percentage points), the share of expenditure on research and development in percentage of GDP (from 0.08% to 8.92%), lifelong learning (from 0.8% to 36.1%) or the number of beds in hotels and other accommodation facilities per 1,000 population (from 555 to 3).

In the analyzed period, the value of regional GDP and the amount of disposable income per capita places the voivodship in one of the last places in the Bulgarian, Romanian and Hungarian regions. It should be noted, however, that the growth rate of this indicator in Podkarpackie, compared to 2009, was one of the highest in European Union (124,5), which allowed the voivodship to improve the position among other EU regions.

Unfortunately, the situation in the labor market worsened. After a brief economic revival, partly due to accession to the EU, there was a decline in employment and an increase in unemployment. The unemployment rate, in the analyzed period, was one of the highest among the regions of the EU, and the proportion of the unemployed over 12 months was higher than the European average and ranked the voivodship in a remote position.

After the analysis of the indicators related to education and training of the population, it can be concluded that Podkarpackie is a

region of the high proportion of pupils and students in the population, but with low proportion of children's participation in preschool education and adults in lifelong learning.

A very positive phenomenon in the Podkarpackie region was the dynamic growth of the expenditures on research indicator and development in relation to gross domestic product in the period 2009-2013. In this period the proportion of researchers in total employment has as well increased. It is also worth noting that in the ranking that groups the regions by general level of innovation Podkarpackie region along with Dolnośląskie, Małopolskie, Mazowieckie and Śląskie were among the regional group of moderate innovators, while other Polish regions were in a group of regional innovators with modest results, i.e. the lowest group in terms of the level of innovation.

The development of information and communication technologies in Podkarpacie in the analyzed period was very dynamic. These changes had a significant impact on all areas of life, both economic and social, enabling completely new ways of working, as well as exchange of information. The proportion of households having access to the Internet, including broadband, has significantly increased. More people used a computer regularly, as well as purchased goods and services via the Internet.

Podkarpackie region still poorly uses the natural values of the region. Average length of stay of tourists, provided accommodation or the number of beds are the lowest in Europe. Also in terms of agriculture the voivodship is not performing well. The region is characterized by high fragmentation of farms and the low share of agricultural land which differs significantly from the structure in the EU.

The analysis shows that although the situation in different areas of the region is improving, it still does not look good against regions of the European Union. With skillful use of European Union funds, effectively used economic strengths of the region and its internal potentials as well as cross-border positions, Podkarpackie region has a chance to reduce the development gap towards more developed regions of the European Union. Such striving for positive change in the region, both in economic and social area, should contribute to the improvement in living conditions and quality of life of residents and allow it to become a more attractive and friendly place, especially for young people who will have the opportunity to realize their professional and personal aspirations in this area.

LITERATURA

1. *10 lat województwa podkarpackiego w UE – ocena wykorzystania funduszy europejskich w rozwoju regionu*, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Rzeszów 2014
2. A. Antoszczak, E. Wyszolmierska, *Sytuacja demograficzna i społeczno-gospodarcza na obszarach prawnie chronionych w wybranych gminach woj. mazowieckiego*, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, Warszawa 2012 r.
3. *Analiza rozwoju społeczno-gospodarczego województwa podkarpackiego w latach 2009-2013*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2014.
4. *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komisja Europejska, 2010.
5. *Eurostat regional yearbook 2014*, Eurostat 2014.
6. *Gospodarka regionalna i lokalna a rozwój zrównoważony*, Polska Akademia Nauk, Warszawa 2013.
7. *Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym. Polska 2012. Rozwój regionalny i lokalny*, United Nations Development Programme, Warszawa 2012.
8. *Nauka i technika w 2013 roku*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014.
9. *Partnerstwo między Europą a rolnikami. Zrozumieć politykę Unii Europejskiej – Rolnictwo*, Komisja europejska, 2014.
10. *Polska w Unii Europejskiej 2004-2014*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014.
11. *Potencjały rozwoju i specjalizacje polskich województw*, Krajowe Obserwatorium Terytorialne, Warszawa 2014.
12. *Regional Innovation Scoreboard 2014*, Komisja Europejska 2014.
13. *Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020*, Rzeszów 2013.

14. *Województwo podkarpackie na tle regionów Unii Europejskiej w latach 2005-2009*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2011.
15. *Wprowadzenie do unijnej polityki spójności na lata 2014-2020*, Komisja Europejska, 2014.
16. *Zwiększanie konkurencyjności regionów i miast europejskich, wspieranie rozwoju i tworzenie miejsc pracy. Zrozumieć politykę Unii Europejskiej – Polityka regionalna*, Komisja europejska, 2014.

SPIS MAP**LIST OF MAPS**

Mapa 1. Gęstość zaludnienia według NUTS 2 w 2013 r.	<i>Population density by NUTS 2 in 2013</i>	55
Mapa 2. Trwanie życia według NUTS 2 w 2013 r.	<i>Life expectancy by NUTS 2 in 2013</i>	57
Mapa 3. Stopa bezrobocia osób w wieku 15-74 lata według NUTS 2 w 2013 r.	<i>Unemployment rate, persons aged 15-74 by NUTS 2 in 2013</i>	58
Mapa 4. Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata według NUTS 2 w 2013 r.	<i>Employment rate, persons aged 20-64 by NUTS 2 in 2013</i>	59
Mapa 5. Udział osób z wykształceniem wyższym w grupie wieku 25-64 lata według NUTS 2 w 2013 r.	<i>Share of persons with tertiary educational attainment in the age group 25-64 years by NUTS 2 in 2013</i>	60
Mapa 6. Udzielone noclegi w turystycznych obiektach noclegowych według NUTS 2 w 2013 r.	<i>Nights spent at tourist accommodation establishments by NUTS 2 in 2013</i>	85
Mapa 7. Regionalny PKB (według parytetu siły nabywczej) na 1 mieszkańca w 2013 r.	<i>Regional GDP (by purchasing power parity) per inhabitant in 2013</i>	86
Mapa 8. Udział nakładów na badania i rozwój w PKB według NUTS 2 w 2011 r.	<i>Share of expenditures on research and development in GDP by NUTS 2 in 2011</i>	87
Mapa 9. Wnioski patentowe zgłoszone do Europejskiego Urzędu Patentowego według NUTS 2 w 2012 r.	<i>Patent application filled with the European Patent Office by NUTS 2 in 2012</i>	88
Mapa 10. Plony zbóż (łącznie z ryżem) wg NUTS 2 w 2012 ...	<i>Harvested production of cereals (including rice), by NUTS 2 in 2012</i>	89
Mapa 11. Pogłowie świń według NUTS 2 w 2013 r.	<i>Pigs (live swine, domestic species) by NUTS 2 in 2013</i>	90

SPIS WYKRESÓW**LIST OF CHARTS**

Wykres. 1. Współczynnik feminizacji w 2013 r.	<i>Number of women per 100 men in 2013</i>	29
Wykres. 2. Mediana wieku w 2013 r.	<i>Median age in 2013</i>	31
Wykres. 3. Współczynnik urodzeń w 2013 r.	<i>Crude rate of birth in 2013</i>	34
Wykres. 4. Oczekiwana długość życia w 2013 r.	<i>Life expectancy in 2013</i>	35
Wykres. 5. Metoda klasyfikacji obszarów pod względem składników ruchu ludności	<i>The method of classifying areas in terms of population movement components</i>	38
Wykres. 6. Zmiany typów demo- graficznych ludności polskich regionów w latach 2009 i 2013	<i>Changes in the population demographic types of Polish regions in 2009 and 2013</i>	40
Wykres 7. Współczynnik aktywności zawodowej w 2013 r.	<i>Economic activity rate in 2013</i>	41
Wykres 8. Wskaźnik zatrudnienia w 2013 r.	<i>Employment rate in 2013</i>	42
Wykres 9. Stopa bezrobocia (BAEL)	<i>Unemployment rate (LFS)</i>	44
Wykres 10. Wskaźnik śmiertelności niemowląt w 2013 r.	<i>Infant mortality rate in 2013</i>	46
Wykres 11. Odsetek czterolatków objętych edukacją przedszkolną lub kształceniem podstawowym w 2012 r.	<i>Percentage of 4-years-olds in pre- primary or primary education in 2012</i>	48
Wykres 12. Odsetek osób z wyż- szym wykształceniem w grupie wieku 25-64 lata w 2013 r.	<i>Percentage of persons with tertiary education in the age group 25- 64 years in 2013</i>	51
Wykres 13. Odsetek osób w wieku 25-64 lata uczestniczących w kształceniu i szkoleniu w 2013 r. ..	<i>Percentage of population aged 25- 64 participating in education and training in 2013</i>	52

Wykres 14. Przyrost naturalny na 1000 ludności według NUTS 2 w 2013 r.	<i>Natural increase rate per 1000 population by NUTS 2 in 2013 ...</i>	56
Wykres 15. Śmiertelność niemowląt na 1000 urodzeń żywych według NUTS 2 w 2013 r.	<i>Infant mortality rate per 1000 live births by NUTS 2 in 2013 .....</i>	61
Wykres 16. Odsetek osób w wieku 25-64 lata uczestniczących w kształceniu i szkoleniu według NUTS 2 w 2013 r.	<i>Percentage of population aged 25-64 participating in education and training by NUTS 2 in 2013</i>	62
Wykres 17. Udział nakładów wewnętrznych na działalność badawczo-rozwojową w PKB	<i>The share of intramural expenditures on R&D in GDP ....</i>	64
Wykres 18. Udział liczby pracowników naukowo-badawczych w zatrudnieniu ogółem w 2011 r. ..	<i>The share of R&D personnel in total employment in 2011 .....</i>	65
Wykres 19. Wykorzystanie miejsc noclegowych w hotelach i pozostałych obiektach hotelowych w 2013 r.	<i>Net occupancy rate of bed-places and bedrooms in hotels and similar accommodation in 2013</i>	77
Wykres 20. Regionalny produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w 2013 r.	<i>Regional GDP per capita in 2013 ....</i>	79
Wykres 21. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w 2010 r. ...	<i>Average size of farms in 2010 .....</i>	82